

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZETÉNEK
KUTATÁSI JELENTÉSEI

33.

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZET

Igazgató:

Monigl István

ISSN 0236-736-x

Sorozatszerkesztő:

Csernák Józsefné

Szerkesztette:

Barabás Miklós

Lektorálta:

Vukovich György

AZ ERŐSEN FOGYÓ NÉPESSÉGŰ TELEPÜLÉSEK DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐI

BUDAPEST

1987/3

A kötetet írták: Kovács Tibor és
Nagyné dr.Szauter Edit, Benda Józsefné,
Molnár Györgyné, dr.Forró Ilona, Turáni József,
Kalauz Lajosné, Szekeres Jánosné.

Tartalomjegyzék

	oldal
BEVEZETÉS	7
I. HOSSZABB TÁVÚ DEMOGRÁFIAI FOLYAMATOK HATÁSA AZ ERŐSEN FOGYÓ NÉPESSÉGŰ TELEPÜLÉSEKRE	9
II. AZ ERŐSEN FOGYÓ NÉPESSÉGŰ TELEPÜLÉSEK TÁRSADALMI-GAZDASÁGI HELYZETE ÉS DEMOGRÁFIAI ÁLLAPOTA	14
III. MEGYEI TANULMÁNYOK	21
1. Baranya megye	21
2. Borsod-Abaúj-Zemplén megye	34
3. Somogy megye	42
4. Szabolcs-Szatmár megye	51
5. Vas megye	62
6. Veszprém megye	78
7. Zala megye	84
IV. ÖSSZEFOGLALÁS	95
V. MELLÉKLETEK	97
1. Összefoglaló adatok	98
2. Megyénkénti adatok	108

BEVEZETÉS

A magyar településrendszer fejlődésében, átalakulásában az utóbbi évtizedekben rendkívül differenciált folyamatok játszódtak le, amelyek jelentősen megváltoztatták a népesség területi elhelyezkedését. A gyors ütemű urbanizáció erőteljesen növelte a népesség települési koncentrációját, ezzel egyidejűleg más településcsoportokban a tartós népességfogyás tendenciája vált jellemzővé. A folyamatos elvándorlás és az ennek hatásaként egyre romló demográfiai szerkezet egyes településcsoportokban a népesség "eróziójának", a gyorsuló elnéptelenedésnek képét rajzolta ki.

A jelen tanulmány elkészítésének célja az volt, hogy megvizsgáljuk a gyorsan fogyó népességű települések demográfiai helyzetét, a még ott maradt lakosság összetétele, termékenységi és halálozási jellemzői változásának tendenciáit.

A községek legproblematicusabb, leggyorsabban fogyó népességű köre demográfiai jellemzőinek részletesebb feltárására célszerűnek láttuk azokat a településeket kiválasztani, amelyek népességének száma az 1960. és az 1980. évi népszámlálások között eltelt két évtized alatt 40 %-kal, vagy azt meghaladó mértékben csökkent. A kiválasztás megerősítette azt a korábbi ismeretünket, hogy igen szoros összefüggés van a népességszám fogyásának üteme és a településszerkezet között; a jelzett feltételnek megfelelő települések döntő többségét az ország jellemzően aprófalvas hét megyéjének területén találhatjuk meg. Ez a körülmény indokoltá tette, hogy részletes vizsgálódásainkat erre a területre koncentráljuk. Néhány, hasonlóan erősen fogyó népességű település ugyan az ország többi megyéjében is előfordul, de a hét megye több mint kétszáz ilyen települése az országos képet is egyértelműen jellemző csoportnak volt fel fogható. Az így kialakított mintában szereplő megyéket, és a vizsgálatba bevont települések eloszlását a következő táblázat foglalja össze.

Az erősen fogyó népességű községek¹

Megye	Az 1960-1980 közötti népességcsökkenés (%)				Összesen
	1. 40-49,9	2. 50-59,9	3. 60-69,9	4. 70 és több	
Baranya	17	5	2	-	24
Borsod-Abaúj-Zemplén	31	10	3	1	45
Somogy	20	4	1	2	27
Szabolcs-Szatmár	7	-	-	2	9
Vas	22	8	1	1	32
Veszprém	12	4	-	-	16
Zala	34	15	4	1	54
Összesen	143	46	11	7	207

A munka következő fázisában a kiválasztott településekről megyénkénti részletes tanulmányok készültek.²

Jelen anyag a mintában szereplő községek adatainak összesített feldolgozására épül, és egyben a megyei résztanulmányok megállapításainak összefoglalására törekszik.

¹ A továbbiakban a népességcsökkenés kategóriáit növekvő sorrendben 1., 2., 3., 4. csoportnak fogjuk nevezni.

² A megyei résztanulmányok a III. részben találhatóak.

I. HOSSZABB TÁVÚ DEMOGRÁFIAI FOLYAMATOK HATÁSA AZ ERŐSEN FOGYÓ NÉPESSÉGŰ TELEPÜLÉSEKRE

A népesedési folyamatokat jelentős mértékben meghatározzák immanens demográfiai tényezők (biológiai törvényszerűségek, a népesség korösszetétele stb.), de az emberek népesedési magatartása sohasem független az adott időszak társadalmi-gazdasági viszonyaitól, körülményeitől. A népesség tehát adott magatartással, döntéshozatallal válaszol arra a társadalmi-gazdasági szituációra és környezetre, amely körülveszi. Minden népesedési jelenséget érintően válaszol, de ezen belül legkézenfekvőbb, legközvetlenebb módon a belső migrációval, a lakóhelyváltoztatással. Magyarországon az utóbbi három-négy évtizedben rendkívül nagyméretű, alapvetően meghatározó jelentőségű, szerkezetátalakító társadalmi-gazdasági folyamatok játszódtak le, amelyek hasonlóan rendkívüli méretű belső népességmozgást, a lakosság területi átrendeződését váltották ki.

Demográfiai helyzetünk alapvető jellemzője, hogy népességünk mértékében ugyan ingadozó, de tendenciájában állandó számszerű növekedését az utóbbi években természetes fogyásból származó csökkenés váltotta fel. Ez az összességében is kedvezőtlen, és ugyancsak tartósnak ígérkező folyamat az országon belül a területi vizsgálatok különböző metszeteiben rendkívül differenciált helyzetet takar, amely egyfelől kifejezője és eredménye az elmúlt néhány évtized társadalmi-gazdasági fejlődési folyamatainak, másrészt egyben meghatározója a következő időszak területi értelemben vett népesedési folyamatainak is.

A természeti feltételek, a termelőerőknek ezektől és a történelmi események sorozatától is befolyásolt területi elhelyezkedése, az ezen az alapon kialakuló és fejlődő településrendszer kisebb-nagyobb területegységeként minden országban különbözik egymástól. Nálunk a történelmi fejlődés hosszú folyamata létrehozta az országot két részre osztó délnyugat-északkelet irányú "ipari tengelyt". Az ipar a főképpen feldolgozóipari arculatú Budapesten és a Dunántúl északi felének meg Észak-Magyarországnak nyersanyagokban és energiában gazdagabb területein összpontosult, míg a tengelytől délre elterülő országrészen - főként az Alföldön - a mezőgazdaság volt a meghatározó ágazat. Az újjáépítés esztendei nem változtattak a területi sajátosságokon, az ötvenes évek pedig (amelyek a nehézipar extenzív fejlődési szakaszát képviselték) tovább fokozták a különbségeket, tovább növelték az egyes területek lakónépessége és munkahelykínálata közötti aránytalanságot. Társadalmi-gazdasági átalakulásunk meghatározó je-

lentőségű folyamatai, a szocialista iparosítás és a mezőgazdaság szocialista átszervezése korábban nem ismert méretű, foglalkoztatási indíttatású népességmozgást váltott ki a munkahelyszegény területekről a fejlettebbek felé. Az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején voltak legintenzívebbek ezek a mozgások, 1960-ban egyetlen esztendő alatt 970 ezer lakóhelyváltoztatást regisztrálhattunk. Ez a nagy tömegeket megmozgató, országrésznyi léptékű vándorlás a hatvanas évek derekán - nem utolsósorban az erőteljesebb vidéki iparosítás hatására - csökkenni kezdett, és lassanként egyre inkább átadta helyét az országrészekben, a megyéken belüli népességmozgásnak. Eközben azonban érzékelhetően átrendezte a népesség területi elhelyezkedését; három és fél évtized alatt Budapestnek és Pest megyének az össznépeségből való részesedése 3,8 százalékponttal, Észak-Dunántúlé 1,8 százalékponttal megnövekedett, az ipari tengelytől délre eső dunántúli és alföldi megyék részesedése pedig 6,0 százalékponttal csökkent.

E hosszú fejlődési folyamat eredményeként állapítható meg az is, hogy jelentősen mérséklődtek az egyes országrészek, megyék közötti gazdasági, társadalmi fejlettségi és foglalkoztatottsági szintkülönbségek. E közelítési tendenciák érvényesülése azt jelenti, hogy a lakosság életkörülményeit egyre kevésbé az határozza meg, hogy az ország mely területén él, és egyre inkább az, hogy milyen típusú, méretű, felszereltségű település lakója. Ebből következően a nagyobb területek közötti népességmozgások csillapulnak, és a lakóhelyváltoztatások fő iránya a kisebb, kevesebbet nyújtó településekből való átköltözés a nagyobb, a funkciók szélesebb skáláját és a magasabb színvonalú alapellátást nyújtó nagyközségekbe, városokba.

Mindez a népességmozgás alapvető tendenciájában tehát lényegében egyirányú volt, a fejletlen területekről a fejlettek felé, az agrártérségekből az ipari (iparosodó) térségek felé, ezen belül a fejletlenebb településekből a fejlettebbek felé, vég-eredményben zömében a falvakból a városok felé irányult, jelentős változásokat hozva létre a népesség területi elhelyezkedésében, települési koncentrációjában, és a különböző jellegű területek és a különböző típusú települések népességének szerkezetében.

Az ilyen nagyméretű és egyirányú népességmozgás szerkezetmódosító hatása kézenfekvő: a lakóhelyváltoztatás szempontjából legmóbilabb a népesedési szempontból is legproduktívabb korosztály, következésképpen a tartós és jelentős vándorlási nyereséggel településcsoportok népessége fiatalodik, a tartós és jelentős vándorlási veszteséggel jellemezhető településcsoportok népessége egyre öregszik, és egyre kevesebb a lehetőség arra, hogy az elköltözéseket a természetes szaporodásból kompenzálja, vagy legalább enyhítse annak "erodáló" hatását. Másképpen fogalmazva: az elmúlt évtizedekben a migráció mindig nagyobb szerepet játszott az egyes települések népességszámának ala-

kításában, mint a természetes szaporodás, az utóbbi években és a következő évtizedben a vándorlások által jelentősen módosított korszerkezet minden eddiginél nagyobb differenciációt okoz az egyes települések természetes szaporodási viszonyaiban is.

Az ország településhálózatának fejlődését az elmúlt két évtizedben egy erőteljes és dinamikus, számos eredményt hozó, de problémáktól és feszültségektől sem mentes (éppen ezért széles körben vitatott) urbanizációs folyamat jellemezte. A folyamat egésze nem ítélnélhető túlfűtöttnek, az ország gazdasági-társadalmi fejlődési folyamatához viszonyítva alapvetően aránytalannak. A problémát és a feszültségeket inkább az okozza, hogy a folyamat túlkonzentráltnak ítélnélhető, és dinamizmusa sokkal inkább a hazai fogalmak szerinti nagyvárosokra (elsősorban megyeszékhelyekre), mintsem a városhálózat egészére jellemző. Az 50 ezer főnél népesebb 19 vidéki város népessége az elmúlt húsz évben kiugró mértékben növekedett, részint mind az országos, mind a vidéki városi átlagot meghaladó természetes szaporodásból és méginkább a vándorlási nyereségből.

Az e nagyságrendnél kisebb városok népessége mérsékeltebb ütemben növekedett, és ezek a települések, valamint az urbanizálódó nagyközségek képezhetik azt a településcsoportot, amelyek megfelelő fejlesztés esetén jó munkahely-kínálatukkal és városias életkörülmények biztosításával megfékezhetik a nagyvárosokba irányuló további migráció túlzottan magas szintjét.

Az ország községeinek népessége a hatvanas évtizedben 6,0 %-kal, a hetvenes évtizedben további 3,9 %-kal csökkent. Ezek az átlagok azonban egy nagyon erős polarizációt takarnak. Az elmúlt két évtized adatai megengednek néhány általános megállapítást:

- A 10 000 lakosnál népesebb községek lakóinak száma növekszik, és ennek forrása az átlagosnál magasabb természetes szaporodás, valamint egy, a városoknál sokkal szerényebb mértékű, az utóbbi 2-3 évben már érezhetően csökkenő bevándorlási többlet.
- Az 5000-10 000 lakosú községek népessége lényegében stabil, kisebb vándorlási veszteségüket az utóbbi évekig még pótolta, vagy felülmúlta az átlagosnál valamivel magasabb természetes szaporodás.
- Az 5000 lakosnál kisebb községek minden nagyságkategóriájára jellemző volt a népességük fogyása és a vándorlási veszteség, és pedig úgy, hogy a fogyatkozás annál nagyobb mérvű, mennél kisebb településekről van szó. Az 500 lakosnál kisebb törpefalvakban a hetvenes évtizedben már megjelent a természetes fogyás is, így esetükben a születések és halálozások különbözete már nem csillapíthatja, hanem erősíti a vándorlási veszteség hatását.

- 1978-1979-ben a természetes fogyás már kiterjedt az 1000 főnél kisebb falvak minden csoportjára, 1980-1981-ben az 5000 lakosnál kevesebb népességű községekre is, 1982-ben pedig a fogyás már elérte az 5000-10 000 lelkes nagyobb községeket is, és ez minden érintett településcsoportban elvándorlási többlettel párosul.
- A legkisebb települések esetében a vándorlási veszteség népesség számához mért intenzitásának utóbbi három évben bekövetkezett csökkenését még nem értékelhetjük népességmegtartó-képességük növekedéseként, esetükben már sokkal inkább a még lakóhelyváltoztatásra képes korosztályok létszámának jelentős csökkenéséről van szó.

Tehát a község-hálózat fejlődési folyamatának egyik pólusát az egészségesen fejlődő, funkcióikban, infrastrukturális felszereltségükben gazdagodó és modernizálódó települések egyes jellegzetes csoportjai alkotják. Az elmúlt évtizedben érzékelhetően megerősödtek egyes városhiányos térségek nagyközségei, amelyek egyre inkább környezetük központjaiként funkcionálnak, általában rendelkeznek a környék községeinek népességét is kiszolgáló intézményrendszerrel, az ott élő népesség aktív keresőinek egy részét is foglalkoztató nem mezőgazdasági munkahellyel, és mindennek következtében többnyire pozitív a vándorlási egyenlegük is. Mellettük számos olyan községből is megszűnt (vagy legalább csökkent) az elvándorlás, amelyek valamely nagyobb vidéki város közvetlen környékén fekszenek, a város munkahelyeit és szolgáltatásait viszonylag rövid utazási idővel elérik. A fejlődő települések elemeit alkotják továbbá egyes speciális funkciókban megerősödő községek, így az üdülőkörzetek, az idegenforgalmi fogadóterületek községei, a nagyobb határátkelőhelyek, a kiemelkedő mezőgazdasági nagyüzemek székhely-települései. Végül pedig ide sorolható a tanácsszékhely községek egy része is.

A differenciálódási folyamat másik pólusán az 1000 főnél kisebb népességű aprófalvak helyezkednek el. Ezek a földrajzi fekvésük, a nagyobb városokhoz való távolságuk, a településhálózat fejlettebb elemeihez való kapcsolódásuk tekintetében sem képeznek teljesen homogén településcsoportot.

Az alacsony népességszámhoz kapcsolódó problémák, nehézségek a község-hálózat elég jelentős, sőt valamelyest növekvő részét érintik. Az elvándorlással, népességszámuk fogyásával összefüggésben egyre több község kerül az aprófalvak csoportjába, és emiatt a községi népességnek ma valamivel nagyobb hányada él aprófalvakban, mint egy évtizeddel korábban. (Az aprófalvak sajátos és egyben legproblematisabb csoportját az 500 főnél kisebb népességű törpefalvak alkotják.)

Az aprófalvak és törpefalvak népességének évtizedek óta tartó elvándorlása a hetvenes évtizedben is folytatódott. Az évtized népesedési folyamatait befolyásoló,

az élveszületések számát növelő, de legalábbis előbbrehozó népesedéspolitikai intézkedések a törpefalvakban igen kevésbé éreztethették már hatásukat, mert a fiatal korosztályok elvándorlása után kialakult korösszetétel miatt az ott maradó népesség a népesedéspolitikai intézkedésekre "érzékletlenebb" volt. Ebből következően a további elnéptelenedésnek már nem az elvándorlás, hanem egyre inkább a természetes fogyás lesz a döntő tényezője.

Ezek a demográfiai folyamatok a társadalmi-gazdasági fejlődés folyamatának alapján, azt követő jelleggel alakultak ki, azaz a népesség erre való reagálását, magatartását tükrözik. Az általuk létrehozott változások azonban hosszú időre kihatnak, determinálnak további folyamatokat, ugyanakkor sok esetben irreverzibilissé váltak, azaz: megfordításukra már egy új népesedéspolitika és egy új településfejlesztési politika alkalmazása esetén sincs lehetőség. (E tekintetben még azzal is számolni kell, hogy egy új fejlesztési politika érzékelhető hatásai csak évek múlva bontakozhatnak ki, a népesség magatartás-változása pedig ennél is lassabban következik be.)

A községi népesség hosszú távon várható alakulása szempontjából az előbbi folyamatok hatásainak továbbélésével kell tehát számolnunk, figyelemmel arra, hogy - miként a múlt folyamatai sem értékelhetők a községek közötti erőteljes különbségtétel nélkül - jövőjük is csak nagyon differenciáltan ítélni lehet meg.

II. AZ ERŐSEN FOGYÓ NÉPESSÉGŰ TELEPÜLÉSEK TÁRSADALMI-GAZDASÁGI HELYZETE ÉS DEMOGRÁFIAI ÁLLAPOTA

A bevezetésként felvázolt hosszabb távú demográfiai folyamatok ismeretében nem meglepő, hogy az erősen fogyó népességű településeket döntően a kisközségek körében, ebből következően pedig zömmel az aprófalvas településszerkezetű megyékben találtuk. Az is egyértelműen jellemző, hogy a mintánkba bekerült községek jelentős hányada földrajzilag, saját megyéjén belül a gazdaságilag elmaradott kistérségek területén fekszik. Mindebből következően általános társadalmi-gazdasági helyzetük és demográfiai állapotuk tekintetében sok az azonos vonás.

Természetesen a gyors népességcsökkenés és ennek demográfiai hatásai a jelentős mértékű azonosság mellett egyes országrészekben eltérő sajátosságokat is mutatnak, és az egyes megyéken, ezen belül az egyes településcsoportokban is számottevő az adatok szórása. A 3. és 4. csoportban megyénként igen alacsony a településszám, az eredményekben nagyon jelentős az egyediség, a véletlen hatása. Mindezeket a megyénként készült résztanulmányok részletesen vizsgálták és bemutatták. Jelen anyagban az összesített eredmények, tendenciák felvázolása a célunk annak megjegyzésével, hogy a 3. és 4. településcsoport községeinek és népességének száma még ebben az országos mintában is viszonylag kicsi, ezért ugyancsak nem mentes bizonyos véletlenszerű hatásoktól. Ezen túlmenően is jelezni és előrebocsátani szükséges néhány, az adatháttérrel jellemző (bár zömében ismert) problémát, amellyel mind a megyei tanulmányok, mind az összefoglalás esetében számolnunk kellett.

- A feldolgozott huszonhat év rendelkezésünkre álló népességadatai nem voltak formailag teljesen egységesek. A lakónépesség ugyan mindhárom népszámlálásból rendelkezésünkre állt, de egyes megoszlásai (nem, kor, foglalkozás) a korábbi censusokban a jelenlévő népességre vonatkoztak.
- Az 1986. január 1-i lakónépesség továbbvezetéséből származik, annak minden problémájával együtt, és megoszlásai településenként nem állnak rendelkezésre.
- Ugyancsak ismeretes, hogy az évenkénti vándorlási adatok összegezése és a két népszámlálás eredményeiből mérlegszerűen számított vándorlási egyenleg egymástól eltérő adatokat eredményez. A többi adattal való logikai összhang biztosítása érdekében ezért minden lehetséges esetben a népszámlálás vándorlási egyenlegét fogadtuk el, és csak szükség szerint használtuk az évenkénti oda-

és elvándorlási adatokat, ezek összegét és egyenlegét. Ezzel a megoldással azonban természetesen nem sikerült biztosítani az adatok következetes, mérleg-szerű egyezését; az eredmények azonban nagyságrendileg elfogadhatók.

- Bizonyos nehézségekkel kellett szembenéznünk a foglalkozási adatok tartalmi eltérései miatt is, de a vizsgált települések foglalkozási szerkezete olyan mértékben és irányban tér el az átlagostól, hogy a tendenciák, arányok érzékelte-tésére ezeket az adatokat mégis alkalmasnak láttuk.

A 207 település népességszámának és demográfiai struktúrájának helyzetét, alakulását mindezek után a következők jellemzik:

1. Az ország községeinek népessége - az ország népességének növekedése mellett - a hatvanas évtizedben (itt és továbbiakban is mindig az időszak végi közigazgatási jogállás alapján számolva) 6,0 %-kal, a hetvenes években 4,2 %-kal csökkent. 1980. és 1986. január 1. között, tehát hat év alatt - immár csökkenő országos össznépesség mellett - községeink népessége további 5 %-kal fogyott.

A vizsgálat céljából, a települések kiválasztásának kritériumából természetesen következik, hogy a 207 település népességcsökkenésének üteme az átlagosnak többszöröse; ezek a falvak a legutóbbi negyedszázad alatt népességük 56 %-át veszítették el.

A vizsgált települések népességének fogyása

Megnevezés	A népesség számának fogyása (%)		Átlagos településnagyság	
	1960-1979 ³	1960-1985 ⁴	1960. január 1-én	1986.
1. csoport	43,9	53,3	658	307
2. csoport	52,8	61,4	392	151
3. csoport	65,0	70,7	298	87
4. csoport	76,5	80,0	584	117
Együtt	46,9	55,9	577	254

A népességszám fogyásának évi átlagos üteme a vizsgált időszak egyes periódusai-ban (1960-1969, 1970-1979, 1980-1985) jelentős eltéréseket ugyan nem mutat, de foly-tonos az ütem lassú növekedése, és népességük összetételéből következően ennek továb-bi növekedésére is számítani kell.

³ A kiválasztás alapjául szolgáló húsz év alatt.

⁴ A vizsgált 26 év alatt összesen.

Ezek a községek (valamint az a további, jelentős számú aprófalú, amely csupán azért nem került mintánkba, mert a meghatározott húsz év alatt népességcsökkenésük mértéke csak megközelítette, de nem érte el a 40 %-os határt) a magyar faluhálózat további elaprózódásának folyamatát erősítik. Ma létező 2955 községünk közül több mint 1600-nak a népessége már nem éri el az 1000 főt, és ezen belül is gyorsan növekszik az 500 főnél kisebb népességű törpefalvak száma.

2. A nemek arányának változása meglehetősen rapszódikus, és nem követi tendenciózan a nőtöbblet folyamatos csökkenését, ami a teljes községi népességre egyébként jellemző.

Év	Az 1000 férfira jutó nők száma	
	az összes községben	a vizsgált községekben
1960	1056	1067
1970	1053	1098
1980	1040	1075

Ebben bizonytalanság szerepe van viszonylag kis mintáknak is (a 207 község népessége az 1986. január 1-i községi népességnek mindössze 1,14 %-a); emellett azonban mégis minden időszakra az átlagosnál magasabb nőtöbblet a jellemző. Ez részben az átlagosnál öregebb korösszetételből következik (a magasabb női átlagéletkorból adódóan), részben pedig abból, hogy az erős vándorlási veszteségű településeket a férfiak részarányukat meghaladó elvándorlása jellemzi.

3. Egyre csökkenő községi népességünket egy előregedési folyamat jellemzi annak - a bevezetőben már említett - tartós elvándorlási tendenciának következtében, amely elsősorban a fiatal korosztályok tagjait mobilizálja, készletet lakóhelyváltásra. Erősen fogyó népességű községekben ez a hatás fokozott mértékben érvényesül, az előregedési folyamat látványosan gyorsabb az átlagosnál.

Az összes és a vizsgált községek korösszetétele 1960-ban még nem mutatott igazán jelentős különbségeket. A következő két évtizedben azonban - a teljes községi népesség előregedésének érzékelhető folyamata mellett, annak mértékét azonban jelentősen meghaladva - gyorsan nőttek az eltérések; a 207 község népessége az erőteljes fogyatkozással egyidejűleg rohamosan öregedett. Vizsgált községeinkben 100 fő 60 éves és idősebb lakosra 1960-ban még 182 0-14 éves gyermek jutott, tíz évvel később már csak 108, és 1980-ban mindössze 66.

A népesség korösszetételének változása⁵ (%)

Korcsoport	1960		1970		1980	
	az összes községben	a vizsgált községekben	az összes községben	a vizsgált községekben	az összes községben	a vizsgált községekben
Összesen						
0 - 14	27,4	27,3	23,5	22,7	22,2	17,5
15 - 39	36,0	33,6	34,4	30,9	33,7	26,3
40 - 59	23,0	24,0	24,4	25,5	26,2	29,9
60 -	13,6	15,1	17,7	20,9	17,9	26,4
Férfiak						
0 - 14	28,7	28,8	24,8	24,0	23,3	19,1
15 - 39	36,0	33,4	35,2	32,5	35,6	29,4
40 - 59	22,7	23,5	23,6	24,1	25,4	27,9
60 -	12,6	14,3	16,4	19,4	15,7	23,5
Nők						
0 - 14	26,1	25,9	22,3	21,4	21,2	16,0
15 - 39	36,0	33,8	33,6	29,4	31,8	23,2
40 - 59	23,3	24,5	25,1	26,9	26,9	31,7
60 -	14,6	15,8	19,0	22,3	20,1	29,0

A népesség reprodukciójának esélyei szempontjából különösen figyelmet érdemel, hogy ennél is gyorsabban romlott a női népesség korszerkezete. A 15-39 éves nők aránya 1980-ban már alig volt több mint 23 % (húsz év alatt több mint 10 százalékponttal esett vissza); 60 éves és idősebb 100 nőre 1960-ban 164 (0-14 éves) leánygyermek jutott, 1970-ben 96, 1980-ban pedig csupán 55.

4. A korstruktúra megváltozása miatt tehát egyfelől jelentősen csökkent a szülőképes korú nők száma, következésképpen az élveszületések arányszáma is, másrészt az elöregedés következtében fokozatosan nőtt a nyers halálozási arányszám. Vizsgált községeinket - az országos helyzettel ellentétben - már a hetvenes évtizedben is a természetes fogyás megjelenése és stabilizálódása jellemezte.

⁵ 1960-ban és 1970-ben jelenlévő, 1980-ban a lakónépesség alapján.

A természetes népmozgalom alakulása

Időszak	Az 1000 lakosra jutó					
	élveszületés		halálozás		természetes szaporodás (fogyás)	
	országosan	a vizsgált községekben	országosan	a vizsgált községekben	országosan	a vizsgált községekben
1960-1969	13,9	13,9	10,4	11,9	3,5	2,0
1971-1975	16,1	11,3	11,9	14,0	4,2	-2,7
1976-1980	15,8		12,9		2,9	
1981-1985	13,3- -12,2	11,0	13,5- -13,9	21,2	-0,2- -1,6	-10,1

A községeknek ebben a körében már a hetvenes évek elején sem hozott növekedést az élveszületési arányszámban a szülőképes női korosztályok létszámának növekedése, és nem volt mód az akkori népesedéspolitikai intézkedések kedvező hatásainak kihasználására sem. Eltorzult, erodált korszerkezetük a következő évekre sem ígérhet javulást, természetes fogyásuk valószínűsíthetően növekedni fog.

5. A természetes népmozgalom kedvezőtlen alakulása mellett a vizsgált községeket hosszú időn keresztül érvényesülő, tartós és intenzív vándorlási veszteség jellemzi, amely belső arányait illetően egyre inkább véglegessé, befejezetté válik. A 207 település teljes vándorlási veszteségén belül a hatvanas évtizedben is jelentős (73 %) volt az állandó jellegű elvándorlási többlet aránya, a hetvenes évtizedben ez 83 %-ra emelkedett, az utóbbi hat évben pedig gyakorlatilag teljessé vált. Egyre nőtt és végül az egyenleget tekintve kizárólagossá vált a lakóhelyváltoztatók elhatározásainak véglegessége, ami egyúttal egyre egyértelműbb értékítélet a lakosság részéről e települések adottságait, sorsát, az általuk nyújtott életlehetőségeket illetően.

Az 1000 lakosra számított vándorlási veszteség a hatvanas évtized egészében 333 fő volt, a következő tíz évben összesen 358 fő, a legutóbbi hat évben együttesen 129 fő. Évi átlagra számítva is ez az elvándorlás intenzitásának csökkenését jelezne ugyan; de ezen községek esetében már inkább a végleges lakóhelyváltoztatásra még képes népesség arányának erőteljes csökkenéséről, mintsem e települések népességmegtartó-képességének javulásáról van szó.

Ez és a természetes fogyás folyamatos növekedése értelemszerűen változást eredményez a teljes népességfogyást kiváltó összetevők hatásának arányaiban. A hatvanas évtizedben még tapasztalható szerény természetes szaporodás egy csekély részét pótolta a vándorlási veszteségnek, ami akkor 6 %-kal magasabb volt, mint a tényleges népesség-

csökkenés. Ezt már a hetvenes években felváltotta a két tényező egyirányú, egymást erősítő hatása. Az 1970-1979 között bekövetkezett népességfogyásból már csak 92 %-ot "eredményezett" a vándorlási különbözet, a többi 8 % a halálozási többlet következménye. Az utóbbi hat évben ez az arány 69-21 %-ra módosult, és minden korábban bemutatott adat azt engedi valószínűsíteni, hogy tovább növekszik a természetes fogyás súlya a teljes népességvesztéséből.

6. A vizsgált községek népességének gazdasági aktivitása alapvetően nem tér el az ország községeinek átlagától, bár bizonyos mértékig 1980-ra már érzékelhetővé váltak az eltérő korstruktúra következményei. A legutóbbi népszámlálás ezekben a településekben az országos községi átlaghoz képest 3 százalékponttal kevesebb aktív keresőt, az öregek magasabb aránya miatt 6,5 százalékponttal több inaktív keresőt, az alacsony gyermeklétszámból adódóan pedig 3,4 százalékponttal kevesebb eltartottat talált.

Nagyon jelentős azonban a keresők népgazdasági ág szerinti foglalkozási szerkezetében fellelhető különbségek akkor is, ha az arányok húsz év alatt lényegében pozitív irányba változtak.

A foglalkoztatási szerkezet jellemzői

Megnevezés	1960		1970		1980	
	az összes községben	a vizsgált községekben	az összes községben	a vizsgált községekben	az összes községben	a vizsgált községekben
Ipar-építőipar	22,7	11,9	33,6	21,8	36,5	24,9
Mezőgazdaság	55,6	77,6	44,5	66,2	34,5	56,8
Kereskedelem, szállítás, hírközlés	16,7	3,6	12,0	6,2	15,4	9,5
Nem anyagi ágak		6,9	9,9	5,8	13,6	8,8

Ezek a kis települések a helybeni munkavállaláshoz alapvetően szegényes, korlátozott, egyoldalú szakmasztruktúrát kínálnak még akkor is, ha számolunk a mezőgazdaság népgazdasági ágon belül kifejtett nem mezőgazdasági tevékenységgel és az ezáltal gyakorolható szakmákkal. Másfelől esetükben az ipari és az infrastrukturális ágazatokban megnövekedett arányú foglalkoztatás jórészt nem a lakóhelyen történik, az ilyen munkához általában a napi ingázás vállalásán keresztül adódik meg a lehetőség.

Vizsgált községeink földrajzi fekvése meglehetősen kedvezőtlen, közlekedési lehetőségeik szűkösek, a járatsűrűség, az utazás körülményei jórészt nem felelnek meg a követelményeknek. Mindez fárasztóvá, terhessé, időigényessé teszi a napi munkabajarást,

és további ösztönzést ad a végleges elköltözési döntések megérlelődéséhez. A vizsgálatunk keretében elkészített megyei tanulmányok zárórésze - a demográfiai helyzet elemzésén túl - röviden összefoglalta ezen települések infrastrukturális helyzetének, kiépítettségének, intézményi ellátottságának helyzetét. Bizonyos területi különbségek mellett is állítható, hogy az erősen fogyó népességű települések általában nem kínálnak kedvező életviszonyokat, körülményeket lakóik számára, és az elmúlt két és fél évtizedben a fejlődés jegyeit sem mutatták a kívánt mértékben. Mindez ugyancsak hozzájárul a jobb lehetőségek, a jobb életviszonyok elérésére törekvő, még mobilnak tekinthető korosztályokba tartozók lakóhelyváltoztatásához.

III. MEGYEI TANULMÁNYOK

1. Baranya megye

Az utóbbi években országosan megfigyelhető jelenség a népesség számának fogyása. Magyarország lakosainak száma 1981-től kezdődően évről évre folyamatosan csökkent. Ebben az esztendőben az ország 19 megyéje közül 14 már fogyó népességű megye volt, köztük Baranya is. A megyén belül - számos egyéb mellett - e tekintetben is tapasztalható területi differenciák: a megyeszékhelyen pl. még jelenleg is gyarapodik a lélekszám, ezzel szemben a községek jelentős részében évről évre kevesebben élnek. Ez utóbbiak közül is figyelemre méltó az a néhány település ahol kiemelkedően nagy mértékűt ért el a népességszám fogyása. Baranya megyében 24 olyan község található, amelyben 1960 és 1980 között 40 %-ot meghaladóan apadt a lélekszám. E települések közül 17-ben a fogyás 40-50 % (1. csoport), 5-ben 50-60 % (2. csoport) 2-ben pedig 60-70 % közötti (3. csoport) volt. (70 %-nál jobban fogyó - 4. csoport - népességű község Baranya megyében nem található.)

Földrajzi elhelyezkedés

A települések földrajzi elhelyezkedését illetően elmondható, hogy azok többsége a megyének a Komló-Pécs-Siklós tengelytől nyugatra eső területén található, egy község (Bisse) a tengelyen fekszik, 4 település pedig az attól keletre eső megyefélén helyezkedik el. A községek e viszonylagos szórtsága következtében kistérségi elnéptelenedésről Baranyában nemigen lehet beszélni, annyi azonban minden esetre megállapítható, hogy ha valahol, akkor a megyében a délnyugati részén várható a folyamat kialakulása. E területre 12 jelentősen fogyó népességű község található, közülük három egymással közvetlenül határos település. A három településből kettőben - Markócon és Dráva-keresztúron - a legutóbbi két népszámlálás között eltelt 20 év alatt több, mint felével, illetve mintegy kétharmadával csökkent a lakosok száma. A fenti feltételezést látszik alátámasztani az is, hogy a 12 település környezetében számos olyan község található, ahol a csökkenés meghaladja a 30, illetve jónéhányban megközelíti a 40 %-ot.⁶ E 12 községet felölelő településcsoporton kívül - nem ilyen határozottan ugyan,

---

⁶ Pl.: Bogádmindszent 39,8 %, Zaláta 38,8 %, Piskó 37,3 %, Sósvertike 36,5 %, Páprád 35,8 %, Gordisa 35,0 %, Szava 34,8 %.

mint ezek esetében, de - még egy kisebb községcsokor is kirajzolódik. Ez a megye északnyugati területe, ahol jelenleg három szomszédos és további két - ezekhez viszonylag közeli - község képez egy kisebb településegüttest. Ez esetben is előfordul ugyan a környezetben számottevően csökkenő népességű település, ám az előbbinél kisebb gyakorisággal. A fennmaradó 7 község a földrajzi elhelyezkedés szempontjából az előzőeknél jóval szórtaabb. Egyetlen jelentősen fogyó népességű település sem található a megye középső részén, ami a megyeszékhely - Pécs - hatásának tulajdonítható. A nagyváros közelsége, ellátó funkcióinak széles skálája stb. a környező falvak demográfiai viszonyait a többinél kedvezőbben alakítja.

A népesség száma, összetétele

Baranya megyében 1986. január 1-én mintegy 6200 ember élt jelentősen fogyó népességű településen, a megye össznépességének 1,4, a községi lakosságnak 3,5 %-a. Ezeknek az embereknek a túlnyomó többsége (83 %-a) az 1. csoportba tartozó (40-50 % között fogyó) településeknek volt a lakója. Az átlagos településnagyság e csoportban 301 fő, a 2. csoportban 128, a 3.-ban pedig 221 fő. A vizsgált települések egyébként három kivételtől eltekintve mind törpefalvak. Az említett három kivétel az 1. csoportban található Almamellék, Drávasztára és Feked, ezek mindegyike aprófalú, vagyis lélekszáma 500 és 1000 fő közé esik. Az 1960. és 1986. év eleje között eltelt 26 év során a települések összességében, átlagosan 52 %-kal csökkent a lakónépesség száma. Ugyanezen időszak alatt a megye összes községében 19 %-kal fogyott a lélekszám. Az 1. csoportban az átlagosnál mérsékeltebb, a 2. de méginkább a 3. csoportban jóval erőteljesebb fogyás volt megfigyelhető.

A népességszám csökkenését jól szemlélteti az a tény is, hogy az áttekintett időszak során egy-egy település évente átlagosan 11 főt veszített lakosainak számából. Ezen belül az 1. csoportba tartozó falvakban ugyancsak 11, a 2. csoport községeiben 7, a 3. csoportban pedig évente átlagosan 20 fővel csökkent egy-egy település lakónépessége.

A vizsgált települések szám szerint a hatvanas évtizedben veszítettek legtöbbet népességükből, a fogyás a hetvenes évtizedben valamelyest mérséklődött, s a nyolcvanas évek első felében méginkább lelassult. A mérséklődő csökkenés abból adódhat, hogy a kezdeti nagymértékű elvándorlások következtében évről évre kisebbé vált az a mobil réteg, ahonnan a költözési szándék kiindulhat. (A későbbiekben látni fogjuk, hogy a természetes szaporodás, illetve fogyás és a vándorlási különbözet közül az utóbbi a természetes népmozgalomnál sokkal markánsabban alakította a 24 település népességszámát.)

A csökkenés arányát tekintve a hatvanas és hetvenes évtized között lényegesen nagy eltérés nem tapasztalható; az összlélekszám az előbbi 10 év során 27, utóbbi folyamán 28 %-kal fogyott. A népességszám többé-kevésbé valamennyi településcsoportban a fentiek szerint alakult, különbség csupán a 2. csoportnál jelentkezett, ahol az átlagostól eltérően a hetvenes években volt a számottevőbb a szám szerinti csökkenés.

Az elmúlt 26 év során végbement népességszám-fogyás a nemek közül a férfiakat valamivel kisebb mértékben érintette; az átlagos 52 %-kal szemben körülben 50 %-kal csökkent a lélekszám. Ugyanakkor a női népesség az átlagossal közel azonos arányban fogyott. Ez minden településcsoportban megfigyelhető volt, azzal a megszorítással, hogy a 2. csoportban a férfiak száma csökkent az odatartozó össznépességhez hasonló mértékben, a nőké pedig annál erőteljesebben. Mind a férfiak, mind a nők számában bekövetkezett apadás a községcsoportok túlnyomó többségében a hetvenes évtizedben volt a legnagyobb arányú, e tíz év alatt mindkét nemhez tartozók több mint egynegyedével lettek kevesebben.

1986. január 1-én a 24 községben együttesen 3129 nő és 3075 férfi élt. 1000 férfira a jelzett időpontban 1018 nő jutott. A férfiak és nők számának fentiekben vázolt változása következtében az 1000 férfira jutó nők száma 1960. évhez képest folyamatosan csökkent, kivéve a 2. csoportot, ahol 1970-1980 között emelkedett. A 3. településcsoportban 1986-ra a férfiak száma már meghaladta a nőkéét, ezzel itt első ízben 1000 alá csökkent a mutató értéke (987).

A népesség korösszetétele a legutóbbi két népszámlálás között eltelt 20 év során kedvezőtlenül változott. A vizsgált községek összességében - jórészt a születések számának visszaesése következtében - csökkent a fiatalok⁷, ezen belül is főként a gyermekkorúak aránya, ezzel egyidejűleg emelkedett a 60 éven felüliek hányada, azaz bizonyos előregedési folyamat követhető nyomon. (A középkorúak⁸ részaránya lényegében számottevően nem változott 1960 és 1980 között.) A kedvezőtlen korstruktúra kialakulásában jelentős szerep tulajdonítható a vándorlásoknak. Az ezekre a településekre jellemző elvándorlások - mint már szó volt róla - elsősorban a könnyebben mozduló, fiatalabb korosztályokat érintették, az általában is nehezebben mozduló idősebbek többnyire helyben maradtak. Mindez már önmagában is kedvezőtlen korösszetételt alakít ki, amit tovább fokoz az is, hogy hiányzik, illetve kislétszámú a szülőképes korosztály, ami az élveszületések és ezen keresztül a gyermekkorúak számára és arányára hat csökkentőleg. A folyamat eredményeként 1980. év elején a 24 község egészét tekintve a népesség 41 %-a tartozott az ifjúság körébe - ezen belül 20 %-uk 0-14 éves volt - 39 %-a a középkorúak taborát alkotta, 20 %-ának pedig az életkora meghaladta a 60 évet (a me-

⁷ 30 éven aluliak.

⁸ 30-59 évesek.

gye összes községére vonatkozó arányok sorrendben 44, 21, 39, illetve 17 %).

A nemek közül a férfiak korstruktúrája kedvezőbb, mint a nőké. Az előbbieik körében a fiatalok aránya - közülük a 0-14 éveseké is - magasabb, az időskorúaké alacsonyabb, mint a női népességben belül. A jelenség oka lehet egyfelől az általánosan tapasztalható fiú születési többlet (ami körükben az ifjúság, s főként a gyermekek nagyobb hányadát eredményezi), másfelől a férfiak magasabb halandósága, illetve az előrehaladottabb életkorban a háborús veszteségek hatása (ami viszont az időskorúak hányadát mérsékli). A középkorú - 30-59 évesek - részaránya a férfiak és nők esetében hasonló volt.

A jelentősen fogyó népességű községek korösszetételének alakulása nemek szerint, 1960-1980

(%)

Év	0-14	15-29	30-39	40-59	60-	Összesen
	évesek aránya					
	Összesen					
1960	26,6	20,9	13,8	23,6	15,1	100,0
1970	24,8	20,1	12,6	23,7	18,8	100,0
1980	20,1	20,7	10,8	28,0	20,4	100,0
	Férfiak					
1960	28,4	20,5	14,5	22,5	14,1	100,0
1970	26,3	20,5	12,6	23,0	17,6	100,0
1980	21,1	22,5	10,9	27,7	17,7	99,9
	Nők					
1960	25,0	21,3	13,1	24,5	16,1	100,0
1970	23,4	19,8	12,6	24,2	20,0	100,0
1980	19,2	18,9	10,7	28,2	22,9	99,9

A 30 éven aluliak - ezen belül a gyermekkorúak - arányának visszaesése, s ezzel egyidejűleg a 60 éven felüliek hányadának növekedése valamennyi településcsoportban nyomon követhető. E két arányszám alapján 1960-ban és 1970-ben a 3. községcsoport korösszetétele volt a legrosszabb. A hetvenes évtizedben lezajlott demográfiai folyamatok azonban e szempontból úgy tűnik, hogy a 2. csoportot érintették legerőteljesebben, így 1980-ra az idetartozó falvak korstruktúrája vált a legkedvezőtlenebbé. E telepü-

léscsoportban 1960-1980 között mintegy 7 százalékponttal csökkent a fiatal- és ugyanennyivel nőtt az öregkorúak részaránya. Ilyen számottevő változás a másik két csoportban nem következett be a 20 év alatt. A legkevésbé kedvezőnek ítélt 2. kategórián belül is a nők korcsoportonkénti összetétele volt a hátrányosabb már kezdetben is, s az maradt az 1980. évi népszámlálás időpontjában is. Ekkor negyed részüknek az életkora érte el, illetve haladta meg a 60 évet.

A népesség elöregedését tükrözi a száz 60 éven felüli lakosra jutó 0-14 évesek száma is. Ennek alapján is megállapítható a korösszetételnek az idősebb korúak felé történt eltolódása. A 24 község egészét tekintve 1960-ban még 176, 1980-ban már csupán 99 gyermekkora jutott száz 60 éven felülire (ugyanaz a megye összes településén sorrendben 181, illetve 138 volt).

A csökkenés valamennyi településcsoportban bekövetkezett, ezen belül legszámottevőbben az 1. kategóriában, ahol azonban - a többivel ellentétben - még ezzel együtt is 100 fölött maradt a mutató értéke. A nemek közül többnyire a férfiak körében volt a magasabb a 100 időskorúra jutó gyermekek száma, ám egyidejűleg ennek csökkenése is esetükben volt a nagyobb mértékű. A nőkön belül a 3. településcsoportba tartozók érdemelnek kiemelés, körükben 1970-ben és 1980-ban több gyermek jutott száz 60 éven felülire, mint az azonos településkategóriába tartozó férfiak körében. Ezen túlmenően, az általánosan tapasztalható csökkenéssel szemben a 3. kategóriához tartozó nők esetében 1970 és 1980 között 11-gyel emelkedett a 100 időskorúra jutó gyermekek száma.

A korösszetétel alakulása, változása befolyással van a települések demográfiai folyamataira azok jövőben várható alakulására, a gazdasági aktivitás szintjére stb. E kérdésekkel a továbbiakban foglalkozunk.

A száz 60 éven felültre jutó 0-14 évesek számának alakulása
településcsoportok és nemek szerint, 1960-1980

Megnevezés		1960	1970	1980
		Összesen		
1. } 2. } 3. } 4. }	településcsoport	180	137	101
		157	130	84
		173	97	97
		-	-	-
Összesen		176	132	99
		Férfiak		
1. } 2. } 3. } 4. }	településcsoport	206	161	129
		176	132	80
		197	91	81
		-	-	-
Összesen		202	149	119
		Nők		
1. } 2. } 3. } 4. }	településcsoport	158	117	81
		142	128	86
		155	104	115
		-	-	-
Összesen		156	117	84

A népmozgalom és a vándorlások alakulása

A megye, sőt az ország egészében tapasztalható csökkenő élveszületés a vizsgált településeken is megfigyelhető jelenség. A 24 község összességében 1970 és 1979 között egyharmadával kevesebb gyermek jött a világra, mint az előző évtizedben. A nyolcvanas évek első felében is évről évre tovább csökkent a születések száma, ami az eddig eltelt időszak során 1985-ben volt a legalacsonyabb. A hatvanas években évente átlagosan 186, a hetvenes években 124, a nyolcvanas évtized első felének éveiben pedig átlagosan 85 csecsemő látott napvilágot. Az élveszületések száma valamennyi településcsoportban visszaesett, legjelentősebb mértékben a 2.-ban ahol 1970-1979 között 43 %-kal kevesebb gyermek jött a világra, mint az előző tíz évben. A csökkenés az 1. településcsoportban volt viszonylag a legkisebb (a hetvenes évtizedet a hatvanashoz viszonyítva 31 %-os). E körben az 1983-as esztendőben volt az élveszületések számában relative nagyobb visszaesés megfigyelhető, az utána következő években e viszonylag alacsonyabb születésszám látszott stabilizálódni.

Egy-egy település lélekszámát a születések a hatvanas évtizedben évente átlagosan 8, a hetvenesben 5, a nyolcvanasban már csak 4 fővel gyarapították. Ez esetben is a 2. községcsoport tűnik ki azzal, hogy itt az átlagosnál számottevőbben csökkent az élveszületéseknek a népességszám növelésében játszott szerepe.

Az élveszületések egy községre jutó évi átlagos számának alakulása
településcsoportok szerint

Megnevezés	1960-1969	1970-1979	1980-1985
1. } településcsoport	8	6	4
2. }	5	3	1
3. }	8	5	4
4. }	-	-	-
Összesen	8	5	4

A születések számának csökkenése alapvetően arra vezethető vissza, hogy a fiatalabb korosztály elvándorlása következtében meglehetősen beszűkült a szülőképeskorúak rétege. E kedvezőtlen jelenség a jövőt illetően sem valószínűsíti a születések számának fokozódását, azaz ilyen korstruktúra mellett a településkörben az elkövetkező években sem lehet az eddiginél több gyermek világraajövetelére számítani.

A születések abszolút számának áttekintése mellett nem érdektelen a születési arányszám alakulásának nyomon követése sem. A hatvanas évek magas születési arányszáma a hetvenes években valamennyi településcsoportban jelentősen mérséklődött, s ez a folyamat folytatódott - a 3. csoport kivételével - valamivel mérsékeltebben a nyolcvanas években is. A születési arányszámnak a hetvenes évtizedben tapasztalt eme változását az okozta, hogy ez idő alatt az élveszületések száma a népességszámot jóval meghaladóan csökkent. Többnyire ez alakította a nyolcvanas évek születési arányszámát is. A kivételt képező 3. községcsoportban azonban ezidőben éppen a népességszám csökkenése haladta meg a születések számának visszaesését. Két esztendőben pedig, 1981-ben és 1983-ban, e csoportban az előző évinél több csecsemő jött a világra. Az elmondottakból következően a 3. településkategóriában e két évben kiemelkedően magas születési arányszám adódott, de a nyolcvanas évek fennmaradó részében is - a folyamat eredményeként - mindvégig magasabb volt a születési arányszám, mint azt megelőzően.

A természetes népmozgalom másik összetevője a halálozás a hatvanas évtizedhez képest a hetvenesben valamennyi településcsoportban csökkent, legjelentősebben az 1.-ben, ahol ekkor 18 %-kal kevesebben haltak meg, mint az előző tíz esztendő folyamán. A halálozások évi átlagát tekintve a mérséklődés a nyolcvanas évtizedben is folytatódott. 1960 és 1969 között évente átlagosan 138, 1970-1979 között 123, 1980-1985 között pedig 111 fő halálozott el a 24 községben összesen. Egy-egy község népességét a bekövetkezett halálesetek a hatvanas években évente átlagosan 6, a hetvenes években, illetve a nyolcvanas évek első felében 5-5 fővel apasztották.

A halálozások egy községre jutó évi átlagos számának alakulása
településcsoportok szerint

Megnevezés	1960-1969	1970-1979	1980-1985
1. } településcsoport	6	6	5
2. }	3	3	1
3. }	7	5	3
4. }	-	-	-
Összesen	6	5	5

Kevésbé kedvező a kép, ha a halálozási arányszám alakulását tekintjük át. Az 1000 lakosra jutó meghaltak száma már a hetvenes években is meghaladta az előző évtizedét, a nyolcvanas években azonban a korábbiaknál jóval magasabb volt tekintve, hogy ekkor a halálozások száma a népességszámnál kevésbé esett vissza. Kiemelkedően magas volt az arányszám valamennyi településkategóriában az 1984-es esztendőben, amikor az 1. csoportban 18, a 2.-ban 26, a 3.-ban 22 elhalt jutott a népesség 1000 főjére.

A népesség előregedése következtében a halálozások számának emelkedésével lehet hosszabb távon számolni, ami a természetes népmozgalmat várhatóan kedvezőtlenül alakítja.

A meghaltak száma a hatvanas évtizedben mindhárom településcsoportban alacsonyabb volt, mint az élveszületéseké, sőt a 2. csoport kivételével még a hetvenes években is. Ebből adódóan a két évtized természetes népmozgalma még pozitív egyenleggel zárult, vagyis a különbség a népességszám szempontjából növelő tényező volt. A nyolcvanas években már az 1. és 3. csoportban is felváltotta a szaporodást a természetes fogyás, ami a 2. kategóriában is tovább folytatódott. Ennek nyomán 1980 és 1985 között összességében mintegy 160 fővel csökkent a 24 község lélekszáma (a hatvanas években a természetes népmozgalom még közel 480, a hetvenesben 10 fővel emelte a vizsgált települések lakónépességét).

A népességszámot befolyásoló két alaptényező - a természetes szaporodás, illetve fogyás és a vándorlási különbség - közül ez utóbbi a szignifikáns komponens. A lakóhely-változtatók száma valamennyi településcsoportban a hatvanas években volt a legszámottevőbb, ezt követően mind az oda-, mind az elköltözők száma mérséklődött. Ez utóbbi mindvégig meghaladta az odaköltözők létszámát, azaz a vándormozgalom e településekre nézve valamennyi időszakban veszteséggel zárult. A veszteség abszolút nagysága ugyan csak a hatvanas évtizedben volt a legtetemesebb, az intenzitást (1000 lakosra jutó különbség) tekintve azonban a hetvenes években volt a legjelentősebb.

Az 1000 lakosra jutó összes vándorlási különbözet
településcsoportok szerint

Megnevezés	1960-1969	1970-1979	1980-1985	
1. } 2. } településcsoport 3. } 4. }	- 326	-343	-284	- 66
	- 343	-425	-435	- 71
	- 533	-758	-539	-129
	-	-	-	-
Összesen	- 350	-388 ⁹	-323 ¹⁰	- 71

A településcsoportokat áttekintve kitűnik, hogy az 1000 lakosra jutó különbözet az 1. kategóriában a legalacsonyabb, ettől lefelé haladva fokozatosan növekszik.

A vándorlásokon belül az állandó lakóhelyváltoztatás a meghatározó jellegű, az összes vándorlás alakulása javarészt ennek függvénye. Az állandó vándormozgalmak is valamennyi időszakban és településkategóriában veszteségesek voltak, s e veszteség jóval meghaladta az ideiglenes költözések negatívumát. Az ideiglenes migráció 1980-1985 között mindhárom községcsoportban nyereséggel zárult, ez azonban nem tudta ellensúlyozni az állandó vándorlási veszteséget, így az összes vándorlások különbözete 1980 és 1985 között is csökkentőleg hatott a népességszámra.

Az elvándorlás kialakulásában és fennmaradásában számos tényező játszik szerepet. A munkahelyek, a gyermekintézmények, egészségügyi és egyéb intézmények, a jó minőségű ivóvíz hiánya, a közlekedési kapcsolatok nehézségei stb. mind hozzájárult ahhoz, hogy a fiatalabb, mozgékonyabb korosztályok addigi lakóhelyüket feladva más településre költözzenek, ahol vagy helyben, vagy legalábbis elérhető közelségben tudhatták mindazt, ami korábbi otthonuk elhagyására készítette őket. Az elvándorlások a községek arculatát is átforgalmazzák, befolyást gyakorolnak a demográfiai folyamatokra, a foglalkoztatás alakulására.

Foglalkozási szerkezet

A népesség gazdasági aktivitás szerinti összetétele az 1960. évi népszámlálás óta eltelt évek folyamán jelentősen módosult. Az aktív keresők és az eltartottak száma és aránya csökkent, ugyanakkor az inaktív keresőké emelkedett. Az aktív keresők körében

⁹ A vándorlási statisztikából évente kigyűjtött adatok alapján.

¹⁰ A népszámlálási kötetben szereplő adatok alapján.

tapasztható ezirányú változások oka, hogy a népességszám-csökkenés következtében mind kevesebb a munkavállalási korú lakosok száma is (elsősorban az elvándorlások miatt). Az inaktív keresők számának és részarányának növekedésében jobbra az időskorúak hányadának emelkedése játszik szerepet, akik közt mind gyakoribbak a nyugdíjasok (nem utolsósorban a tsz-tagok nyugdíjkorhatárának leszállítása miatt is). A gyēs igénybe vétele - a korábban ismertetett demográfiai folyamatokat figyelembe véve - tömegesen nem jellemző, így az inaktívok körére ez utóbbi nincs olyan jelentős hatással, mint a nyugdíjasok tábora. Az eltartottak számában és arányában bekövetkezett visszaesés egyértelműen annak tulajdonítható, hogy folyamatosan csökkent a gyermekkorúak száma.

A gazdasági aktivitás alakulása a jelentősen fogyó népességű községekben
településtípusok szerint

Megnevezés	Az aktív	Az inaktív	Az eltar- tottak	Az aktív	Az inaktív	Az eltar- tottak
	keresők			keresők		
	száma az előző népszámlálás időpontjának %-ában			aránya (%)		
1960	..	..		49,9		50,1
1970	113,8		65,2	45,5	11,8	42,7
1980	69,3	132,9	52,9	45,2	22,4	32,3

A gazdasági aktivitás változása a megye összes községéhez hasonlóan ment végbe a vizsgált településeken is. Az aktív keresők aránya a megye községeiben 1960-ban 47,2 %, 1970-ben 46,5 %, 1980-ban pedig 46,3 %-ot tett ki. Az inaktív keresők aránya sorrendben 1,9 %, 12,6 %, 19,8 %, az eltartottaké 50,9 %, 40,9 %, illetve 33,9 % volt.

A gazdasági aktivitást településcsoportonként vizsgálva kitűnik, hogy az aktív keresők hányada a 3. kategóriában a legmagasabb, ami összefügg e településcsoportba tartozó népesség korösszetételével. Nevezetesen azzal, hogy a munkavégzés szempontjából meghatározó jelentőséggel bíró 15-59 évesek hányada valamennyi településkategória közül a 3.-ban a legnagyobb. Az inaktívok részaránya a 2., az eltartottaké az 1. csoportban a legszámottevőbb tekintve, hogy a 60 éven felüliek hányada az előbbiben, a 0-14 éveseké pedig az utóbbiban haladta meg a másik két csoportban tapasztaltat.

Az aktív keresők népgazdasági ágankénti összetételében az áttekintett időszak egésze során valamennyi településkategória esetében a mezőgazdaság volt a domináns. Az aktív munkavállalóknak az 1960. és 1970. évi népszámlálás idején - településcsoportoktól függően - 70-80 %-a, az 1980. évi népszámláláskor 60-70 %-a e népgazdasági ágban talált munkaalkalmat. A mezőgazdasági aktív keresők hányada 1960 óta mindhárom kategóriában folyamatosan visszaesett, egyidejűleg számottevően emelkedett az iparban és az építőiparban dolgozók részaránya. A szállítás, hírközlés, a kereskedelem és a nem

anyagi ágak területén ilyen lényeges változás nem következett be. Az aktív keresők nép- gazdasági ágankénti megoszlásában az egyes településcsoportok között lényegében nagy eltérések nem tapasztalhatók, a változások is hasonlóképpen érintik őket. A gazdasági aktivitást, annak mértékét jelentősen befolyásolja az egy-egy településen rendelkezésre álló munkaalkalmak köre. A falvak esetében általában is - e 24 települést tekintve pedig különösen - szűkös a helyben igénybe vehető munkalehetőségek skálája. Még a mezőgazda- ság az, ami e területeken leginkább jelen van (ezzel magyarázható az ágazat aktív kere- sőinek magas aránya), annak ellenére, hogy a jelentősen fogyó népességű községek közül mindössze egyetlen településen - Drávasztárán - működik mezőgazdasági nagyüzem központja. A lakóhelyen betölthető munkahelyek szűkössége elkerülhetetlenné teszi az ingázást. Az 1980. évi népszámláláskor a 24 település összes aktív keresőjének mintegy kétharmada lakóhelyén kívüli településre járt dolgozni, s csak valamivel több mint egyharmad részük talált otthon munkát. (A megye összes községében az eljárók aránya 53 %.)

Az aktív keresők lakóhelye és munkahelye
településcsoportok szerint, 1980

Megnevezés	A lakó- helyén dolgozó	Az eljáró	Az összes	A lakó- helyén dolgozó	Az eljáró	Az összes
	aktív keresők száma			aktív keresők aránya (%)		
1.)	909	1619	2528	36,0	64,0	100,0
2.)	107	216	323	33,1	66,9	100,0
3.)	85	152	237	35,9	64,1	100,0
4.)	-	-	-	-	-	-
Összesen	1101	1987	3088	35,7	64,3	100,0

A településcsoportok közül az eljárók aránya a 2. a lakóhelyükön dolgozóké az 1. kate- góriában volt a legmagasabb.

Ellátottság, közlekedési lehetőségek

A vizsgált településekről történt elvándorlásokban feltehetőleg szerepet játszik a munkahelyek hiánya, ám emellett nem hagyható figyelmen kívül e községek hiányos el- látottsága, kedvezőtlen közlekedési lehetőségei, illetve ezek hatása sem. Az ellátást valamennyi község esetében gyakorlatilag a távolsági autóbusz-megálló, a nyilvános távbeszélőállomás, a művelődési otthon jellegű intézmény és a kiskereskedelmi bolt, je- lenti. Előbbi kettő kivétel nélkül megtalálható minden településen, művelődési ott-

hon csupán 2 községből, bolt egyből (Bürüs) hiányzik. Ezen túlmenően azonban mindössze néhány községben lelhető fel pénztár, takarékszövetkezet (3 település) postahivatal, illetve fiókposta (6 település), TŰZÉP-telep (5 település). Gyógyszertár, szociális otthon, továbbá tsz központ egy-egy faluban található. Egyetlen községben sincs benzinkút, ÁFÉSZ-központ, piac, camping, állatorvos, fogászati szakrendelés és mentőállomás.

A kommunális létesítmények közül közüzemi vízhálózattal 7, közcsatornával egyetlen település sem rendelkezik. E téren alapvető probléma, hogy a 24 községből 13-ban az egészségre ártalmas - nitrátos - az ívóvíz. A körzeti orvos mindössze 2 faluban érhető el helyben. A gyermekintézményeket tekintve: a bölcsőde teljes egészében hiányzik e településekről, óvoda 3, általános iskola 4 községben működik, ez utóbbiakból kettő csak az alsó tagozatos diákok oktatását szolgálja.

(Az intézmények közül többnek a működését, illetőleg a helybeni elérhetőségét az alacsony népességszám - ami a vizsgált községekre jellemző - eleve irreálissá teszi.)

A megye útépitési programjának eredményeként ma már valamilyen módon minden község kapcsolódik az úthálózathoz. A jelentősen fogyó népességű települések közlekedési lehetőségeit nagymértékben korlátozza az a tény, hogy közülük 17 község bekötőút végén terül el. Ez a "zsákút" helyzet az átmenő forgalmat is bonyolító, illetve csomópontban fekvő településekhez viszonyítva nyilvánvaló hátrányt jelent számukra. Ennek tudható be, hogy bizonyos intézmények, illetve települések elérése a községek többségéből csak kifogásolható, illetve kimondottan kedvezőtlen körülmények között lehetséges. Legkönnyebben elérhető e települések lakói számára tanácsi székhelyük és a körzeti orvos (előbbi megközelítése mindössze 3, utóbbié 5 község esetében vesz 3 óránál hosszabb várakozási időt igénybe). Sokkal nehezebb viszont a városkörnyék központjának, illetve a megyeszékhelynek a megközelítése főként vasárnap, amikor mindkettőnél 20-20 község esetében 4 órát meghaladó várakozási idővel kell számolni.

Összefoglalóan elmondható, hogy e 24 községet tekintve lényeges változás, illetve fordulat a jövőben nemigen várható. A demográfiai folyamatokban a következő években is az elmúlt esztendő tendenciái valószínűsíthetők. Feltehetően az elvándorlás is folytatódni fog, esetleg oly módon, hogy most már az idősebb korosztály is részt vesz benne, ugyanis az idősebbek egy része várhatóan a már korábban elszármazott gyermekei után költözik. A foglalkoztatást illetően továbbra sem lehet a gazdasági aktivitás fokozódására, és a helyi munkalehetőségek körének bővülésére számítani. Előreláthatóan tehát ezek a falvak a jövőben is legfeljebb csak vegetálásra lesznek képesek. Ezt a feltételezést az is megerősíti, hogy rendkívül gyér e településeken - a lakosság helybenmaradási szándékát tükröző - lakásépítkezés. 1970-1985 között a 24 községben mindössze 98 új lakás épült (többsége az 1. csoportban), ezzel szemben csupán az utolsó öt esztendőben 31 szűnt meg.

A vizsgált községek fele a megye gazdaságilag elmaradott térségében található (az 1. csoportban 9, a 2.-ban 2, a 3.-ban 1 község), ami szintén helyzetük kevésbé kedvező alakulását vetíti előre annak ellenére, hogy - központi döntés alapján - e térségek támogatására jelentős pénzeszközöket biztosítanak.

2. Borsod-Abaúj-Zemplén megye

Borsod-Abaúj-Zemplén megye népessége az 1970-es évek végéig növekedett, 1980-tól azonban már csökkenővé vált. A tényleges szaporodás főleg a városokat jellemezte, a községek zöme már a 60-as években is fogyó népességű volt. A jelenlegi 336 községből 1986. I. 1-én 277-nek kisebb-nagyobb mértékben kevesebb a népessége az 1960. évinél. A falvakban élők száma 26 év alatt összességében 15 %-kal csökkent, s ebből 45-ben, a községek 13 %-ában 40 %-ot is meghaladja.

Az erősen fogyó községek megoszlása a fogyás mértéke szerint, 1986.I.1.

Megnevezés	Szám szerint	Százalékban
40,0 - 49,9	31	68,9
50,0 - 59,9	10	22,2
60,0 - 69,9	3	6,7
70,0 - x	1	2,2
Összesen	45	100,0

Az erősen fogyó községek közül 37 a megye északi határvidékén, 3 a Bodroglóközben az országhatár és a Tisza közé szorulva, s ugyancsak 3 a megye déli csücskében Szolnok megye szomszédságában, de attól a Tisza és ártere által elzárt területen fekszik, kisebb-nagyobb összefüggő településcsoportokat képezve. Györgytarló és Kiskinizs szórvány település.

A megyének ezen térségei kedvezőtlen adottságúak, népességmegtartó erejük korábban is alacsony volt. Az északi rész dombvidékén a kevés és gyenge minőségű szántóterület, a szárazság és a hűvös éghajlat, a zempléni és a déli térség Tisza menti ré-

¹¹ A továbbiakban 1., 2., 3., 4. csoport megnevezést használjuk.

szén a gyakori árvíz, valamint a lápos, mocsaras terület gátolja a mezőgazdasági termelést, az itt működő mezőgazdasági termelőszövetkezetek produktuma alacsony. Csökkentette az északon fekvő községek népességmegtartó képességét a gömöri és a kassai ipartól való elszakadás és az, hogy jelentős iparfejlesztés azóta sem történt. A Bodroghözben pedig a keskeny nyomtávú vasút megszüntetése fokozta az ittlévő községek elzártságát.

E falvak lakosainak társadalmi-gazdasági helyzete jóval kedvezőtlenebb, mint a megye községeiben általában, és kisebb az esélyük is a megváltozására. Általános jellemzőjük a(z):

- igen alacsony népsűrűség
- erőteljesen öregedő népesség
- élvészületést meghaladó halálozás (természetes fogyás)
- szegényes munkahely-kínálat
- visszaesett gazdasági aktivitás
- fejletlen infrastruktúra.

Az erősen fogyó községek népességének alakulása

Borsod-Abaúj-Zemplén megye 45 erősen fogyó népességű községében 1986. január 1-én 11 383 lakost tartottak nyilván, melyből:

9547 fő az 1.,
1639 fő a 2.,
171 fő a 3. és
26 fő a 4. csoportba

tartozó községekben élt. Együttes népességszámuk 1960-hoz képest a jelenlegit meghaladó mértékben, 15 424 fővel csökkent. Részarányuk a felére esett vissza a megye községeinek népességéből (1960-ban 6 %, 1986-ban 3 % volt).

A népsűrűség itt rendkívül alacsony. 1986. január 1-én egy km² összterületre átlagosan 17 fő jutott, alig több mint egynegyede a megye községi átlagának, de a 3. és a 4. csoportba tartozóké nem éri el a 10 főt sem.

A népesség fogyásának mértéke 1960-1970 között volt a legnagyobb, évi átlaga meghaladta a 700 főt. Azóta folyamatos mérséklődés tapasztalható. Az 1980-1985 évek átlaga pl. már kevesebb mint háromnegyede az 1960-as évekének, de ez az alacsonyabb volumen intenzívebb ütemet takar a korábbiaknál. A mutató nagysága jóval rosszabb a községi átlagnál is és tendenciája is más.

A lakónépesség fogyása

Megnevezés	Szám szerint			Évi üteme (%)		
	1960-1969	1970-1979	1980-1985	1960-1969	1970-1979	1980-1985
	években					
Az erősen fogyó községek						
1. csoportjában	-5 659	-3 796	-2 647	-2,97	-2,71	-4,85
2. csoportjában	-1 218	-1 073	- 488	-3,23	-4,00	-5,09
3. csoportjában	- 240	- 165	- 14	-5,14	-6,26	-3,42
4. csoportjában	- 72	- 36	- 16	-6,33	-5,98	-9,11
Összesen	-7 189	-5 070	-3 165	-3,10	-2,97	-4,85
A megye községeiben	-20 020	-22 819	-23 389	-0,45	-0,54	-0,98

E megfigyelt községek népességének csökkenése összefügg a település nagyságával; a nagyobb lélekszámú községek általában kisebb mértékben veszítettek népességükből az évek folyamán, mint a törpefalvak (az 500 főn aluliak). A 40-50 % között fogyó településeknek pl. 36 %-a, az 50-60 % közöttieknek már 80 %-a, a 60 %-nál erőteljesebben fogyóknak pedig teljes egésze tartozott 1960-ban a törpefalvak csoportjába.

A népességfogyás elsődleges oka az elvándorlás, ami a vizsgált időszak első 10 évében volt a legerőteljesebb. Ekkor az állandó, vagy ideiglenes jelleggel oda- és elköltözők különbözete együttesen majdnem 9000 fős veszteséget okozott, ami több mint egynegyedével csökkentette a népességet. Ennek mintegy 10 %-át azonban a természetes szaporodás még kompenzálta. A mobilizálható lakosság csökkenésével a vándorlási események száma is visszaesett (az 1980-1985 évek átlaga pl. már csak háromnegyede az 1960-as évekének).

Az elköltözők többsége a fiatalabb korosztályból került ki, az ittmaradt népesség a természetes utánpótlást egyre kevésbé tudta biztosítani. Az élveszületések gyakorisága megritkult (3 községben pl. 1980, további 3-ban pedig 1981 óta nem fordult elő gyermekszületés), a halálozásoké növekedett. A természetes fogyás általánossá vált, s egyre nagyobb arányban járul a népesség csökkenéséhez.

A népesedés mutatóinak alakulása

Időszak	Ezer lakosra jutó			
	élveszületés	halálozás	természetes szaporodás, illetve fogyás (-)	vándorlási különbözet (-)
	évi átlaga			

Az erősen fogyó községekben

1960-1969	15,7	11,0	4,7	- 37,3
1970-1979	11,7	13,2	- 1,5	- 35,2
1980-1985	10,7	22,2	-11,5	- 29,6

A megye községeiben

1960-1969	17,6	9,6	8,0	- 12,5
1970-1979	17,0	11,9	5,1	- 10,5
1980-1985	14,0	14,1	- 0,1	- 9,9

A megfigyelt községekben a lakóhelyváltoztatások számszerű csökkenése a mobilitás összetételében említésre méltó módosulást nem eredményezett. Továbbra is az ideiglenes jellegű mozgás teszi ki az esetek nagyobb hányadát. A veszteség azonban egyre inkább - az utóbbi öt évben teljes egészében - az állandó jellegű költözködésekből származik.

Az erősen fogyó községek népességének összetétel-változása

Az elvándorlás, majd a természetes népmozgalom kedvezőtlené válása nagymértékben deformálta a népesség struktúráját. Mivel a migráció és a korai halálozás főleg a férfiakra jellemző, így e településcsoportban jelentős nőtöbblet jött létre. A nemek arányában 1960-1970 között, a migráció erőteljes szakaszában történt a legszámtövebb változás; az 1000 férfira jutó nők száma 10 év alatt több mint 100 fővel emelkedett, a megye községeiben ugyanezen idő alatt csak 4 fővel. A mutató nagysága 1960-ban még 11-gyel, 10 év múlva már 111-gyel volt magasabb a községi átlagnál. A nőtöbblet azóta ezekben a községekben is valamelyest mérséklődött.

Az 1000 férfira jutó nők száma

Megnevezés	1960	1970	1980	1986
	január 1.			

Az erősen fogyó községek

1. csoportjában	1075	1180	1158	1132
2. csoportjában	1045	1125	1144	1159
3. csoportjában	981	1201	1151	1408
4. csoportjában	1030	1294	1333	1364
Összesen	1068	1172	1156	1140
A megye községeiben	1057	1061	1054	1052

Legszembetűnőbb torzulás a korösszetételben következett be, melynek fő vonása az előregedés. A 60 éves és idősebbek aránya 20 év alatt megkétszereződött és nőtt a 40-59 évesek hányada is; mindkettő a fiatalabbak kárára. Legnagyobb csökkenés a gyermekkorúaknál tapasztalható. Számuk ma már nem elegendő az öregkorúak pótlására, sőt a 4. csoportba tartozó községben (Sima) az 1980. évi népszámlálás már sem gyermek-, sem fiatalkorút nem talált. A 0-14 évesek aránya 1960-ban még azonos volt a községi átlaggal, 1980-ban pedig már 5 %-kal meghaladta azt.

A népesség korösszetétel változása

Megnevezés	0-14	15-29	30-39	40-59	60-x	Össze- sen
	évesek aránya (%)					

1960. január 1.

Az erősen fogyó községek

1. csoportjában	28,5	21,0	14,0	22,4	14,1	100,0
2. csoportjában	32,7	21,0	14,7	20,4	11,2	100,0
3. csoportjában	28,2	19,4	13,6	26,1	12,7	100,0
4. csoportjában	19,9	21,3	14,0	25,0	19,9	100,0
Összesen	29,2	20,9	14,1	22,1	13,6	100,0
A megye községeiben	29,2	22,3	14,9	21,2	12,4	100,0

(folytatás)

Megnevezés	0-14	15-29	30-39	40-59	60-x	Össze- sen
	évesek aránya (%)					

1980. január 1.

Az erősen fogyó községek

1. csoportjában	18,9	14,5	9,5	30,9	26,2	100,0
2. csoportjában	16,8	15,7	9,1	32,5	25,9	100,0
3. csoportjában	9,7	13,0	3,8	36,2	37,3	100,0
4. csoportjában	-	-	4,8	42,9	52,4	100,0
Összesen	18,4	14,6	9,3	31,3	26,4	100,0
A megye községeiben	23,5	21,4	12,0	26,4	16,7	100,0

Még kedvezőtlenebb a kép, ha a korösszetételt nemenként vizsgáljuk. Az öregedési index ugyanis pont - a népesség utánpótlásában elsődleges szerepet játszó - nőknél a legrosszabb, kétharmada csak a férfiakénak.

Száz 60-x évesre jutó 0-14 évesek száma

Megnevezés	1960.	1970.	1980.
	január 1.		
Férfiaknál	239	153	87
Nőknél	193	114	58
Együtt	214	131	70

A migrációból eredően változott az itt élők foglalkozási struktúrája is. Elsősorban a produktív korúak és családjuk elköltözéséből adódóan az aktív keresők és az eltartottak száma 20 év alatt igen jelentősen (52, illetve 62 %-kal) csökkent, előre-gedés és főként a nyugdíjtörvény módosítása (mezőgazdasági termelészövetkezeti ta-gokra való kiterjesztése) utáni tömeges nyugdíjba vonulás miatt az inaktív keresőké ugrásszerűen megemelkedett (az 1960. évi 185 főről 3836-ra). Az aktív keresők aránya 1960-ban még magasabb, az inaktívaké alacsonyabb volt a megye községi átlagánál, 1982-ben pedig már fordított lett a helyzet. Érdekesen alakult a 100 aktív keresőre jutó eltartottak száma, ami közel azonos nagyságrendű a községi átlaggal. Indoka több okra vezethető vissza. Közülük meghatározó az itt élő nők alacsony foglalkoztatottsá-gi szintje és a propagatív korú nők magasabb termékenysége.

A gazdasági aktivitás mutatóinak alakulása

Megnevezés	Az erősen fogyó		A megye	
	községeiben			
	1960.	1980.	1960.	1980.
	január 1.			
Az aktív keresők aránya,	48,4	40,4	44,7	43,6
Az inaktív keresők %	0,7	26,4	2,4	19,3
Az eltartottak	50,9	33,2	52,9	37,1
Száz aktív keresőre jutó inaktív kereső	2	65	5	44
eltartott	105	82	118	84

Az erősen fogyó települések munkahely kínálata igen szegényes. Közélsben nagyobb létszámot foglalkoztató ipari üzem nem található. A felszabadulás óta a megélhetés fő forrását a mezőgazdaság biztosította. E népgazdasági ágban dolgozó aktív keresők hányada még 1980-ban is közel 60 % volt. Elöregedés miatt azonban számuk egyre csökken, s félő, hogy nem lesz, aki e térségben a földet megművelje. Más népgazdasági ágban való munkavállalásra csak távol eső városokban (Miskolc, Kazincbarcika, Szerencs, Leninváros) van lehetőség, a viszonylag közelebb fekvő és könnyebben megközelíthetők (Szendrő, Edelény, Rudabánya, Mezőkövesd, Sárospatak, Sátoraljaújhely) pedig önmaguk is munkaerő-elhelyezési gondokkal küzdenek. A nagy távolság és a közlekedés nehézségei miatt a napi ingázást, vagy a heti egyszeri hazatérést csak kevesen vállalják, azt is általában a családalapításig, utána többségük a munkahelyhez közelebb költözik. A "gagyi" települések pl. 1970-ben még Miskolc munkaerő vonzási körzetébe tartoztak, 1980-ban pedig már számottevő bejárót e térségből nem mutattak ki. Az 1980. évi népszámlálás szerint a 45 község közel 6000 aktív keresőjéből már csak 900 fő dolgozott az iparban, 300-300 fő körülnek az építőipar, a szállítás-hírközlés és a kereskedelem nyújtott kereseti lehetőséget.

Az erősen fogyó települések helyzete

A népességfogyás következtében a megfigyelt községekben a fejlődés megállt. A lakásépítés visszafogottabbá vált, új közintézmény alig létesült, inkább megszűnt. Az elmúlt 26 év alatt épült mintegy 1200 lakásnak pl. 61 %-a jut az első 10 évre, 31 %-a a másodikra és csak 8 %-a 1980-1985 évre. Az utóbbi 6 év alatt 21 településen

102 lakás épült, 23-ban lakásépítés nem fordult elő. 1960 óta 7 községet kapcsoltak be a vezetékes vízellátásba (3-mat a Bodrogközben, 3-mat a megye déli részén és Simát északon), 4-ben pedig új óvoda létesült, 23-ban viszont megszűnt a helyi közigazgatás, 26-ban bezárták az iskolát, 25-ben a mozit, 3-ban a könyvtárat, egyben az orvosi körzetet szüntették meg.

Ezek a települések ma már az intézmény ellátottság rendkívül kedvezőtlen. A funkció megszűnése miatt bezárt épületek állaga folyamatosan romlik, többsége dűledező. A használatban lévők is - a kevés pénz miatt - meglehetősen elhanyagolt képet mutatnak, felszereltségük szegényes. A jelenlegi 47 községből ma már csak 6 tanácsi székhely, 3-ban működik mezőgazdasági nagyüzemi (tsz) központ, 2-ben pénzügyintézet, 5-ben TŰZÉP-telep, 6-ban körzeti orvosi rendelő és 2-ben körzeti állatorvos. Az általános iskolai oktatásra (zömében csak alsó tagozaton) 19 községben, filmvetítésre 7-ben, közművelődési rendezvényre 10-ben és könyvkölcsönzésre 38-ban van lehetőség.

Az ellátatlan települések lakosai ilyen irányú igényeit ugyan más községben - ilyen-olyan szinten - kielégíthetik. A távolság 5-25 km között szóródik, és a megközelítéshez az autóbusz közlekedés biztosított. Indításának gyakorisága, a menetrend betartása azonban nem kielégítő, olykor járatok is kimaradnak, védett megállóknak hiányos színvonala jelentős javítást igényel.

A közműhálózatot náluk csupán a villamosenergia, emellett 11-ben a közüzemi vízhálózat képviseli. Csatornával és földgázhálózattal egyik sem rendelkezik. Az infrastruktúra továbbfejlesztése ezekben a községekben alig várható, mert az elöregedett és alacsony jövedelmű népesség önerőből képtelen eredményeket elérni.

3. Somogy megye

Az elmúlt évtizedek társadalmi és gazdasági fejlődésének eredményeként Somogy megye településrendszerében is lényeges átalakulások történtek. Kaposvár mellett - a városhiányos térségekben - több új város alakult. A Balaton-parti települések fejlődését az üdülés és az idegenforgalom igényei felgyorsították. A településszerkezet változása kapcsán azonban - a kedvező folyamatok mellett - több probléma is felmerült. A fejlesztések területi koncentrációja a települések egyenlőtlen fejlődését idézte elő. A községekből nagy számban telepedtek a megyeszékhelyre és a többi városba, valamint néhány fejlődő nagyközségbe. Ezeken a területeken megnövekedtek a lakosság ellátásával kapcsolatos feladatok. A községek helyzetét erőteljes differenciálódás jellemezte, döntő részükben népességfogyás jelentkezett, ami tovább erősítette a megye aprófalvas jellegét.

1960 és 1980 között Somogy megye 233 községéből a népességfogyás mértéke 27-ben elérte vagy meghaladta a 40 %-ot. Az erősen fogyó népességű települések többnyire a megye területén szétszórtnan helyezkednek el - Tab környékének kivételével -, nem alkotnak összefüggő térséget. A községek közül 12 gazdaságilag elmaradott térségben fekszik, elsősorban Tab környezetében. A községek többsége a városoktól viszonylag távol, esetenként megyehatár mentén található.

A népesség alakulása

Az 1960 és 1985 közötti időszakban Somogy megye népessége mérsékelten, 3 %-kal csökkent. Ezen belül az erősen fogyó népességű kisközségek lélekszáma 56 %-kal visszaesett. A vizsgált 27 községben 1985 év végén 8499 fő élt, a megye népességének mindössze 2,4 %-a. A népességcsökkenés mértéke az elmúlt 26 évben az első csoportba tartozó községekben 51, a másodikban 61, a harmadikban 71, a negyedikben pedig 81 %-os volt.

Számottevő népességfogyás az 1960-as évtizedben jelentkezett, amikor évente átlagosan összességében 508 fővel csökkent a kisközségek lélekszáma. Az egy községre jutó népességfogyás átlagosan 19 fő volt, ami településkategóriánként különbözött: az első csoportba tartozó községekben 18, a negyedikben pedig már 36 főt tett ki.

Az 1970-es években mintegy 100 fővel kevesebb volt az évi átlagos népességcsökkenés, mint a korábbi évtizedben, az utóbbi hat évben tovább mérséklődött a fogyás és éves átlagban csak 248 főt tett ki. A változások eredményeként a 27 község átlagos népességszáma 315 fő lett, szemben az 1960. évi 709 fővel.

Az átlagos népességszám alakulása

Megnevezés	A települések megoszlása (%)	A települések átlagos népességszáma fő			
		1960	1970	1980	1986
1. csoport	74,1	748	567	425	365
2. csoport	14,8	489	350	231	189
3. csoport	3,7	250	142	98	72
4. csoport	7,4	993	599	234	188
Összesen	100,0	709	521	499	315

A népességszám nagyarányú csökkenésének következményeként a falvak többsége 500 fő alatti kisközséggé vált. 1986. január 1-én a 27 községből csupán négyben haladta meg a lélekszám az 500 főt, a legnagyobb község népességszáma 756 fő volt. 1960-ban még csak 9 község tartozott a törpefalu kategóriába a többi népessége 500-tól 1500 főig terjedt. Jelenleg két község - Hosszúvíz és Kára - népessége a 100 főt sem éri el.

A lakosság számszerű alakulását egyrészt az adott időszak elveszületéseinek és halálzásainak különbözetéből adódó természetes változás (szaporodás vagy fogyás), másrészt a lakóhelyváltoztatások (oda- és elköltözések) pozitív vagy negatív egyenlege határozta meg. Az elveszületések száma 1960 és 1985 között kedvezőtlenül változott. Az 1960-as évtizedben évente átlagosan a 27 községben 211 elveszületés volt, az 1970-es évtizedre ez 162-re csökkent, a nyolcvanas évek elejére pedig további visszaesés következett be, ebben az időszakban az évi átlagos elveszületés 111 főt tett ki. A halálzások száma a vizsgált időszakban meghaladta az elveszületéseket, így ez összességében a lakosság természetes fogyásához vezetett. Az egyes községcsoportokat is a természetes fogyás jellemezte, kivéve a negyedik csoportot, ahol 1960 és 1980 között még magasabb volt a születések száma, mint a halálzásoké, azonban az 1980-as évek elején ez is fogyásra változott. Az elmúlt 26 évben az erőteljesen fogyó népességű kisközségekben 4393 volt az elveszületések és 5386 a halálzások száma, melynek következményeként 993 fővel csökkent a lélekszám.

A vizsgált időszakban a születési és halálozási arányszámok kedvezőtlenül alakultak. Az 1960-as évtizedben 1000 lakosra 12,7 élveszületés jutott, a községcsoportonkénti arányszámok igen differenciáltan alakultak: a harmadik csoportban csupán 4,1, a negyedikben pedig 17,5 volt. A következő tíz év születési arányszámai - a harmadik csoport kivételével - mérséklődést mutattak, a vizsgált községek összességében 11,5 élveszületés esett 1000 lakosra. A nyolcvanas évek elején némi emelkedés történt, 1980 és 1985 között 12 ezrelék volt a születési arányszám. Az 1000 lakosra jutó halálozások száma 1960 és 1969 között évente átlagosan 13,7, a következő évtizedben 14,5 volt, a nyolcvanas évek elején pedig már közelítette a 20-at. Így az 1000 lakosra jutó természetes fogyás az időszak folyamán emelkedett, és az 1980-1985 évek átlagában volt a legszámottevőbb (-7,7).

Az elmúlt 26 évben a vizsgált községek népességcsökkenésének csupán 9 %-át adta a természetes fogyás. Az egyes községcsoportokat tekintve ennek mértéke eltérő volt: az első csoportban a népességcsökkenés 10, a második és harmadik csoportban 17-17 %-át okozta, míg a negyedik csoportban összességében természetes szaporodás jelentkezett.

Az 1960 és 1985 közötti népességfogyás mintegy 90 %-a a vándorlások negatív egyenlegéből adódott. A lakóhelyváltogatások eredményeként több mint 9 ezer fővel csökkent a vizsgált községek népessége. A falvakból való elvándorlás minden községcsoportban meghatározó volt. A lakóhelyváltogatásokon belül az állandó jellegű számottevően, az ideiglenes csak kisebb mértékben járult hozzá a népességfogyáshoz.

A vándorlások népességszámot alakító hatása az 1960-as évtizedben volt a legerőteljesebb, évente átlagosan 492 fővel csökkentette a 27 kisközség népességét. Ebben az időszakban ugyanis a mezőgazdasági nagyüzemek térhódításával párhuzamosan megnőtt az onnan felszabaduló vagy pályát változtatni szándékozó munkaerő száma, s fokozódott az iparilag fejlettebb vidékek, főleg a városok szívó hatása. Ezek a tényezők felerősítették a népesség lakóhelyváltogatási szándékát, mely ebben az időszakban megyén kívülre is irányult és a megye lakosság számára kedvezőtlenül hatott. Az 1970-es években a lakóhelyváltogatások egyenlege a megye lélekszámát lényegesen már nem befolyásolta, de az erősen fogyó kisközségekben - a korábbi évtizedhez viszonyított lassulás ellenére - továbbra is meghatározó maradt és évente átlagosan 409 fős veszteséget okozott a vizsgált községekben együttevén. Az 1980-as évek első felében az elköltözők számának évi átlaga 178 fővel haladta meg a beköltözőkét, így a vándorlási veszteség a népességcsökkenés 72 %-át idézte elő. A vándorlási veszteség népességszámot alakító hatása - annak ellenére, hogy jelentősen csökkent - továbbra is nagyobb mint a természetes népmozgalomé.

Nemek aránya, korösszetétel

Az 1960-1985 közötti időszakban változás állt elő a nemek közötti arányokban is. A megfigyelt községekben a nők számának csökkenése nagyobb mértékű volt, mint a férfiaké. 1986 év elején a férfiak száma 55, a nőké 57 %-kal alacsonyabb volt az 1960. évinél. Ennek eredményeként a férfiak aránya 1 százalékponttal emelkedett és jelenleg 49 %-os, a nőké ugyanilyen arányban csökkent 51 %-ra.

A nemek arányának változása

Megnevezés	A férfiak	A nők	A férfiak		A nők	
	1986. évi száma az 1960. év %-ában		aránya (%)			
	1960	1986	1960	1986	1960	1986
1. csoport	49,5	47,1	47,9	49,1	52,1	50,9
2. csoport	37,5	38,8	46,5	45,6	53,5	54,4
3. csoport	29,3	33,3	43,4	40,3	56,6	59,7
4. csoport	21,0	18,2	48,4	51,6	51,6	48,4
Összesen	45,2	43,2	47,8	48,9	52,2	51,1

A nemek közti arányváltozásnak megfelelően az 1000 férfira jutó nők száma is módosult, ez az arányszám az 1960. évi 1094-ről 1046-ra csökkent. A férfiak és a nők hányada az egyes településcsoportokban különböző. Az átlagosnál magasabb a nők hányada a második és harmadik csoportba tartozó településeken, az első csoportban az átlaghoz közel álló, míg a negyedik csoportban a férfiak száma meghaladja a nőkéét, így 1000 férfira 938 nő jut.

A népesség korösszetétele az erősen fogyó kisközségekben - összhangban a kedvezőtlen népmozgalmi tendenciákkal - lényegesen romlott. Szembetűnő az egyes korcsoportokba tartozók létszámának eltérő mértékű visszaesése. 1980-ban a 27 község lakossága 48 %-kal volt alacsonyabb az 1960. évinél. A fiatalok számának csökkenése az átlagot jóval meghaladta: a 0-14 évesek száma 63, a 15-39 éveseké 58 %-kal esett vissza, a 40-59 évesek korcsoportjában 43 %-os volt a fogyás, míg a 60 évesek és idősebbeknél a 20 %-ot sem érte el. Ez is azt mutatja, hogy a községeket elhagyók elsősorban a fiatalabb korosztályokból kerülnek ki.

1960-ban a 27 kisközségben élő lakosság közel egynegyede 0-14 éves gyermek volt, a harmadik és negyedik csoport községeiben ennél is magasabb arányt (27 %-ot) kép-

viseltek a gyermekkorúak. A 15-59 évesek 60 %-os aránya mellett a községekben együttevve 16 % volt a 60 évesek és idősebbek hányada, mely az első és a negyedik községcsoportban kedvezőbb helyzetet mutatott. A férfiak korösszetétele előnyösebb volt, mint a nőké, hiszen a férfiak 26 %-a a gyermekkorúak, 15 %-a az időskorúak közé tartozott, a nőknél ezek az arányok 23, illetve 17 %-ot tettek ki. Az egyes községcsoportokban is kedvezőbben alakult a férfiak korösszetétele mint a nőké.

1970-ben a vizsgált községekben együttesen a népesség 21 %-a volt gyermekkorú, a 60 évesek és idősebbek pedig ennél nagyobb, mintegy 23 %-os arányt képviseltek. A korösszetétel romlása minden községcsoportban jelentkezett, a gyermekek arányának csökkenése a harmadik csoportban (Kárán) volt a legerőteljesebb, 13 százalékpontos. 1960 és 1970 között mind a nők, mind a férfiak kor szerinti megoszlása kedvezőtlenebbé vált.

A korábbi évtizedre jellemző tendencia az 1970 és 1980 közötti időszakban is folytatódott. Ennek hatására 1980-ban a 0-14 évesek aránya már nem érte el a 18 %-ot sem, az időskorúaké pedig 26 %-ra nőtt. A népesség korösszetétele az első csoportban kedvezőbb az átlagosnál, a második csoportban az átlagosnál jóval magasabb a 60 évesek és idősebbek hányada, a harmadik csoportban pedig az átlagtól 11 százalékponttal elmarad a gyermekkorúak aránya. A nők korösszetétele 1980-ban is kedvezőtlenebb volt a férfiakénál, a nők között ugyanis az idősek nagyobb arányt képviseltek, ami összefügg a férfiak – főleg a középkorúak – magasabb halandóságával is.

Az erőteljesen fogyó népességű kisközségek előregedését mutatja a 100 60 éves és idősebbre jutó 0-14 évesek száma is. 1960-ban a mutató értéke 153 volt és a gyermekkorúak száma valamennyi községkategóriában meghaladta az idősekét. Az előregedési index értéke folyamatosan csökkent és 1980-ra már csak 67-et tett ki, ami mintegy kétharmada a megye községi átlagának.

A száz 60 éves és idősebbre jutó 0-14 évesek száma

Megnevezés	1960 ¹²	1970 ¹²	1980
1. csoport	152	94	73
2. csoport	133	74	39
3. csoport	161	62	21
4. csoport	178	114	67
Összesen	153	93	67

¹² Jelenlevő népesség.

Az előregedési index községenként erős szóródást mutat: míg száz 60 éves és idősebbre Rinyaújnén 20, Kárán 21 0-14 éves jut, addig Gigében, Rinyabesenyőn, valamint Somogydöröcskén a mutató értéke meghaladja a 120 főt is.

A népességszám alakulása szempontjából lényeges a produktív korú nők számának és arányának változása. A vizsgált községekben 1960 és 1980 között a produktív korú nők közül a 15-29 évesek, valamint a 30-39 évesek száma erőteljesen visszaesett. E két női korcsoport aránya az 1960. évi 19, illetve 15 %-ról húsz év alatt 15 és 9 %-ra csökkent. Minden településcsoportra jellemző volt a 15-39 éves nők számának és arányának visszaesése.

Foglalkoztatottság

1980. január 1-én a vizsgált községek népességének 41 %-a folytatott aktív kereső tevékenységet, 30 %-uk inaktív kereső volt, 29 % pedig az eltartottak csoportjába tartozott. Az erősen fogyó népességű kisközségekben élők gazdasági aktivitása alacsonyabb, mint a megye községi átlaga, itt ugyanis - a korösszetétellel összefüggésben - magas az inaktív keresők, főként nyugdíjasok hányada, az eltartottaké viszont alacsonyabb.

Az aktív és inaktív keresők együttes száma 1960 és 1980 között mintegy 31 %-kal csökkent, az eltartottaké pedig harmadára esett vissza. Az 1970-es évtizedben végbe ment népességcsökkenés és az aktív keresők számának csökkenése mellett az inaktív keresők száma 22 %-kal emelkedett. Az inaktívak számának növekedése a negyedik községcsoport kivételével mindenhol jelentkezett, arányuk pedig mindegyik kategóriában nőtt.

A népesség gazdasági aktivitásában lezajlott változások együttes hatására a 100 aktív keresőre jutó inaktív keresők száma 1980-ban jóval több, az eltartottaké lényegesen kevesebb volt mint tíz évvel korábban.

A gazdasági aktivitás főbb mutatói

Magnevezés	A 100 aktív keresőre jutó					
	inaktív kereső	eltartott	együtt	inaktív kereső	eltartott	együtt
	1970			1980		
1. csoport	38	89	127	72	73	145
2. csoport	50	93	143	104	54	158
3. csoport	41	86	127	79	55	132
4. csoport	28	95	123	64	54	118
Összesen	38	90	128	74	71	145

Az erősen fogyó népességű kisközségekben élő aktív keresők döntő többsége a mezőgazdaság és erdőgazdálkodásban, valamint a vízgazdálkodásban dolgozik. 1960-ban a keresők 81 %-a ezen ágazatokban tevékenykedett, 1980-ban viszont az aktív keresőknek már csak 64 %-a, ami jóval magasabb a megye községi átlagánál. A mezőgazdasági aktív keresők számának és arányának csökkenése ellenére a községekben továbbra is a mezőgazdaság az alapvető gazdasági tényező. Azokban a községcsoportokban, ahol a népességcsökkenés mértéke a 60 %-ot is meghaladta, az aktív keresők több mint 80 %-a ma is a mezőgazdaságban talál munkaalkalmat.

A vizsgált települések közül 4 - első csoportba tartozó - mezőgazdasági termelőszerkezet központja, melyből 3 kedvezőtlen termőhelyi adottságú. A 27 község együttevve 19 mezőgazdasági nagyüzemhez tartozik, közülük 10 kedvezőtlen termőhelyi adottságokkal rendelkezik, melyek működési területe 14 falura terjed ki.

A mezőgazdaságnak a - munkahelyek helyben léte, illetve közelsége miatti - meghatározó szerepe mellett 1960 és 1980 között az iparban és az építőiparban foglalkoztatottak aránya 8-ról 20 %-ra emelkedett. Az ipari és építőipari foglalkoztatás az első és második csoportba tartozó községekben jelentősebb. Ipari üzem egyik településen sem működik, így az iparban dolgozók munkahelyüket csak ingázással érhetik el.

Az erősen fogyó népességű kisközségek aktív keresőinek 52 %-a nem a lakóhelyén dolgozik, naponta jár be munkahelyére. Az ingázók hányada az első településcsoportban a legszámottevőbb, közel 54 %-os, községenként azonban eltérő. Azokról a településekről, amelyek termelőszerkezeti központok, kisebb mértékű az eljárás. A többi községcsoportban az aktív keresők fele, vagy több mint fele a lakóhelyén dolgozik.

Egyéb ellátási tényezők

Azon községek életében, melyek többnyire csak lakóhely funkciót töltenek be meghatározó szerepe van az úthálózat kiépítettségének és a közlekedési lehetőségeknek. A közlekedési feltételek teszik lehetővé a lakosság szélesebb körű ellátását, biztosítják lakóhely-munkahely közötti kapcsolatokat. A vizsgált 27 község mindegyikében van szilárd burkolatú út és távolsági autóbusz-megállóhely, egy községben vasúti közlekedési lehetőség is. Munkanapokon a községek 70 %-ából ötnél több autóbusz-járatpár indul a tanácsszékhelyre, a többi településen ennél kedvezőtlenebbek az utazási lehetőségek. A tanácsszékhelyre történő eljutás átlagos ideje 16 perc, mely községenként erősen szóródik. A legközelebbi városba, vagy városi jogú nagyközségbe való eljutás időszükséglete átlagosan háromnegyed óra, általában kedvezőtlenebb a járatsűrűség is.

A kis lélekszámú, földrajzilag kedvezőtlen elhelyezkedésű községekben a lakosság

eltávozásának lényeges oka a megfelelő közlekedési lehetőségek hiánya. A vizsgált községek döntő hányada un. zsáktelepülés, hiányoznak az összekötő utak és emiatt a települések és egyes településrészek kapcsolata nem kielégítő.

A vizsgált községekben 1980. január 1-én 4051 lakás volt. A lakásállomány kor szerinti összetétele kedvezőtlen. A lakások kétharmada a felszabadulás előtt épült. Azokban a falvakban, ahol a népesség 50 %-nál is jobban csökkent, a lakások közel 80 %-a épült 1945 előtt. Az utóbbi évtizedekben a fogyó lélekszámú kisközségekben egyre kevesebb lakást építettek, a lakásoknak mindössze 6 %-a épült az 1970 és 1979 közötti időszakban, döntő többségük az első településcsoportban. Az utóbbi öt évben összesen 29 lakást építettek fel az első csoportba tartozó településeken, a többi községekben már egyetlen lakás sem épült. A megszűnt lakások száma 1981-1985 években 91 volt, ebből az első községcsoportban 74, ami jóval meghaladta az épített lakások számát és a lakásállomány csökkenését idézte elő.

A lakásállomány egyes jellemzői

1980

Megnevezés	1.	2.	3.	4.	Összesen
	csoport				
- 1899	14,8	14,7	21,7	7,8	14,4
1900 - 1944	45,8	65,4	56,5	69,8	51,8
1945 - 1959	19,4	10,3	15,2	17,5	18,3
1960 - 1969	10,1	6,5	4,3	3,4	9,2
1970 - 1979	7,2	3,0	2,2	1,5	6,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
A nem lakott lakások aránya, %	9,3	13,8	8,7	31,7	11,2

Az 1980 év elején a megye községeiben 5 % volt a lakatlan lakások aránya, ugyanakkor az erőteljesen fogyó népességű községekben 11 %. Az egyes községkategóriákban a nem lakott lakások eltérő arányt képviseltek, a negyedik csoportban közel egyharmadot, ugyanis az ide tartozó Visnye községben a lakások 38 %-a nem lakott.

Közüzemi vízhálózat mindössze 8 községben található, 8 településre palackos ivóvizet szállítanak az egészséges ivóvízellátás érdekében, a többi település pedig közegészségügyileg veszélyeztetettnek minősül.

A távbeszélő szolgáltatás színvonalát jellemzi, hogy nyilvános távbeszélő állomás minden településen található ugyan, de ezek többsége segélykérő telefon, posta pedig 11 községben működik.

Bolt minden településen van, amely biztosítja az alapvető élelmiszerekkel és napi cikkekkel való ellátást, vendéglátóhely 21 községben üzemel. Az intézményhálózat hiányosságait jelzi, hogy körzeti orvos és gyógyszerész egyetlen községben sincs, óvoda 7, általános iskola 6 községben működik. Művelődési otthon jellegű intézmény 5, filmszínház 6 településen van. Mindegyik település társközség.

Összegezőképpen megállapítható, hogy a nagyarányú népességfogyást több, egyirányba ható kedvezőtlen tényező együttesen idézte elő. Az elmúlt évtizedekben a vizsgált kisközségekben lényegesen nagyobb volt az elvándorlás, mint a községi átlag. A természetes fogyás is a népességcsökkenés irányába hatott. A meglévő népesség elöregedett korstruktúrájává vált, ebből adódóan a természetes fogyás okozta népességveszteség szerepe fokozódik. A jövőben a népesség további csökkenése várható, hiszen a kialakult kedvezőtlen helyzet - beavatkozás nélkül - nem változtatható meg, a lakosság korösszetétele nem javítható, az infrastruktúra mennyiségi és minőségi hiányosságai nem szüntethetők meg.

Megjegyzések

Az elemzés azon Somogy megyei községekre terjed ki, ahol 1960 és 1980 között a népességcsökkenés mértéke elérte, illetve meghaladta a 40 %-ot. A községek négy csoportba tartoznak. Az első csoportba 40,0-49,9, a másodikban 50,0-59,9, a harmadikban 60,0-69,9, a negyedikben 70,0 %-kal vagy annál nagyobb mértékben csökkent a népesség.

Első csoport: Bedegkér, Bonnya, Ecseny, Gadány, Gige, Hács, Kisberény, Lulla, Mike, Nagyszakácsi, Polány, Potony, Rinyabesenyő, Somogyaracs, Somogyicsicsó, Somogydöröcske, Somogyegres, Szentborbás, Szenyér, Szorosad.

Második csoport: Hosszúvíz, Rinyaújnép, Somogyacsa, Somogybükkösd.

Harmadik csoport: Kára.

Negyedik csoport: Libickozma, Visnye.

Az 1960-1969 évek lakóhelyváltoztatási adatai becsült adatok. Az 1970-1979 évek-re vonatkozó adatok az évenkénti vándorlások összegei alapján kerültek meghatározásra, ezért eltérnek a népszámlálás adataitól.

A megoszlási viszonzyszámok kerekítése egyedileg történt, ezért a részadatok összegei eltér(het)nek a 100,0 %-tól.

4. Szabolcs-Szatmár megye

A korábbi évtizedekben zajló társadalmi-gazdasági változások a megyében is nagy hatással voltak a népesség számának, területi és demográfiai összetételének alakulására. Az 1960-as évtizedben a népesség nagyarányú elvándorlása - főleg a községekből - a megyén kívülre irányult. Az ipar hiánya, illetve a tercier ágazatok fejletlensége miatt a mezőgazdaságból felszabaduló munkaerő nagy részét megyén belül nem tudták foglalkoztatni, így 1960-1970 között a népesség száma 13,5 ezerrel csökkent.

A megye iparosítása az 1960-as évtized második felében - az ország más területéhez képest késve - indult meg. Ezt követően több ezer új munkalehetőséget biztosító beruházás valósult meg, főleg az iparfejlesztésre kijelölt településeken. A fejlődés eredményeként az 1970-es évtizedben a népesség nagyarányú mozgása már döntően a megyén belül zajlott, így a népesség 1970-1980 között 20,9 ezer fővel emelkedett. Az iparosító, munka- és lakóhelyet biztosító településeken gyorsan nőtt a lakosság, a községek többsége ugyanakkor erőteljesen népességkibocsátó maradt. Különösen érvényes ez azokra a településekre, amelyek a városoktól távol helyezkednek el, és a mezőgazdaság kedvezőtlen eredményei sem biztosítottak megfelelő színvonalú megélhetést. A települések többségéből az elvándorlás azóta is tart.

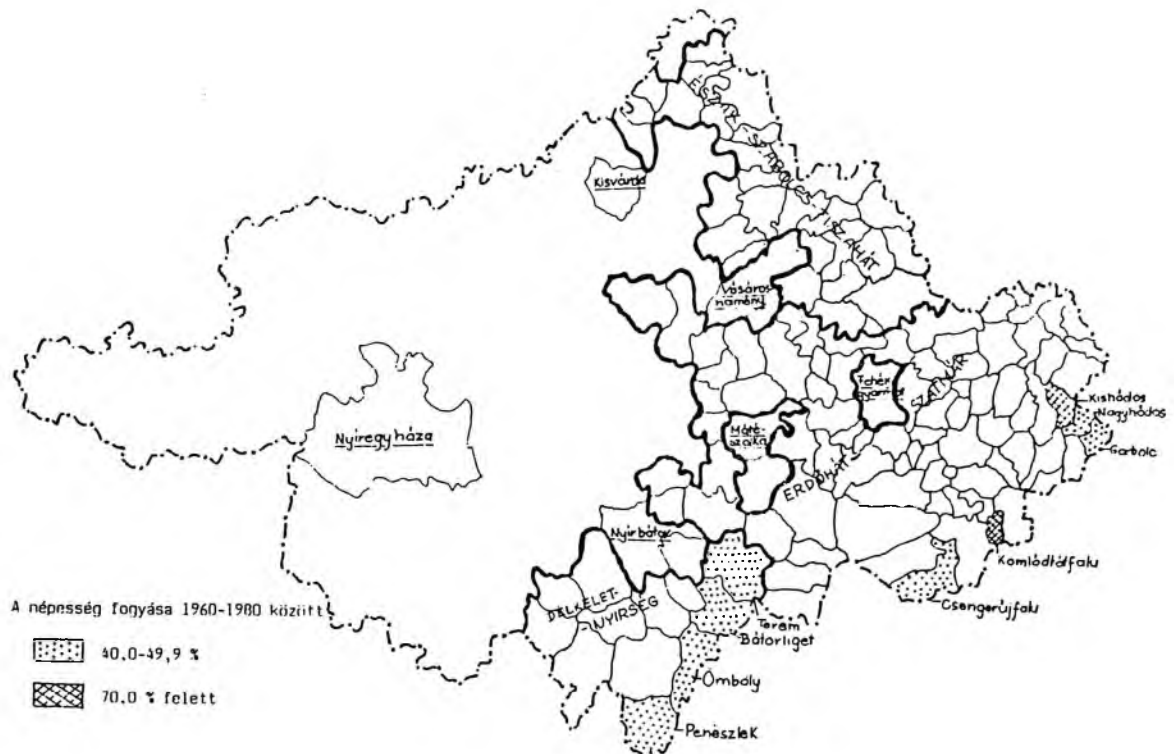
Az Országgyűlés "A terület- és településfejlesztés hosszú távú feladatai"-ról szóló határozata alapján sor került a gazdaságilag elmaradott térség lehatárolására, amelybe a megyében 125 települést soroltak. Ezek földrajzilag főleg a megye keleti és délkeleti részén, az országhatár mentén nagyjából összefüggő területen helyezkednek el. Közös jellemzőjük a fejletlen infrastruktúra, a korszerűtlen gazdasági szerkezet és a foglalkoztatási lehetőségek hiánya mellett a népesség demográfiai összetételének kedvezőtlen irányú tendenciája. Itt él közel 150 ezer ember, a megye népességének egy-egyede. A települések négyötödében (103 településen) 1970 óta 5 %-nál, ezen belül 75-ben 15 %-nál nagyobb mértékben csökkent a népesség száma. A térség összes népességvesztése megközelítette a 26 ezer főt. Ez részben a természetes népességfogyásból, részben az elvándorlásokból adódik. Az 1980-as évtizedben a népességcsökkenés tendenciája a térségben tovább erősödött, településenként eltérő mértékben.

A települések jellemzői

A megyében 9 település népessége mutat különösen erőteljes csökkenést. Közülük 7-ben 40-50 % közötti, kettőben 70 %-nál is nagyobb mértékű népességfogyás következett be az 1960-1980 évek között.

A települések a megyében kijelölt gazdaságilag elmaradott térség részei. Földrajzilag két tájkörzetben helyezkednek el. A délkelet-Nyírségben összefüggő területen 4 település (Terem, Bátorliget, Ömböly, Penészlek), a szatmári tájegységben egymáshoz közel végig az országhatár mentén 5 település (Kishódos, Nagyhódos, Garbold, Komlód-tótfalu, Csengerújfalu) található.

A gazdaságilag elmaradott térség és
a gyorsan fogyó népességű települések Szabolcs-Szatmár megyében

A lakónépesség számának csökkenése minden településen folyamatos, viszont a két tájkörzet között térben és időben különbséget mutat. A Nyírségben fekvő települések (Terem, Bátorliget, Ömböly) népessége 1960-1969 között fogyott nagyobb mértékben,

Penészleké és a szatmári kis községeké (Nagyhódos, Garbolc, Csengerújfalu, Kishódos, Komlódtótfalu) viszont az 1970-es évtizedben. (Ez utóbbi két településen az 1960-1980 közötti években a 70 %-ot is meghaladóan.) Ez összefüggésben van a megyében 1970 tavaszán bekövetkezett nagy árvízzel is, amely a szatmári rész előbbi községeit is jelentős mértékben sújtotta. Az árvíz utáni újjáépítés meghatározta a térség, illetve az érintett települések népességfejlődését is. A zárógáton kívül fekvő öt községben - Garbolc, Kishódos, Nagyhódos, Komlódtótfalu és Nagygéc (ez utóbbit azóta Csengersimához csatolták) - nem adtak ki építési engedélyt, helyette a kijelölt környező településeken kaphattak kedvezményes telket és hitelt az építkezők. Ez a magyarázata, hogy az előbbi településeken is meggyorsult a népesség nagyarányú elvándorlása, illetve fogyása, amely azóta is tartós tendenciát mutat.

A népesség demográfiai jellemzői

A 9 település 1960-ban még 11,6 ezer ember lakóhelye volt, 1986-ban 4725 ember élt itt, a megye népességének 0,8 %-a, az elmaradott térség lakóinak 3,2 %-a.

A települések átlagos népessége 1960-ban megközelítette az 1300-at (közülük 4-ben az 1500-at), jelenleg a felét sem éri el (525 fő). A települések népességszáma 155 és 1098 között szóródik. Igen kis lélekszámú (maximum 205 fő) 4 település (Garbolc, Kishódos, Nagyhódos, Komlódtótfalu), legnagyobb Penészlek, amely a Nyírség legtávolabbi részén fekszik.

A népesség számának alakulása
a megye gyorsan fogyó lakosú településein

Megnevezés	A lakónépesség száma január 1-én		A lakónépesség számának fogyása (fő)				
	1960	1986	1960-	1970-	1980-	1960-	1960-
			1969	1979	1985	1979	1985
Garboldc	376	155	-51	-132	-38	-183	-221
Csengerújfalu	1 993	873	-496	-424	-200	-920	-1 120
Nagyhódos	464	190	-5	-208	-61	-213	-274
Bátorliget	1 903	894	-621	-285	-103	-906	-1 009
Terem	1 510	698	-381	-233	-198	-614	-812
Ömböly	1 159	494	-341	-204	-120	-545	-665
Penészlek	2 700	1 098	-598	-672	-332	-1 270	-1 602
1. csoport	10 105	4 402	-2 493	-2 158	-1 052	-4 651	-5 703
Kishódos	410	118	-48	-251	7	-299	-292
Komlódtótfalu	1 114	205	-57	-824	-28	-881	-909
4. csoport	1 524	323	-105	-1 075	-21	-1 180	-1 201
Összesen	11 629	4 725	-2 598	-3 233	-1 073	-5 831	-6 904

A népesség számának alakulására ható természetes szaporodás 1960-1969 között még valamennyi vizsgált településen jelentős mértékben növelte a népesség számát. 1970-1979 között két településen (Nagyhódos, Komlódtótfalu), 1980-1985 között már minden településen meghaladta a halálozások száma az élveszületéseket, vagyis természetes népességfogyás következett be. Nagyhódoson és Komlódtótfalun az utóbbi években már egyetlen élveszületés sem történt. A természetes fogyás népességre vetített mutatója kisebb mint az elmaradott térség átlaga, mivel ott még 1980-1985 között is mérsékelt ütemű természetes szaporodás volt.

A természetes népmozgalom alakulása, évek átlaga

Megnevezés	Az 1000 lakosra jutó						
	élveszületés		halálozás		természetes szaporodás		
	1970-1979	1980-1985	1970-1979	1980-1985	1970-1979	1980-1985	
1960-1980 évek között							
40,0-49,9 %-kal } 70,0 % felett }	fogyó népességű tele- pülések	14,0	11,5	9,5	16,6	4,5	-5,1
		4,9	7,9	5,4	14,8	-0,4	-6,9
Összesen		12,6	11,2	8,9	16,5	3,7	-5,3

A 9 település népességcsökkenésében nagyobb mértékben a vándorlási veszteség játszott szerepet. A Nyírségben fekvő 4 település vándorlási vesztesége már az 1960-as évektől jelentős mértéket ért el. Az állandó jelleggel elköltözők száma közel kétszeresét tette ki az odaköltözőkének. Az ideiglenes lakóhelyváltoztatásoknál kisebb volt a különbség, de a vándorlási különbözet itt is negatív. Az 1970-1979 közötti időszakban a vándorlási veszteség valamelyest mérséklődött, állandó és ideiglenes jelleggel kevesebben költöztek el, mint tíz évvel korábban. A tendencia 1980-1985 között folytatódott, a vándorlások intenzitási mutatója továbbra is élénk és hasonló a többi településéhez.

Az árvíz által sújtott szatmári településeken az elköltözések száma az 1970-1979 közötti időszakban élénkült meg (Csengerújfalun kivételével, ahol már az 1960-as évtizedben nagymértékű volt az elvándorlás). A folyamat azóta is tart, a településeken csak az idősebb korúak maradnak meg, a fiatalok munkát és lakóhelyet inkább a városokban keresnek. Néhány üres lakásba - a környéken nagy számban előforduló - cigány lakosság költözik be.

A nagyarányú népességmozgás (főleg az elköltözések) a népesség nemek és korszakinti összetételét kedvezőtlenül befolyásolta. A megye többi településéhez hasonlóan a vizsgált településekre is jellemző a nőtöbblet. A nemek közötti arány ugyan 1960-1970 között kiegyenlítetté vált, azóta tovább romlott, az 1000 férfira jutó nők száma 1980-ban a 9 település átlagában 1085, magasabb volt mint a megyei (1068), vagy a gazdaságilag elmaradott térség átlaga (1073). (Különösen magas az előbbi mutató Garbolcon, Penészleken és Komlódtótfalun.)

A nemek közötti arány az egyes korcsoportokban jelentősen különbözik. A 30 évesnél fiatalabbak és a középkorúak korcsoportjában itt is a férfiak, míg az idősebbek között a nők vannak többen. A 40 évesnél idősebb nők száma 1,3-szerese a férfiakénak. A nők között jóval több az időskorúak száma és aránya, ez utóbbi hasonló az elmaradott térségekéhez.

A népesség nemek és korcsoportok szerint

Megnevezés	1000 férfira jutó nők száma			Száz 60 éves és idősebb népességre jutó 0-14 éves			
	1960	1970	1980	1960	1970	1980	
1960-1980 évek között							
40,0-49,9 %-kal	} fogyó népes- ségű tele- pülé- sek	1069	983	1083	396	205	111
70,0 % felett		1032	1047	1110	300	195	62
Összesen		1064	993	1085	380	204	107
Megye összesen		1069	1094	1068	287	192	185

A fiatalabb korosztályba tartozók elköltözése és a természetes szaporodás nagyarányú csökkenése a településeken kedvezőtlen korstruktúra kialakítását indította meg. A gyermekkorúak és a propagatív korúak száma és aránya minden településen jelentősen visszaesett. 1960-ban a 9 település népességének még 58 %-a tartozott az előbbi korcsoportokba, 1970-ben 52 %-a, 1980-ban már csak 41 %-a. (Emellett természetesen a számuk is jelentősen csökkent!)

1980-ra valamennyi korcsoportban tovább csökkent a népesség, legnagyobb ütemben a fiatalabbak, legkisebb ütemben az idősebbek között. Ebből eredően a népességen belül eltolódás tapasztalható az idősebbek felé.

Az idősek aránya a 9 település átlagában 21,6 % volt 1980-ban, ezen belül a 4-es csoportba tartozó 2 településen minden 4. ember 60 évesnél idősebb. Arányuk jóval nagyobb mint a gazdaságilag elmaradott térségek átlagában (16 %), vagy mint a megyében (14 %).

A települések között még nagyobb különbségek vannak. Az árvízes zárógáton kívül fekvő 4 településen igen kevés a 30 éven aluli fiatal (pl. a 14 éven aluliak száma 1980-ban az egyes településeken 22 és 42 között volt). Ugyanakkor itt nagyobb számban és arányban él a 60 éves és idősebb lakosság. Ebből adódik, hogy az előregedési index is jóval kedvezőtlenebb, mint a gazdaságilag elmaradott térségben.

A népesség korösszetételének alakulása
a gyorsan fogyó népességű településeken

Megnevezés	0-14	15-29	30-39	40-59	60-x
	évesek aránya (%)				
1960	37,3	20,8	13,9	18,2	9,8
1970	29,3	22,6	12,0	21,7	14,4
1980	23,1	18,3	8,7	28,3	21,6

Ezen belül:

1960-1980 évek között

40-49,9 %-kal	fogyó	23,6	18,2	8,8	28,0	21,4
70,0 % felett	népes- ségű tele- pülések	15,4	20,1	6,4	33,1	25,0

A kedvezőtlen korstruktúra alacsony szintű iskolai végzettséggel párosul. 1980-ban a 7 éves és idősebb népesség 3,4 %-a (173 fő) nem járt általános iskolába. Kiszámú a közép- és felsőfokú végzettségű. Diplomás Garboncon egy, Kishódoson egy sem volt a népszámlálás idején.

Az elvégzett átlagos osztálylétszám pl. Penészleken, Ömbölyön a legalacsonyabb (5,8 - 5,9).

A szatmári falvakban jelentős a cigány lakosság aránya, a népességen belül 10-15 %-ot képviselnek. A fiatalok között arányuk jóval nagyobb. Mivel általános iskola a négy zárógáton kívüli faluban nincs, a tanulók iskolabusszal a környező településekre járnak el naponta (Csenger, Rozsály, Méhtelek). Ez utóbbi két településen pl. minden 4. általános iskolai tanuló cigány.

Foglalkozási szerkezet

A népesség gazdasági aktivitás és foglalkozási szerkezet szerinti összetétele kedvezőtlenebb a gazdaságilag elmaradott térség átlagánál is.

A népességben belül az aktív keresők és eltartottak száma és aránya folyamatosan és jelentősen csökkenő. Az inaktív keresőké ugyanakkor emelkedő tendenciát mutat.

Ez összefüggésben van azzal, hogy a mezőgazdasági keresők nyugdíjkorhatárát 1975-1980 között folyamatosan leszállították a többi ágazatéhoz. Ez a vizsgált településeken többszáz idős embert érintett kedvezően. Emellett a népesség elöregedése is ebbe az irányba hat.

1980-ban a népesség 44 %-a volt aktív, 19,5 %-a inaktív kereső és 36,5 %-a eltartott. A gazdasági aktivitást tükröző mutatók is jelzik, hogy a térségben magas az eltartási kötelezettség. 100 aktív keresőre 44 inaktív kereső és 83 eltartott jutott (a megyében 41, illetve 91, az elmaradott térségben 48, illetve 97). Az aktív keresők aránya a szatmári tájegységben fekvő településeken jóval kisebb. A 4. csoportba tartozó két településen (ahol 1980-ban mindössze 344 ember élt) a népességnek csak alig több mint egyharmada aktív kereső (118 fő). Ezek eltartási kötelezettsége igen magas (100 fő inaktív kereső és 126 fő az eltartott). Az eltartottak között jelentős a munkakerőtartalék, a munkaképes eltartott népesség több mint kétharmada nem tanuló eltartott volt 1980-ban.

A népesség gazdasági aktivitása, 1980

Megnevezés	A népességből			100 aktív keresőre jutó	
	aktív	inaktív	eltartottak	inaktív kereső	eltartott
	keresők				
	aránya (%)				

1960-1980 évek között

40,0-49,9 %-kal	} fogó népességű települések	44,6	18,9	36,5	42,4	81,7
70,0 % felett		34,3	29,1	36,6	84,7	106,8

Összesen	44,0	19,5	36,5	44,4	82,8
----------	------	------	------	------	------

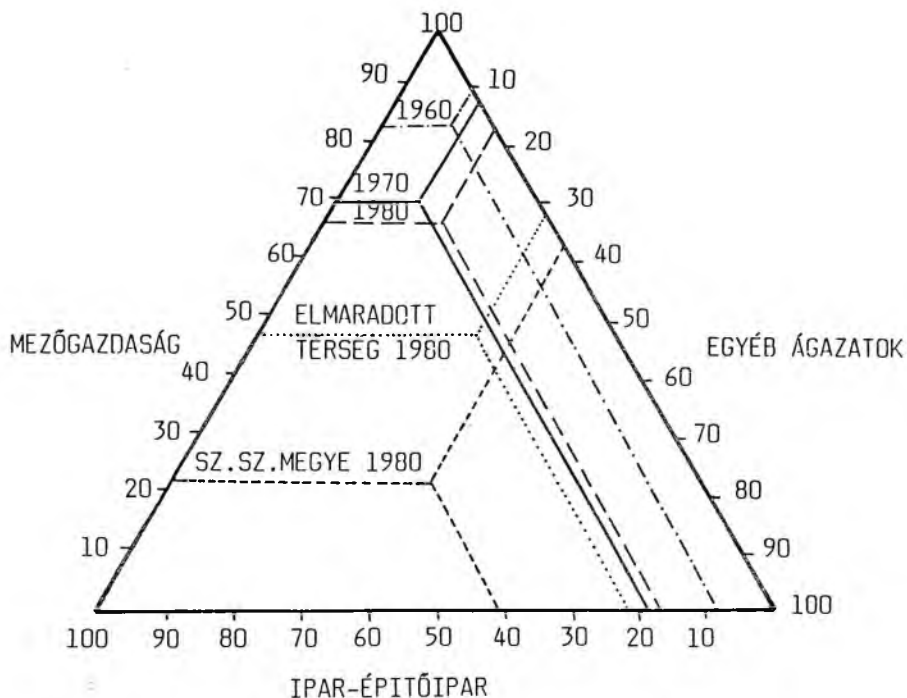
Gazdaságilag elmaradott

térség	40,9	19,5	39,6	47,7	96,9
--------	------	------	------	------	------

Megye összesen	43,1	17,6	39,3	40,8	91,3
----------------	------	------	------	------	------

Az aktív keresők összetételében az utóbbi 25 év alatt csak mérsékelt ütemű változások figyelhetők meg.

Az 1960-1980 között gyorsan fogyó népességű települések foglalkozási szerkezete, százalék

Az egyes települések és a településcsoportok foglalkozási szerkezete ma is meglehetősen homogén. Csökkent ugyan a mezőgazdasági keresők aránya és valamelyest növekedett az ipari, építőipari és a terciér ágazatokban foglalkoztatottaké. Az aktív keresők kétharmada még 1980-ban is a mezőgazdaságban, egytizede az iparban, közel egytizede a nem anyagi ágakban dolgozott.

A településeken a mezőgazdaságon kívül elhelyezkedési lehetőség nincs, vagy igen kevés. A szatmári térségben legközelebbi iparosodó település Csenger, a nyírségi részen 1980 óta lépett be Nyírbélteken egy ipari üzem, amely jelenleg közel 500 főnek biztosít munkalehetőséget. Az itt fekvő Penészleken még mezőgazdasági termelőszövetkezet sem működik, itt még a kisüzemi gazdálkodás formája maradt fenn. Az 1980-as népszámlálás idején a 381 aktív keresős háztartásból 205 volt mezőgazdasági kisárutermelő.

A gazdasági szerkezet, infrastruktúra helyzete

A települések természeti adottságai kedvezőtlenek, a föld minőségét jellemző aranykorona érték pl. a délkelet-Nyírségben nem éri el a 8-at. Emellett a szatmári részen rendszeres a belvízkár, a Nyírség homokkal borított területein az aszály.

A gazdasági szerkezet egyoldalú, meghatározó a mezőgazdaság az aktív keresők több mint kétharmada ebben az ágban dolgozik. Mezőgazdasági termelészövetkezeti központ csak Csengerújfaluban és Önbölyön van. A többi község a szomszédos településen lévő mezőgazdasági nagyüzemek része. Az itt működő tsz-ek gazdálkodása alacsony színvonalú, eladósodtak, tartósan veszteségesek. Alacsony a személyi jövedelem, kevés, illetve nincs szakképzett munkaerő. A kiegészítő tevékenység fejlesztését korlátozza a termelő infrastruktúra alacsony színvonala, a tőke és a szakember hiány. A településeken az ipar egyáltalán nincs jelen sőt a környezetükben is kevés a munkahely.

A népesség letelepedési szándékát, egyben a települések kötőderejét jól tükrözik a lakásépítések. A 9 település lakásállománya eléggé elavult, több mint háromtizedük még a felszabadulás előtt épült. Az 1960-as és 1970-es évtizedben legtöbb lakás Csengerújfaluban és Penészleken épült, 1980 óta a lakásépítési kedv jelentősen lecsökkent. A Nyírség községei közül Önbölyön öt év alatt egy épült, a többi faluban 8-37 között változott a lakásépítések száma. Az építések egy része a megszűnéseket pótolta. Az árvizes zárógáton kívül fekvő 4 községben építési engedélyt sem adtak ki, így egyetlen lakást sem építettek. A VI. ötéves tervben a vizsgált településeken összesen 86 lakást építettek és 68 volt a megszűntek száma.

A településeken az alapellátást biztosító funkciók is hiányosak, a 9-ből két település tanácsi székhely (Bátorliget, Penészlek), kettő mezőgazdasági nagyüzem központja (Csengerújfalu, Önböly), Bátorliget állatorvosi körzet. Pénzintézet sehol, postahivatal két helyen (Kishódos, Komlódtótfalu) nincs.

A 4-es csoportba tartozó két településen gyakorlatilag semmilyen intézmény nincs. Komlódtótfaluban segélykérő távbeszélő állomás sem található. A településeken vasútállomás sehol nincs, az autóbushálózatba viszont mind be van kötve. Gondot okoz a ritka járatsűrűség, a magas viteldíjak. A szatmári 5 községből a legközelebbi város csak átszállással közelíthető meg, és az utazás egy óránál hosszabb ideig tart.

A kereskedelmi ellátást mindenütt kis alapterületű vegyesbolt biztosítja, élelmiszerbolt a három nyírségi faluban található (Bátorliget, Terem, Penészlek).

Körzeti orvosi székhely, általános iskola felsőtagozat, közüemi vízhálózat is mindössze 3 településen van (Csengerújfalu, Bátorliget, Penészlek). Gyógyszertár

egyetlen településen sincs.

A településeken a jellemző hátrányok egymás mellett, illetve egymást erősítve vannak jelen. A népességmegtartó képességük folyamatos gyengülését mutatja a települések népességének csökkenése, a demográfiai összetétel kedvezőtlen irányú változása. A folyamat tudatos, tervszerű megállítása csak egy részüknél lehetséges.

A vizsgált települések részei a gazdaságilag elmaradott térségnek. Fejlesztésükre, gazdasági erősítésükre nem önmagukban, hanem az egyes csoportokban, mikrokörzetekben lehet számítani. Sajátos településcsoportot alkot a szatmári részen fekvő 5 település. Közülük a zárógáton kívül fekvő 4-ben (Barbolc, Kishódos, Nagyhódos, Komlód-tótfalu) csak az alapellátás biztosítása a cél, itt lakásépítési engedélyt ezután sem adnak ki. Lakásépítési telek és munkahely biztosításáról a kijelölt mikrokörzet-központban, vagy a közeli fejlettebb településen gondoskodnak (Csenger, Rozsály, Méhtelek). Ezekben számítani lehet arra, hogy a népesség csökkenése tartós tendencia marad, ami részben az elvándorlásokból, részben a természetes népességfogyásból következik.

5. Vas megye

Vas megyét évszázadokon keresztül az aprófalvas településrendszer, a nagyfokú népességi dekoncentráció jellemezte. A vasi aprófalvak népessége az egész XIX. század folyamán csak erősen átlagon aluli növekedést és koncentrálódást mutatott, természetes szaporodásának jelentős részét már akkor is évről évre elveszítette abban a vándorlási folyamatban, amely a jelenkorig eltelt kétszáz esztendőben a megye állandó és alapvető vonása volt. Ha a demográfiai és településviszonyok változtak is a megye ma is egész területére kiterjedően aprófalvas településrendszerű terület. A 100 km²-re jutó községek száma 7, kétszerese az országos átlagnak, a községek átlagos népességszáma pedig mindössze 627 fő, csak mintegy 40 %-a az országosnak.

A megyének 1985 év végén 209 községe volt, közülük 178 az aprófalvak (1000 lélekszámon aluliak) száma, és itt élt a községek népességének 58,2 %-a. A helyzetet súlyosbítja, hogy az aprófalvak közül a legkisebbek (a törpefalvak - 500 fön aluliak) száma is igen magas: 123 és számuk folyamatosan növekszik. 1949-ben a 249 község közül még csak 73 tartozott a törpefalvak csoportjába, azóta arányuk megkétszereződött.

A községek és a népesség megoszlása a népességszám nagysága szerint, 1985

Megnevezés	A községek		A népesség	
	száma	megoszlása (%)	száma	megoszlása (%)
499 és kevesebb	123	58,9	36 868	28,1
500 - 999	55	26,3	39 430	30,1
1000 - 1499	18	8,6	20 628	15,7
1500 - 1999	4	1,9	6 686	5,1
2000 - 2999	6	2,9	14 894	11,4
3000 és több	3	1,4	12 639	9,6
Községek összesen	209	100,0	131 145	100,0

A községek népessége 1985 év végén 131 145 fő volt, 103 000-rel kevesebb, mint 1949-ben, egyrészt négy nagyközség várossá nyilvánítása, másrészt a falvak népességének erőteljes fogyása következtében. A három évtized népességmozgását a községekből való tömeges elvándorlás motiválta, amire az első időszakban a megyén kívüli, a 70-es évtizedben pedig a megyén belüli erőteljesebb lakóhelyváltoztatás volt a jellemző. Még az 1970-1979 közötti évtizedben is (amikor a megye népessége 2,8 %-kal növekedett) több, mint 10 %-kal fogyott a községek lélekszáma, majdnem teljes egészében elvándorlás következtében. Ebben az évtizedben 16 814 fő volt a községek vándorlási vesztesége. Az évtized második felében a természetes szaporodás is oly mértékben visszaesett, hogy az évtized egészében elsősorban a falvakban együttesen természetes fogyás következett be.

A korábbi évtizedek nagy vándorlási vesztesége jelentős előregedést eredményezett az aprófalvak korstruktúrájában, mivel a legmobilabb, fiatal korcsoportok adták az elvándorlók döntő többségét, tehát nemcsak a munkaképesség, hanem a demográfiai propagativitás szempontjából is legértékesebb korosztályok hagyták el ezeket a falvakat. Ennek következménye egyrészt, hogy a születési arányszám tartósan jóval az átlag alá süllyedt, másrészt az előregedő korösszetétel következménye a magas és egyre növekedő halálozási arányszám. Ezek egyenlegeként rendkívül alacsony a természetes szaporodás, az aprófalvak igen jelentős hányadában pedig állandósult a természetes fogyás. A vándorlás ugyan mérséklődött, ennek ellenére a népesség csökkenésének üteme továbbra is erőteljes volt, ugyanis 1985 év végén a falvak lélekszáma 10 830-cal, közel 8 %-kal volt kevesebb, mint 1980-ban.

Legnagyobb mértékben az alacsony népességszámú - városoktól és központi településektől egyaránt távol elhelyezkedő - általában az elmaradott térségekben fekvő törpefalvak népessége fogyott. A továbbiakban e települések népességszámának alakulásával, általános demográfiai problémáival, helyzetük alakulásának megítélésével foglalkozunk. Ezek közé soroljuk azokat a falvakat, amelyek népessége 1960-1980 közötti időszakban erősen, vagyis 40 %-nál nagyobb mértékben fogyott.

A népességszám alakulása

Az erősen fogyó népességű kisközségek csoportjába 32 település tartozik, melyek többsége a Vasi Hegyhát - Kemeneshát, valamint az Űrség - Vendvidék térségében helyezkedik el. Népességszámuk 1986 év elején 7100 fő volt az összes község lélekszámának 5,4 %-a. A községek mindegyike (egy kivétellel: Pápóc) a törpefalvak kategóriájába tartozik, átlagos népességszámuk mindössze 222 fő, csak mintegy egyharmada, az amúgy

is nagyon alacsony megyei (községi) átlagnak. E települések közel egyötödében a népességszám nem éri el a 100 főt sem (a legkisebb település: Nemesmedves 21 fővel), valamint több, mint fele 100-300 fő, egynegyede pedig 300-500 fő közötti lélekszámú.

Az erősen fogyó népességű falvak népességszáma az elmúlt negyedszázad alatt (1960-1985) több, mint 8500 fővel, 54,6 %-kal fogyott, vagyis népességüknek több, mint felét veszítették el. Különösen kedvezőtlen a jelenségre, hogy a negyedszázad alatt jóformán nem változott a népesség apadásának üteme, ami településtípusonként differenciáltan alakult.

A lakónépesség számának alakulása a népesség
fogyásának nagyságcsoportja szerint

A népesség fogyása (%) (1960-1980 között)	A tele- pülések száma	A lakó- népesség száma 1986. I. l.	A lakónépesség fogyása (%)			
			1960-1969	1970-1979	1980-1985	1960-1985
40,0 - 49,9	22	5 935	25,2	25,3	14,9	52,4
50,0 - 59,9	8	1 106	30,8	30,3	19,8	61,3
60,0 - 69,9	1	21	30,3	56,5	5,0 ¹³	68,2
70,0 és több	1	38	58,7	35,0	41,5	84,3
Összesen	32	7 100	26,8	26,4	15,8	54,6

A népesség fogyásának évi átlagos üteme az elmúlt negyedszázad (26 év) alatt közel 3 % volt, folyamatában vizsgálva az egyes időszakokban alig volt említésre méltó eltérés.

Időszak	A népesség fogyásának évi átlagos üteme (%)
1960 - 1969	3,08
1970 - 1979	3,02
1960 - 1979	3,05
1980 - 1985	2,82
1960 - 1985	2,96

¹³ Növekedés.

Az elmúlt hat évben (1980-1985) is rendkívül gyors volt a népesség csökkenésének üteme, pedig ebben az időszakban már jelentősen mérséklődött a falvak vándorlási vesztesége. A népesség száma természetesen leginkább a 3. és 4. csoportba tartozó településekben fogyott, igaz e csoportokba csak egy-egy település (Nemesmedves, illetve Iklanberény) sorolható.

A népességszám csökkenésének mértékét megvizsgáltuk a települések népességszámának nagysága szerint is. A vizsgálat tükrözte a várt eredményt, mely szerint a kisebb lélekszámú falvak csoportjába tartozó települések népességszáma csökkent a legnagyobb mértékben. (Kivétel az 500 főn felüli kategória, azonban ebből semmiféle következtetés nem vonható le, mivel ebbe a csoportba csak egy település (Pápóc) tartozik.)

A lakónépesség számának alakulása a települések
népességszámának nagysága szerint¹⁴

Népesség-nagyság csoport	A települések száma	A lakónépesség száma 1986. I. 1.	A lakónépesség fogyása (%) (1960-1985 között)
- 99	6	419	63,3
100 - 299	17	3087	54,8
300 - 499	8	2937	52,7
500 -	1	657	54,9
Összesen	32	7100	54,6

A népességnagyság csoportok között, de az egyes csoportokon belül is viszonylag alacsony a népességszám változásának szórása (kivéve a 100 fő alattiakat), aminek oka egyrészt az alacsony népességszám, hiszen majdnem minden település 500 fő alatti, másrészt a falvak többsége kedvezőtlen körülmények között él. (Legnagyobb mértékben Iklanberény (84,3 %-kal) és Nemesmedves (68,2 %-kal), legkevésbé Dozmat (44,2 %-kal) népessége fogyott 26 év alatt.)

¹⁴ A csoportosítás az 1986. január 1-i lakónépesség alapján.

A népesség nemek és kor szerinti összetétele

A megfigyelt településcsoportokban a népesség nemek szerinti összetétele, a nemek aránya - a vizsgált időszakban - lényegesen nem módosult. A kisebb mértékű változásra az jellemző, hogy - az elmúlt negyedszázad alatt - a nők száma valamelyest jobban csökkent, mint a férfiaké, következésképpen arányuk is mérséklődött, a nőtöbblet pedig alacsonyabb, mint a megyében, illetve a községekben összesen.

A nemek arányának alakulása

Év	A férfiak	A nők	1000 férfira jutó nő	A férfiak	A nők	1000 férfira jutó nő
	aránya (%)			aránya (%)		
	a megfigyelt településekben			a megye összes községében		
1960	49,1	50,9	1037	49,2	50,8	1033
1980	49,6	50,4	1016	49,4	50,6	1024

Az 1000 férfira jutó nők száma a megye községeiben együttesen is csökkent, azonban nem olyan mértékben, mint az általunk megfigyelt törpefalvakban. Ennek okát abban látjuk, hogy ezekből a falvakból (főként nők részére alkalmas) munkahely hiányában több fiatal, munkaképes, szülőképes korú nő vándorolt el. Ez a későbbi időszakokban döntően befolyásolta e falvak korstruktúráját, népmozgalmát, általában demográfiai arculatát.

A korábbi évtizedek nagy vándorlási vesztesége közvetlenül és közvetve is alapvetően megváltoztatta a falvak (különösen a törpefalvak) korstruktúráját, aminek jellemző vonása e települések fokozatos elöregedése. Ez a folyamat pedig mind a munkaképesség, mind pedig a demográfiai propagativitás tekintetében igen kedvezőtlenül befolyásolja a törpefalvak jövőjét. A megye községeiben együttesen is szemlátomást romlott a korösszetétel; rohamosan csökkent a gyermekkorúak, és majdnem ugyanolyan mértékben nőtt az öregkorúak aránya. Az általunk megfigyelt 32 településen pedig annyira torz a korstruktúra (az öregkorúak aránya kétszerese a gyermekkorúakénak), ami már veszélyezteti a közösségi együttélés feltételeit. Pedig ezekben a falvakban, 1960-ban alig különbözött a korcsoportok szerinti összetétele a megye akkori községeinek átlagos megoszlásától! Ez pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy a törpefalvak elnéptelenedését nem lehet pusztán az alacsony népességszámmal magyarázni.

A népesség korösszetétele

Korcsoport	1960		1980	
	a megfigyelt településekben	a megye összes községében	a megfigyelt településekben	a megye összes községében
0 - 14	26,2	25,7	15,1	19,9
15 - 39	31,6	34,1	25,5	32,3
40 - 59	25,4	24,1	29,9	26,6
60 - x	16,8	15,1	29,5	21,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A korösszetétel az egyes településcsoportok között nem mutat lényeges eltérést, településenként azonban rendkívül nagy a differenciáltság. Például a 60 éves és idősebbek aránya jónéhány településen a 35, esetenként a 40 %-ot is meghaladja. Különösen szembetűnő a korcsoportok szerinti összetétel nemek szerinti vizsgálatának eredménye. A nők korösszetétele 1980-ban egyrészt lényegesen különbözött a férfiakétól (1960-ban az eltérés jelentéktelen volt), másrészt az öregkorúak aránya (31,3 %) 2,4-szerese volt a gyermekkorúakénak (13,3 %). Ezenkívül a fiatalabb szülőképes korú nők aránya is rendkívül alacsony. A nők ilyen kedvezőtlen korösszetétele alapvetően meghatározza a falvak népességmegtartó képességét, a továbbélés lehetőségét.

A törpefalvak előregedésének tendenciáját az eddigi szűk keresztmetszetben bemutatott paramétereknél is jobban szemlélteti az un. előregedési index¹⁵, amely két évtized alatt az erősen fogyó népességű falvakban mintegy harmadára esett vissza. 1960-ban száz 60 éves és idősebbre még 157 0-14 éves gyermek jutott, 1980-ban pedig csak mindössze 51. Az előregedési index különösen a nők körében rendkívül kedvezőtlen.

¹⁵ A száz 60 éves és idősebb népességre jutó 0-14 évesek száma.

A száz 60 éves és idősebb népességre jutó 0-14 éves gyermekek száma

Megnevezés	1960		1980	
	a megfigyelt településekben	a megye összes községében	a megfigyelt településekben	a megye összes községében
Férfiak	170	201	61	109
Nők	144	157	42	81
Összesen	157	177	51	94

Népmozgalom - vándormozgalom

A korábbi évtizedek nagy vándorlási vesztesége jelentős strukturális átalakulást idézett elő a falvak életében, különösen az általunk megfigyelt, erősen fogyó népességű törpefalvak arculatában. 1960-1969 között a megye községeinek vándorlási vesztesége 24 326 fő, 1970-1979 között pedig 16 814 fő volt. Az 1000 lakosra jutó vándorlási veszteség mindkét évtizedben meghaladta a 10 főt (12,2, illetve 10,6 ezrelék), intenzitása azonban csökkent. 1980-1985 közötti hat esztendőben az elvándorlás üteme mérséklődött, a községekben összesen 6813 volt a veszteség, ami 8,3 ezreléknek felel meg.

Az erősen fogyó népességű községekben az elmúlt negyedszázad alatt a vándorlási veszteség 7229 fő, ami az összes népességfogyásnak közel 85 %-a volt. Különösen az 1960-1969 közötti évtizedet jellemezte a rohamos elköltözés, a vándorlási különbözet (4093 fő) akkor meghaladta a 30 ezreléket is. A vándorlásból adódó népességveszteség a későbbi időszakokban mérséklődött ugyan, de még az 1980-1985-ös években is 16 ezrelék között mozgott, és minden időszakban többszöröse volt a községek évi átlagának.

A vándormozgalom alakulása

Időszak	Vándorlási különbözet	Az 1000 lakosra jutó vándorlási veszteség évi átlaga	
		a megfigyelt községekben	a megye összes községében
1960 - 1969	-4093	30,2	12,2
1970 - 1979	-2372	23,9	11,6
1980 - 1985	- 764	16,4	8,3

A falvakból való elköltözésnek a népességszám csökkenésében minden időszakban döntő szerepe volt, még ha időszakról időszakra mérséklődött is.

Időszak	A vándorlási veszteség a népesség csökkenésének %-ában
1960 - 1969	97,8
1970 - 1979	78,6
1980 - 1985	57,1
1960 - 1985	84,6

A lakóhelyváltogatásnak nemcsak közvetlenül, hanem közvetve is jelentős szerepe volt a népességszám fogyásában. A korstruktúra megváltozása miatt egyrészt nagyban csökkent a szülőképes korú nők száma, következésképpen az élveszületések száma is, másrészt az elöregedés következtében fokozatosan nőtt a halálozások száma. A kettő egyenlegeként a természetes szaporodás évről évre mérséklődött, majd a későbbiekben a természetes fogyás állandósult. Az általunk megfigyelt 32 községben az elmúlt negyedszázad alatt 1313 volt a természetes fogyás, ami a népességszám csökkenésének 15 %-át idézte elő. Az erősen fogyó népességű falvakban már az 1960-1969 közötti évtizedben is a természetes fogyás volt a jellemző, amikor a megye többi községében még szaporodással számoltunk.

A természetes népmozgalom (élveszületések, halálozások) paraméterei településtípusonként (a népességszám fogyásának nagysága alapján csoportosított) és népesség-nagyság szerint vizsgálva alig mutatnak eltérést, kivéve a 3. és a 4. csoportba tartozó, esetenként szélsőséges értékeket képviselő településeket (Nemesmedves, illetve Iklanberény). Csak példaként említjük meg, hogy az 1980-1985-ös években Nemesmedves községben egy gyermek sem, Iklanberényben pedig csak egy gyermek született, ugyanakkor ezen időszakban mindkét településen hárman haltak meg.

Az élveszületések száma, illetve arányszáma időszakról időszakra csökkent, azonban a csökkenés üteme viszonylag mérsékelt volt, ami elsősorban annak tudható be, hogy már a vizsgált időszak elején (a 60-as években) is nagyon alacsony volt a születési arányszám. Ez viszont azzal magyarázható, hogy a lakosság összetételére már ebben az időszakban hatással volt az elvándorlás. A részletesebb vizsgálat alapján nem bizonyítható az a feltételezés sem, hogy a mérsékelt csökkenést esetleg a népesedéspolitikai intézkedések eredményezték volna.

A halálozások száma (arányzáma) viszont soha nem látott ütemben növekedett, negyedszázad alatt a 32 településen összesen 4413-an haltak meg, és a halandósági arányszám állandóan, szinte évről évre növekedett; az utolsó hat esztendőben, évente átlagosan meghaladta a 22 ezreléket.

A népmozgalom alakulása az erősen fogyó népességű kisközségekben

Időszak	Az élve- születések	A halá- lozások	Az 1000 lakosra jutó		
			élve- születések	halálo- zások	természetes sza- porodás, fogyás (-)
száma					
1960-1969	1461	1554	10,8	11,5	- 0,7
1970-1979	1163	1810	10,2	15,8	- 5,6
1980-1985	476	1049	10,1	22,4	-12,3
1960-1985	3100	4413	..	..	..

A népmozgalmi arányszámok nemcsak a fenti 32 településben, hanem a községekben általában is erőteljesen romlottak, azonban így is jelentős különbség van a két településcsoport között, ami pl. a természetes fogyást illeti több, mint kétszeres.

Az 1000 lakosra jutó	A megfigyelt községekben	A megye összes községében
	1980-1985 években átlagosan	
élveszületés	10,1	12,1
halálozás	22,4	17,1
természetes szaporodás, fogyás (-)	- 12,3	- 5,0

A népmozgalmi arányszámok is jól szemléltetik, hogy a természetes fogyásnak állandóan növekvő szerepe volt a törpefalvak lélekszámának csökkenésében, és ismerve a kedvezőtlen korstruktúrát a következő másfél évtizedben már várhatóan meghatározó jelleget ölt.

Időszak	A természetes fogyás a népesség csökkenésének %-ában
1960-1969	2,2
1970-1979	21,4
1980-1985	42,9
1960-1985	15,4

A népesség gazdasági aktivitása, foglalkozási szerkezete

Az elmúlt évtizedekben a népesség gazdasági aktivitásának, foglalkozási szerkezetének változását számos gazdasági, társadalmi, demográfiai tényező együttes hatása befolyásolta. A megfigyelt településekben a keresők (aktív és inaktív együtt) száma 1960-ban 8014 fő volt, a népességnek mindössze 54 %-a; ez az arány 1970-ben 60 %-ra, 1980-ban pedig háromnegyedére nőtt. Ezzel párhuzamosan az eltartottak aránya fokozatosan csökkent, és 1980-ban már jóval alacsonyabb volt, mint a megyében, illetve a megye községeiben összesen. A keresők közül az aktív keresők aránya 1970-1980 között egy százalékponttal csökkent, az inaktív keresőké viszont több, mint kétszeresére emelkedett. Figyelemre méltó, hogy mindez a népességszám rohamos csökkenése, és ezzel összefüggésben a munkaképes korúak jelentős számú elvándorlása mellett következett be. Ennek ellenére a megfigyelt kistépülések gazdasági aktivitása nem mutatott az elmúlt évtizedekben számottevő különbséget a megye többi községétől.

A népesség megoszlása gazdasági aktivitás szerint

1980

(%)

Megnevezés	Az aktív	Az inaktív	Az eltartottak	A népesség összesen
	keresők			
A megfigyelt településekben	46,2	29,2	24,6	100,0
A megye összes községében	46,2	22,3	31,5	100,0

Az inaktív keresők és az eltartottak aránya viszont lényegesen különbözik a többi községétől, ami alapvetően abból fakad, hogy a megfigyelt kisközségek mindegyike mezőgazdasági jellegű település. Az inaktív keresők számát növelte a termelőszövetkezeti tagok nyugdíjkorhatárának leszállítása, különösen az 1976-80-as években, amikor évente két korosztály ment nyugdíjba (1970-ban az inaktív keresők aránya - a megyeihez hasonlóan - 13 % volt). Az eltartottak viszonylag kis hányada a kedvezőtlen korösszetétellel, a gyermekkorúak, valamint a munkaképes korú tanulók alacsony arányával függ össze (1970-ban az eltartottak aránya is közel azonos volt a megyei átlaggal).

Az erősen fogyó népességű tőrpefalvak mezőgazdasági jellegét jól tükrözi a keresők, illetve aktív keresők foglalkozási szerkezetének megoszlása is. 1960-ban a keresők mindössze 11 %-a tartozott az iparba és az építőiparba, ugyanennyien az infra-

struktúra ágazataiba, és nagy többségben (78 %) a mezőgazdaságba. Az aktív keresőknek még 1970-ben is közel kétharmada, 1980-ban pedig 53 %-a vállalt munkát a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és vízgazdálkodás ágazathoz tartozó szervezeteknél.

Az ipar-építőipar, valamint az infrastruktúra területein dolgozók aránya időszakról időszakra növekedett, azonban a foglalkozási struktúra még 1980-ban is lényegesen különbözött a megye községeitől.

Az aktív keresők száma és népgazdasági ágak szerinti megoszlása

1980

Megnevezés	A megfigyelt községekben					A megye községeiben összesen
	1.	2.	3.	4.	összesen	
	csoport					
Aktív keresők száma	3 198	667	12	23	3 900	69 533
Népgazdasági ágak szerinti megoszlása (%)						
Ipar	22,6	13,9	33,3	17,4	21,1	29,4
Építőipar	5,9	5,1	-	-	5,7	6,0
Mező-, erdő- és vízgazdálkodás	50,5	65,4	25,0	60,9	53,0	35,2
Szállítás és hírközlés	6,5	3,4	-	13,0	6,0	9,4
Kereskedelem	4,3	5,4	8,3	8,7	4,6	6,9
Anyagi ágak együtt	89,8	93,2	66,6	100,0	90,4	86,9
Nem anyagi ágak	10,2	6,8	33,4	-	9,6	13,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A megfigyelt kistélepüléseken még ma is a mezőgazdasági foglalkoztatás a döntő, aránya jelentősen magasabb, mint a többi községben. Mindemellett az elmúlt évtizedekben az aktív keresők ágazati hovatartozása, foglalkozási struktúrája lényegesen változott. Ez a folyamat azonban nem járt együtt a területi munkamegosztásban is végbemenő, hasonló tendenciájú változásokkal. Ellenkezőleg, a kistélepülések többségében megszűntek, illetve csökkentek a munkahelyek, vagyis a helybeli foglalkoztatási lehetőségek.

A legutolsó, 1980. évi információk szerint a 32 településen élő aktív keresőből 823-an dolgoztak az ipari népgazdasági ágban. Megítélésünk szerint számuk azóta lényegesen nem változott. 1985-ben ezeken a településeken a szocialista ipar 2 ipar-teleppel rendelkezett, ahol összesen 10 főt foglalkoztattak (Velemér 1, Pápóc 9 fő).

Ezenkívül a kistelepüléseken 1983 év végén összesen 84 kisiparos dolgozott. A 10 000 lakosra jutó kisiparosok száma 109 volt, míg a megye összes községeiben 150, de még az 500 lélekszámon aluli településeken is 126 fő. Hét településben egy kisiparos sem működött. A szocialista szektor három településen végzett lakossági szolgáltató tevékenységet, főként vállalóhelyek létesítésével. A kisiparosok a négy kiemelt szolgáltatás közül majdnem kizárólag építőipari javító-karbantartó tevékenységet végeztek. Számításaink szerint az iparban foglalkoztatottaknak csak mintegy egytizede talál helyben munkalehetőséget 90 %-a ingázik a városokban, illetve központi településeken (nagyközségekben) lévő ipartelepekre. Ugyanez a sors jut osztályrészül az építőiparban, és az infrastruktúra ágazataiban dolgozókra is, ugyanis ezekben a településekben építőipari telephely egyáltalán nem, kereskedelmi egység, illetve intézményhálózat pedig csak egy-két főt foglalkoztató működik.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése, majd későbbben centralizációja (a termelőszövetkezetek egyesítése) egyrészt meggyorsította a kistelepülésekről való elköltözést, másrészt a lakóhely és a munkahely különválását, vagyis az ingázást. Az a furcsa helyzet alakult ki, hogy ezekben, a mezőgazdasági jellegű településekben élő közel 2000 mezőgazdasági foglalkozású dolgozó többsége is naponta ingázik, ha nem is távoli településekre, de a közelben lévő termelőszövetkezeti székhelyű községekbe. A 32 település közül csak kettőben van termelőszövetkezeti központ (Csehimindszent, Szarvaskend), és csak néhány településen működik mezőgazdasági üzemegység, illetve telep (főként állattenyésztő telephely).

Lakáshelyzet, kommunális ellátás

Az erősen fogyó népességű kisközségek lakáshelyzetét és kommunális ellátását jól tükrözik a demográfiai viszonyokban - az elmúlt negyedszázad alatt - bekövetkezett változások. 1986 év elején a lakásállomány 3391 volt, 14 %-kal kevesebb, mint 1960-ban. A lakásállomány időszakról időszakra csökkent, még a legutóbbi hat évben (1980-1985) is, bár a csökkenés üteme mérséklődött. Ugyanakkor a megye többi községeiben ha nagyon gyenge ütemben is, de egy-két százalékkal nőtt a lakásállomány.

A megfigyelt kistelepüléseken nagyon kevés az új építkezés, ezek is döntően az avulás következtében megszűnt lakásokat pótolták, tehát szaporulatot nem jelentettek. A VI. ötéves terv időszakában ezeken a településeken összesen 80 lakást építettek (ebből: 76-ot az 1. csoportba tartozó községekben), és ebben az időszakban 90 lakást bontottak le (ebből: 76-ot az 1. csoportba tartozó községekben). A megfigyelt törpefalvak fennmaradásának, illetve továbbélésének lehetőségeit a demográfiai erózió mellett nagyban befolyásolja a lakásállomány romlása is. Ezekben a településekben az 1980. évi

lakások egyötöde a századforduló előtt, kétharmada pedig a felszabadulás előtt épült, és mindössze 5-6 %-a a nagy lakásépítési korszakban (1970 után). A többi községben ennél lényegesen kedvezőbb a helyzet, csak egy példával szemléltetve; az 1970 utáni években a megye összes községeiben a lakásállománynak 15-16 %-a épült. Emellett kedvezőtlen jelenség az is, hogy állandóan növekszik a nem lakott lakások száma, ami 1980-ban 305 volt (az összes lakásállomány 9 %-a), az 1960. évinek háromszorosa. Információink szerint az üresen álló lakások nagy többsége gazdátlan, állaga teljesen leromlott, felújítása értelmetlen lenne.

Nem hallgatható el azonban az sem, hogy ezekben a településekben is fejlődött a lakáskultúra, de többségében csak a fiatalabb korosztályuk által lakott, korszerűsített, illetve újjáépített lakásokban. Viszonylag jelentősen nőtt a 3 és több szobás, a vízvezetékkel (döntően házi vízvezetékkel), valamint a fürdőszobával ellátott lakások aránya. A további, esetleges korszerűsítéseket viszont akadályozza a települések rendkívül szegényes kommunális ellátottsága. Valamennyi kisközség csak villamosenergia hálózattal rendelkezik. A felhasznált energia azonban nagyon alacsony, ami komplex értelemben is jól szemlélteti ezeknek a településeknek a viszonylagos elmaradottságát. Az egy háztartási fogyasztóra jutó évi villamosenergia felhasználás - 1985-ben - nem érte el az 1000 kWh-t, holott a megye községeiben együttesen az átlagos fogyasztás 1625, de még az 500 lélekszámon aluli törpefalvakban is 1332 kWh volt. Közüemi vízhálózattal csak három település (Szarvaskend, Csehimindszent, Szemenye) rendelkezik, a többi kisközségben viszont a kutakból nyert víz többségében az egészségre ártalmas. Fentiekén kívül - a megfigyelt községekben - más kommunális hálózat, tevékenység (közcsatorna, gázhálózat, szemétyűjtés.. stb.) nincsen. Pozitív eredménynek kell minősíteni, hogy a közlekedés vérkeringésébe való bekapcsolódáshoz valamennyi település szilárd burkolatú bekötőúttal rendelkezik.

Infrastruktúra, intézményhálózat

Az erősen fogyó lélekszámú kisközségek közül - a népességnagyság és a funkcionális szerepkör megítélése alapján - elfogadható infrastruktúrával, illetve intézményhálózattal csak két település (Csehimindszent és Szarvaskend) rendelkezik. Ez a két település tanácsszékhely és mezőgazdasági nagyüzem központja. Vasútállomása egyetlen településnek sincsen, a távolsági autóbusz-hálózatba azonban - Nemesmedves kivételével - valamennyi községet bekapcsoltak. Közlekedési viszonyaik mégsem mondhatók jónak, ugyanis majdnem minden település távol fekszik a főútvonaltól, az autóbusz-járatok száma rit-

ka, még a mikrokörzeti központokba (tanácsszékhely, mezőgazdasági nagyüzem központja) való eljutás is nehézkes.

A törpefalvak intézményellátottsága

1985

Intézmény	A megnevezett intézménnyel rendelkező települések	
	száma	aránya a megfigyelt falvakból (%)
Tanács	2	6,3
Postahivatal (fiókposta)	17	53,1
Iparcikk szakbolt	-	-
Tüzelő- és építőanyag elárúsítóhely (gázcsereteleppel együtt)	-	-
Körzeti orvosi székhely	3	9,4
Óvoda	4	12,5
Öregek napközi otthona	1	3,1
Csak alsótagozatos általános iskola	2	6,3
Felsőtagozatos általános iskola	2	6,3
Filmszínház	11	34,4
Tanácsi könyvtár	29	90,6
Művelődési otthon jellegű intézmény	29	90,6
Vasútállomás	-	-
Távolsági autóbusz-megállóhely	31	96,9

Fentiekén kívül a kistelepülések egyikében sincsen pénzügyintézet (fiók), gyógyszer-tár vagy bölcsőde. A kereskedelmi ellátást a törpefalvak lakossága számára általában a vegyesbolt és italbolt jelenti; bolt minden községben, vendéglátóhely viszont csak 23-ban működik. A vegyesboltnál és italboltnál rangosabb egység csak egy-két településen található (pl.: Csehimindszenten étterem). Tüzelő- és építőanyag (gázcseretelep), valamint cukrászda és eszpresszó egyetlen településen sem üzemel.

A boltok száma az ellátandó népességhez viszonyítva közel elegendő, de az általuk nyújtott ellátási színvonal nagyon alacsony. Az összes lakóhelyi kiskereskedelmi forgalom egy lakosra jutó értéke 1985-ben 15 017 forint volt, ami a községek átlagos forgalmának csak 72 %-a, és valamivel kevesebb az 500 lélekszámon aluli településeknél is.

Az intézményellátottság településcsoportok szerint (a népesség fogyása alapján)

nem mutat számottevő különbséget, de a népességnagyság szerinti csoportosításban rendkívül differenciált az ellátottság. A 100 fő alatti településeken csak távolsági autóbusz-megálló, vegyesbolt, művelődési otthon jellegű intézmény és könyvtár található, de ezek sem mind a hat településen. Az intézményellátottság a 300-500 fő közötti településekben a legkedvezőbb. Feltűnően sok viszont a televízió-előfizetők száma, 1985-ben 1000 lakosra 328 előfizető jutott, ami jóval meghaladja a megyei és a városi átlagot (278-279) is.

A törpefalvak rendkívül hiányos intézményrendszerének fejlesztésére nagyon kevés a lehetőség, hiszen a meglévő intézmények kihasználtsága is egyre csökken az erőteljes népességfogyás következtében (pl.: a pápóci 25 férőhelyes óvodában csak 10 fő a beírt gyermekek száma). A fejlesztésnek nem is annyira a szűkös erőforrás, mint inkább az alacsony népességszám az akadálya. A lakóhelyi ellátás javítása érdekében megindult program keretében a törpefalvak egy részében sor került a bolthálózat felújítására, bővítésére, korszerűsítésére, következésképpen az áruellátás javítására is. Megítélésünk szerint e program folytatása, az egészséges ivóvízzel való ellátás biztosítása, a mikrokörzeteken belüli közlekedés korszerűsítése, és az egyedülálló, illetve élő öregkorúak intézményes ellátása, gondozása (1980-ban számuk a 32 településen 705 fő volt) lenne a közeli jövő, talán nem is megoldhatatlan feladata.

A kistelepülések térbeli elhelyezkedése, jövője

Az erősen fogyó népességű kisközségek többsége (6-7 település kivételével) gazdaságilag elmaradott térségben fekszik. Közülük 21 kistelepülést az Országos Tervhivatal is a fejlesztendő községek közé sorolt, amelyek térségi eloszlása az alábbi:

Vasi Hegyhát - Kemeneshát	5 település
Őrség - Vendvidék	16 település

Továbbá 4 település tartozik még a fenti tájegységekbe, azonban ezek az OT kijelölésében nem szerepelnek. A megfigyelt települések a tájegységeken belül is csoportosan helyezkednek el, esetenként mikrokörzeteket alkotnak (pl.: Csehimindszent, Szarvaskend és környéke), a szórtság csak a megye északi részében fekvő hét településre jellemző. Az Őrség és a Hegyhát tájegységben pedig felvetődik a kistérségi elnéptelenedés problémája is. Az említett térségekben a többi 64 településre (városok és nagyközségek kivételével) is gyűjtöttünk információkat, amelyek paraméterei nem nagyon különböznek a megfigyelt 32 kisközségétől. Például: a 64 község felében a lélekszám 1960-1980 között több mint 30 %-kal fogyott, 16-ban pedig a népességszám csökkenése megközelítette a 40 %-ot (35-40 % között mozgott) is.

Tehát nemcsak a 32 kijelölt településre, hanem a környező térségre is jellemző az aprófalvas, illetve törpefalvas szerkezet, a gazdasági elmaradottság, a kedvezőtlen mezőgazdasági adottság, a helyi foglalkoztatási lehetőségek hiánya, a magas ingázás és elvándorlási arány, a demográfiai erózió, különösen az előregedett korstruktúra, a közlekedési peremhelyzet, általában a hiányos és fejletlen infrastruktúra.. stb. Mindezek figyelembevételével a térség településeire a homogenitás jellemző, ez alól alig van kivétel. Természetesen legkritikusabb a helyzete a hat, 100 lélekszámon aluli törpefalunak.

A 32 megfigyelt település jövőjét illetően az a megítélésünk, hogy tovább romlik népességük korösszetétele, emiatt ugyan fokozatosan csökken az elvándorlás, de egyre nő a természetes fogyás. Ezekbe a településekbe eddig sem volt visszaköltözés, illetve kiköltözés, nem tartoznak a rekreációs területekhez, sajátos jellegű (pl.: üdülőhely..stb.) falu egy sincsen közöttük. Népességszámuk csökkenése, ha mérsékeltebb ütemben is, de folytatódik. Számításaink szerint az ezredfordulóig további 25-35 %-os népességfogyás vélelmezhető, és néhány településnek önálló községként való fennmaradása is megkérdőjelezhető.

6. Veszprém megye

Veszprém megye településhálózatára az aprófalvas szerkezet jellemző. Jelenleg 212 község közül 155 település (73 %) népessége nem éri el az ezer főt, s ezen belül 87 községben 500 főnél kevesebben élnek.

E 155 aprófalva népessége az 1949. évi népszámlálás időpontjában 110 ezer fő volt. Az 1949-60 közötti időszakban e településeken az elveszületések száma meghaladta a halálozásokét, ugyanakkor már ekkor intenzív elvándorlás mutatkozott.

Az 1960. évi népszámlálást követően fokozódott az aprófalvak népességfogyása. Gyors ütemben csökkent az elveszületések száma, s ezzel minimális mértékűre esett vissza a természetes szaporodás. Tovább nőtt ugyanakkor az elvándorlások mértéke, s így az évtized végén, az 1970. évi népszámláláskor már 14 ezer fővel (13 %-kal) éltek kevesebben a falvakban, mint 1949-ben. A népesség korösszetétele is kedvezőtlené vált, gyors ütemben csökkent a 15-29 évesek, valamint a 14 éven aluliak száma.

Az aprófalvak későbbi demográfiai problémáit, az elnéptelenedés veszélyét már ebben az időszakban mutatta a települések korösszetételében tapasztalt változás, s az egyébként is erőteljesen csökkent elveszületések alakulása.

Az 1970-es évtizedben az aprófalvakban már közel ötszáz fős természetes fogyás mutatkozott, s bár az elvándorlások száma mérséklődött, így is 15,6 ezerrel (16 %-kal) csökkent a népesség száma. (Az elvándorlásoknak a korábbihoz képest történt mérséklődése elsősorban abból adódott, hogy egyre kevesebb volt azok száma, akik elvándorolhattak volna, fogyott a fiatalok száma.)

A népesség száma 1980 óta tovább fogy. Az aprófalvakban élők száma a legutóbbi öt év alatt újabb 6,5 ezer fővel (8 %-kal) csökkent, s a 155 községben együttesen már csak 73 ezren élnek.

A népesség csökkenésének mértéke az aprófalvakon belül is jelentősen eltér. Az 1960-1980. évi népszámlálások időpontja között mindössze 8 község népessége nőtt (kismértékben), s 15 településen 10 százaléknál kisebb volt a fogyás mértéke. A községek döntő hányadában 10-40 százalékkal, 12 községben 40-50, és 4 kisközségben 50 százaléknál nagyobb mértékű volt a népesség fogyása.

A továbbiakban a 40 százalékon felüli népességfogyást mutató községek demográfiai helyzetével foglalkozunk.

A népesség számának alakulása

A megye 17 községében 1960 és 1980 között több mint 40 százalékkal csökkent a népesség száma. Az 1960. évi népszámláláskor e településeken együttesen 7602 fő élt, azaz egy-egy községben átlagosan 475 fő. A községek már ekkor - Pápasalamon kivételével - az ezer lakosnál kisebb aprófalvak körébe tartoztak, sőt tíz községben nem érte el a népesség az ötszáz főt.

E települések megyén belüli földrajzi elhelyezkedésére jellemző, hogy valamennyi aprófalvas térségben található, s döntő többségük a centrumoktól távolabb helyezkedik el.

Az 1960-as évtizedben e községek népessége - együttesen - 30 százalékkal csökkent.

Az 1960-1969 években az aprófalvak népességének alakulását befolyásoló tényezők közül a természetes szaporodás és a vándorlás egyaránt kedvezőtlenül alakult. Gyors ütemben csökkent az élveszületések száma, de az aprófalvak összességében még mindig természetes szaporodás mutatkozott. Ezzel ellentétben a vizsgált 16 községben már ekkor természetes fogyás jelentkezett, igaz, csekély mértékben. Erőteljes volt ugyanakkor a településekről az elvándorlás. Az állandó jelleggel elköltözők száma megközelítette a másfélezret, azaz a népesség egyötöde "örökre" elment. Több mint hétszáz fő volt az ideiglenes vándorlásból származó veszteség, s így együttesen 30 százalékkal csökkent a népesség száma az elvándorlásokból.

Ebben az időszakban (az 1960-1969 években) az élveszületések csökkenése és az elvándorlások fokozódása között már szoros összefüggés mutatható ki.

Az 1960-as évek elején befejeződött a mezőgazdaság szocialista átszervezése, s ezzel egyidőben megindult a falusi népesség városokba áramlása. Az ipar és építőipar fejlődésével a városok mellett erőteljesen nőtt több nagyközség népessége, valamint - az idegenforgalom fokozódása következtében - több Balaton parti településé. A felgyorsult elvándorlások nem csupán a népesség átrétegződését eredményezték, hanem olyan kedvezőtlen korösszetételt produkáltak a falvakban, ami a későbbi évtizedek népességalakulását is jelentősen (és negatívan) befolyásolta.

Az elvándorlások elsősorban a produktív korú, ezen belül is a fiatalabb népességet érintették. A tanulási kedv és a lehetőségek fokozódásával a tizenévesek elvándorlása is felgyorsult. E tényezők együttesen a fiatal korosztályok rohamos csökkenését, s ennek vonzataként az élveszületések csökkenését eredményezték.

Az 1970-es évtizedben általában - az országos irányzathoz hasonlóan - növekedett az élveszületések száma. A tendencia többé-kevésbé a falvakra, köztük az aprófalvak jelentős hányadára is jellemző volt.

A vizsgált 16 településen együttesen ugyanakkor ebben az időszakban is csökkent az élveszületések száma és aránya egyaránt. Az ezer lakosra jutó élveszületések száma a korábbi évtizedben 132, a hetvenes években pedig már csak 113 volt.

Az elöregedésre utal az is, hogy bár a halálozások száma csökkent ugyan, az ezer lakosra jutó halálozási arány 133-ról 150-re emelkedett.

A népesség korösszetételén belül a fiatal (30 éven aluli) nők alacsony aránya a falvak további elnéptelenedésére utal. A 15-29 éves nők aránya az aprófalvak egyébként is alacsony (16,2 %) arányához mérten is kevés, mindössze 14 százalék. Feltűnő, hogy a 14 éven aluli leányok száma és aránya több, mint a 15-29 éves nőké, vagyis az általános iskola 8. osztályának elvégzése után különböző okokból (pl. továbbtanulás, munkavégzés, házasság stb.) elköltöznek a faluból.

Ezt támasztja alá, hogy a vizsgált falvakban a 25 éves lányok száma 31 százalékkal kevesebb a még iskoláskorú 13 évesekénél. (Ez az arány a megye többi aprófalvára is jellemző, általában 25-30 %-kal kevesebb a 15 éves lányok száma, mint a 13 éveseké.)

A népesség megoszlása korcsoportonként

Korcsoport	A vizsgált 16 község		Az 500 lakosnál ki- sebb törpefalvak		500-900 lakosu apró- falvak	
	1970	1980	1970	1980	1970	1980
0-14	21,2	17,4	23,3	18,8	23,1	20,1
15-29	19,7	17,6	19,9	19,3	21,0	19,9
30-59	35,8	36,9	35,9	37,6	36,4	38,2
60 éves és idősebb	23,3	28,1	20,9	24,9	19,5	21,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az 1970-es évtizedben a népesség alakulását és területi átcsoportosulását számos közvetett tényező is befolyásolta. Az élveszületések és halálozások számának alakulásán kívül a vándorlási veszteség - mint közvetlen befolyásoló tényező - elsősorban társadalmi-gazdasági változások következménye. A korábbi erőteljes iparosítást követően a hetvenes években az intenzív iparfejlesztésre való áttérés, valamint a mezőgazdasági termelés fokozott gépesítése a foglalkoztatottság szerkezetét is módosította. A

mérséklődő létszámigények következtében a megyén belüli népességmozgás iránya és mértéke is módosult.

Több - a gazdaságpolitikával összefüggő - intézkedés is hatással volt a községek népességfogyásának felgyorsulására, illetve a népesség koncentrációjának fokozódására.

A szénbányászat tervszerű visszafejlesztése következtében számos - szénbányák környékén élő - község lakossága csökkent a korábbinál is erőteljesebben a terciér ágazatok fejlesztése pedig a városokba és a jelentős idegenforgalommal rendelkező településekre vonzotta a munkaképes népességet.

Az 1960-as évek második felében és a következő évtizedben - a hatékonyabb termelés érdekében - mind gyakoribbá vált a mezőgazdasági termelőszövetkezetek összevonása.

A szövetkezetek száma egyharmadára csökkent, s ez a tény - vonzataival együtt - azt is eredményezte, hogy azokban a községekben, ahol korábban mezőgazdasági termelőszövetkezeti központ volt, erőteljesebben fogyott a népesség. (Például Bakonyságon, Barnagon, Pápasalamonban stb.)

A közigazgatás átszervezésével 1970 és 1980 között a tanácsi székhelyek számát felére csökkentették, az általános iskolai körzetesítési program következményeként pedig 1980-ig félszáz iskolát szüntettek meg.

Az említett változások jelentékeny mértékben csökkentették a falvak népességmegtartó erejét, s a községekből történő elvándorlás a természetes szaporodás alakulását is negatív irányban befolyásolta.

Számottevő mértékben csökkent az aprófalvakban a családok száma. Az 1980. évi népszámláláskor az aprófalvakban 11 százalékkal kevesebb család élt, mint tíz évvel korábban, ugyanakkor a vizsgált 16, erősen fogyó népességű községben a családok száma 25 százalékkal csökkent. A családok számánál is erőteljesebb volt a bennük élő gyermekek száma, rohamosan emelkedett a gyermek nélküli családoké. Csak az 1970-1979. évek között egyharmadával csökkent e falvakban a családokban élő 15 éven aluli gyermekek száma.

A vizsgált településeken az 1980. évi népszámlálás óta továbbra is erőteljesen fogy a népesség. A legutóbbi hat év alatt újabb 18 százalékkal csökkent a lélekszám, s ez azt jelzi, hogy e községekben a hetvenes évtized erőteljes népességfogyása (23 %) nem állt meg, sőt fokozódott.

A 20 település közül Kup kivételével valamennyi község népessége erőteljesen fogyott. Kupon - a többiekkel ellentétben - mgtsz központ van, s a szövetkezet tevékenysége a legutóbbi években számottevően javult, szélesedett. Részben ezzel, részben Pápa városhoz való közelségével (11 km), jó elérhetőségével magyarázható, e községben már az 1970-es évtizedben sem volt olyan jelentős (csak 10 %), 1980 óta pedig csak minimális (1,6 %) a népességfogyás. Kup nélkül számítva a 15 község népessége 1986 elejéig több mint 20 %-kal csökkent.

Az 1980-1985 években az élveszületések száma tovább mérséklődött, s a vizsgált településeken olyan mértékben lecsökkent, hogy az évtized közepén már 4 községben egyáltalán nem, számos községben pedig csak 1-2 gyermek született. (Zalamegyesén például 6 év alatt egy, Megyeren pedig csak 3 gyermek született.)

A népesség számának csökkenése ellenére növekvő a halálozások száma, s nem mérséklődött az elvándorlás sem. A már említett Kup kivételével valamennyi községben számottevő a vándorlási veszteség, némely községben az 1980. évi népességszám 20-25 százalékát is eléri az 1985 végéig elköltözöttek száma.

A népesség számának és életkörülményeit befolyásoló egyéb tényezők

A népesség számának alakulását, a települések népességmegtartó erejét a demográfiai viszonyok mellett számos más körülmény is befolyásolja.

A vizsgált községekben a laksűrűségi mutatók ugyan lényegesen kedvezőbbek, mint más településeken, ennek oka azonban nem a lakásépítkezések, illetve az állomány növekedése, hanem elsősorban a népesség számának csökkenése. A falvak lakásállománya erősen elöregedett, korszerűtlen, nagy hányada (több mint 2/3-a) még a II. világháború előtt, sőt 30 százaléka még a múlt században épült. E falvakban már a 70-es évtizedben is alig (évente a 16 községben együttesen is csak 10-15) épült lakás, 1980 óta pedig összesen 35 (ebből 16 Kupon) lakás épült, s 6 községben a hat év alatt egy sem, 6 községben pedig 1-1 lakás épült mindössze.

Az elvándorlások és a kihalások következtében emelkedik a nem lakott lakások száma is.

A közcsatornahálózatba egy sem, a közüzemi vízhálózatba pedig csak egy (Kup) települést kapcsoltak be. Ez utóbbi különösen azért kedvezőtlen, mert a 16 községből 11 településen egészségtelen, magas nitráttartalmú víz található.

Az erősen fogyó népességű települések egyikében sem működik körzeti orvos, nincs bölcsőde, gyógyszertár, óvoda, sehol nincs általános iskola.

A vizsgált községek közül az 1970-es évek elején még tíz településen működött általános iskola, s gyorsított ütemű megszűnések hatása az elvándorlásokban is mutatkozott. Ugyancsak csökkent a kultúrházak (illetve ilyen rendeltetésű intézmények), sőt a mozik száma is.

Annak ellenére, hogy a legutóbbi másfél évtizedben sokat javult a falun élő népesség iskolázottsági színvonala, a kisközségekben a felsőfokú végzettségűek letelepődését, ottmaradását jelentősen befolyásolja az általános iskolák (és egyéb intézmények, pl. mgtsz, tanács stb.) léte. A vizsgált 16 községben 1980-ban együttesen például 31 felsőfokú végzettségű élt, s ebből 7 a tsz központtal rendelkező Kupon. Általában egy-két felsőbb iskolai végzettségű élt egy-egy kis-településen, illetve 4 községben egy sem.

Az ellátottsági tényezőknél, s az intézményhálózatnál is lényegesebbnek tűnik az elérhetőség, a közlekedés helyzete. A tömegközlekedés, a vonat és autóbusz-járatok sűrűsége, a járatok menetideje jelentős népességvonzó - vagy taszító hatású lehet.

A városokhoz, nagyközségekhez, ipartelepekhez közel fekvő települések népességcsökkenése lényegesen kisebb mértékű, mint a távolabbiaké.

A vizsgált 16 község közül - kettő kivétellel - félóránál hosszabb idő szükséges - esetenként átszállással - a legközelebbi városba, centrumba utazáshoz. A járatok ritkák, legtöbbször csak a reggeli órákra szorítkoznak.

Veszprém megye a VII. ötéves területfejlesztési tervében - az ÉVM és az OT irányelveinek megfelelően - meghatározták a megye elmaradott térségeit és az alapellátásban elmaradt települések körét. Eszerint valamennyi vizsgált település az alapellátásban elmaradt települések közé tartozik, s 12 község elmaradt térségben található.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy általában az aprófalvak népességszáma a jelentős elvándorlás ellenére is hosszabb időn keresztül növekedett. Ennek az volt az oka, hogy a század első felében falun sokkal nagyobb volt a születésszám, a természetes szaporodás, mint a városokban. Ez a helyzet az 1960-as évektől megváltozott. A vándorlásból eredő veszteség nem csökkent, ugyanakkor a születések száma olyan mértékben visszaesett, hogy egyes települések népessége rohamos fogyásnak indult.

7. Zala megye

A megyében az elmúlt 26 évben végbement társadalmi-gazdasági folyamatok következtében erősen differenciálódott (elsősorban tovább csökkent) az aprófalvas települések népességszáma. Ez időszakban a népességszám csökkenésének mértéke 54 településen meghaladta a 40 százalékot. (A dunántúli megyék településeinek népességszám csökkenését figyelembe véve Zala megyében volt a legintenzívebb a folyamat, annak ellenére, hogy Baranya megye településszerkezete Zala megyénél is aprózottabb.)

Az erősen fogyó népességű települések közül

34-ben (1. csoport) 40,0-49,9;

15-ben (2. csoport) 50,0-59,9;

4-ben (3. csoport) 60,0-69,9;

1-ben (4. csoport) 70 százalék fölötti volt a népességszám csökkenés.

Az említett települések népességszáma 1960 év elején 25 770, 1986. január 1-én már csak 11 366 fő volt. A csökkenés 14,4 ezer.

Zala megye ún. "gazdasági bázisa" (az 1960-as évtizedben) a mezőgazdaságra korlátozódott, az iparban mindössze az olajbányászat jelentett a lakosság számára munkaalkalmat. A felszabadulás után - a kisparaszti gazdálkodást követően - megkezdődött a nagyüzemi mezőgazdaság megszervezése. A termelőerők koncentrálódása, a gépesítettség bevezetése következtében az aktív korúak nagyrésze a megyén kívül kényszerült munkaalkalmat keresni. (A vándorlások intenzitását a későbbiekben mutatjuk be.)

A népességszám csökkenés az 1970-es és 1980-as évtizedben is tovább folytatódott, de mértéke - a vándorlások mérséklődése következtében - lényegesen mérsékeltebb volt, mint az 1960-as években. (1970-1979 között 4,9 ezer, 1980-1985 között 2,3 ezer fővel csökkent a népességszám.) Ebben az időszakban a vándorlások mellett elsősorban a természetes népmozgalom határozta meg a népességszám változását.

1960 és 1985 között az említett 54 településen évi átlagban 554 fővel csökkent a lakosok száma, ezen belül 1960-1969 között volt a legintenzívebb a népességfogyás, 730 fő.

A vizsgált települések lakónépessége a 26 év alatt 44,1 százalékra csökkent. Az 1.-es csoportban több mint felére, a 2.-ban kétötödére, a 3. és a 4. csoportban közel harmadára. (A csökkenés mértéke összességében 1960-1969 között 28, 1970-1979 között 26, 1980-1985 között mintegy 17 %-os volt.)

A lakónépesség csökkenésének főbb mutatói

Megnevezés	A lakónépesség száma január 1-én		A lakónépesség		
			számának fogyása (fő)	fogyásának évi átlaga (fő)	fogyásának mértéke (%)
	1960	1986	1960-1985 között		
1. csoport	19 538	9 061	-10 477	-403,0	46,4
2. csoport	5 150	1 995	- 3 155	-121,3	38,7
3. csoport	898	256	- 642	- 24,7	28,5
4. csoport	184	54	- 130	- 5,0	29,3
Összesen	25 770	11 366	-14 404	-554,0	44,1

A népesség nemek szerinti összetételére 1960. és 1986. január 1-i adatok alapján egyértelműen az un. "nőtöbblet" volt a jellemző. A férfiak aránya 1970-ben volt a legalacsonyabb (47,6 %) - melyben a háborus veszteségeknek még jelentős szerepe volt -, majd az azt követő évtizedekben átlagosan 48,5 százalék körül alakult. (A férfiak számának alacsonyabb arányát a csecsemőkori magasabb halandóság mellett ezekben a térségekben elsősorban a vándorlások, a települések korszerkezete, illetve a férfiak nagyobb halandósági gyakorisága határozta meg.)

Az elmúlt 26 évben a férfiak száma 47,0 %-ra, a nőké 45,7 %-ra csökkent. (A csökkenés mértéke a férfiaknál 1960-1969, 1970-1979 között 25-25 %, 1980-1985 között 16 % volt, a nőknél a mutatók sorrendben 24, 27 és 17 %-osak voltak.)

A csökkenés mértéke csoportonként erősen differenciált volt. 1960-1979 között a férfiak száma 59,4 % , a nőké 57,9 %-ra csökkent az 1. csoportban, a 2.-ban sorrendben 46,8 és 49,7 %-ra. A 4 települést magában foglaló 3. csoportban a nők aránya nagyobb mértékben, míg az egy települést (Gosztola) jelentő 4. csoportban 20 év alatt 16 százalékra csökkent a férfiak és 25 százalékra a nők száma.

Az említett nemenkénti számszerű differenciáltság hatására az 1000 férfira jutó nők száma 1960-ban 1087, 1970-ben 1100, 1980-ban 1078, és 1986-ban 1056 fő volt összeségében.

1961 és 1985 között a mutató mérséklődése csoportonként is jellemző volt. (Csoportonként sorrendben 46, 121, 118 fővel mérséklődött az aránytalanság, míg a 4. csoportban a mutató 911 főről 1348-ra emelkedett.)

A települések korszerkezete - demográfiai szempontokat figyelembe véve - minden-

kori meghatározója a népesség reprodukciójának, másrészt a gazdasági aktivitásnak, illetve a szociális elemeknek. A vizsgált települések korszerkezete 1960 és 1980 között jelentősen megváltozott, átalakult.

1960-ban a vizsgált 54 település korszerkezete még nagyon kedvező volt. Az ott élő lakosság 24,7 %-a tartozott a 0-14 éves korosztályba, melyben jelentős szerepe volt az 1954-1956-os években bekövetkezett demográfiai robbanásnak. Lényegesen alacsonyabb, 18,9 % volt a 15-29 évesek részaránya, mely a II. világháború alatti alacsony születések következménye. A fiatalabb és az idősebb aktív keresők aránya összességében megközelítette a 40 %-ot, míg az időskorúak részaránya 16,6 %-os volt. 1960-ban mind a négy településcsoportra a viszonylagos kiegyenlítettség volt a jellemző, mind a fiatalok, mind az idősebb korúak részarányát figyelembe véve.

Az 1970-es népszámlálás alapján vizsgált korösszetétel strukturáját tekintve már lényegesen rosszabb, mint 1960-ban volt. Jelentősen (5,6 százalékponttal) csökkent a fiatalok részaránya. (Az 1960-as évek elején a születések száma nagyon alacsony volt. Ezt a folyamatot a világháború alatti mérsékelt születésszámból adódó szülőképes korú nők belépésének hiánya okozta.) Mérsékelten csökkent az aktív, ugyanakkor lényegesen nőtt (7,3 százalékponttal) az idősebb korúak részaránya. 1980-ra a korszerkezet tovább romlott, folytatódott a népesség előregedési folyamata. A 0-14 évesek részaránya 14,4 %-ra csökkent (1960-hoz viszonyítva 10,3 százalékponttal), melyben szintén meghatározó volt a születések számának a demográfiai hullámból eredő 1974-1976-os évek közti növekedése ellenére a kb. egy évtizedig tartó alacsony szintű stagnálása. 1960 és 1980 között a korcsoportonkénti természetes arányeltolódásból adódóan intenzív volt az idősebb korúak részarányának növekedése. Húsz év alatt az idősebb (40-59 éves) aktív korúak részaránya 31,2 %-ra (5,9 százalékponttal) emelkedett. Az időskorúak részaránya 29,0 %-ra nőtt, mely 12,4 százalékponttal magasabb, mint 20 évvel korábban volt. Az 1960-as évekre jellemző csoportonkénti viszonylagos stabil korstruktúra 1980-ra lényegesen módosult. Az 1.-es csoportba tartozó települések korstruktúrája viszonylagosan a legkedvezőbb. A 2. és 3. csoportba tartozóké már lényegesen rosszabb, hiszen csak minden 10. ember fiatalok, ugyanakkor minden 3. az időskorúakhoz tartozik.

A 4. kategóriához tartozó Gosztolán 1980-ban egyetlen fiatalok sem volt, ugyanakkor a lakosság 53,8 százaléka 60 éves vagy meghaladta a 60 évet.

A korszerkezet nemenkénti összetételét vizsgálva megállapítható, hogy a férfiak korstruktúrája 1960-1980 között összességében és csoportonként is kedvezőbb, mint a nőké. A 0-14 éves férfiak részaránya 15,7 százalékra (10,7 százalékponttal) mérséklődött 1960 és 1980 között, mely kedvezőbb a népesség egészére jellemző átlagnál. Az aktív korúakon belül a fiatalok részaránya csökkent, míg az idősebb aktívoké folyamatosan emelkedett.

A 60 éves és idősebb népességnél szintén folyamatos volt az emelkedés, de - a viszonylagosan magasabb halandóság miatt is - az idősebb férfiak részaránya 1960-ban 1,3; 1970-ben 1,9; 1980-ban 3,3 százalékponttal alacsonyabb a népesség egészére jellemző részarányánál.

A nők korstrukturájának az átlagtól való eltérése részben a férfiakra jellemző kedvezőbb korstruktúra részben más tényezők következménye. A 0-14 évesek részarányának alacsonyabb mértékét jelentősen befolyásolja a nagyobb arányú fiúszületés. Az aktív korosztályoknál a differencia lényegesen mérsékeltebb, míg az időskorúak esetében a nők aránya lényegesen meghaladja a férfiakét.

A magasabb életkorú emberek közti nőtöbblet szociálpolitikai szempontból előnyös, hiszen a nők jobban és hosszabb ideig képesek önellátásra. A hosszabb életkor azonban lényegesen összefügg a szülésekből adódó orvosi vizsgálatokkal, ezáltal a preventív betegségmegelőzéssel.

Az erősen fogyó népességű települések egyik legsúlyosabb problémája a gyermekkorúak számának erőteljes csökkenése (a reprodukció hiánya), másrészt az idősebb korosztálynak - a megye többi községére jellemzőnél is - magasabb részaránya. Az említett okok (a további tényezőket is figyelembe véve) jelentősen hozzájárultak a népességszám ilyen arányú csökkenéséhez.

A népesség előregedési indexe 1960-ban nagyon kedvező volt. Közel másfélszer annyi fiatalok éltek ezeken a településeken, mint ahány időskorú. A mutató a 4. csoportú Gosztolán volt a legalacsonyabb. A következő 10 évben végbement demográfiai folyamatok eredményeként a mutató már egyetlen csoportban sem érte el a 100-at, átlagosan 80 gyermekkorú jutott 100 fős idős emberre, 1980-ban a mutatók 1960-hoz viszonyítva csoportonkénti sorrendben 36,2; 23,2; 27,3 és 0,0 százalékra csökkentek. Összességében egyharmadára csökkent az index, ami ténylegesen azt jelenti, hogy míg 1960-ban másfélszer, addig 1980-ban már csak feleannyi gyermekkorú volt, mind időskorú.

A 60 éves és idősebb népességre jellemző főbb mutatók

Megnevezés	A 60 éves és idősebb			Az előregedési index ¹⁶ (fő)		
	népesség	ebből:		1960.	1970.	1980.
		férfiak	nők			
számának változása 1960 és 1980 között(%)				január 1-én		
1. csoport	99,0	96,5	101,0	149	82	54
2. csoport	97,6	89,1	104,4	151	75	35
3. csoport	68,9	67,6	70,0	143	63	39
4. csoport	60,0	40,0	86,7	131	83	-
Összesen	97,3	93,4	100,4	149	80	50

¹⁶ A száz 60 éves és idősebb népességre jutó 0-14 évesek száma.

A népesség korösszetétele - ezen belül a fertilis korú nők aránya - alapvetően meghatározza az élveszületések számát. 1960-as években a népesség korösszetétele a vizsgált településeken még kedvező volt. Ebben az évtizedben 2552 gyermek született, annak ellenére, hogy 1962-ben mind országosan, mind Zala megyében mélyponton volt az 1000 lakosra jutó élveszületések száma. Az 1970-es évtizedben - összefüggésben a korszerkezet fokozatos romlásával - csökkent a szülőképes korú nők aránya, ezáltal 729-cel (29 %-kal) kevesebb gyermek született mint az elmúlt évtizedben.

A születések száma különösen ezeken a településeken minimálisra csökkent. A születések számának növelését célzó népesedéspolitikai intézkedések a községekben nem, illetve csak minimális mértékben éreztették hatásukat. A fiatalabb korosztályok elvándorlása miatt a fertilis korú nők száma és aránya olyan mértékben csökkent, hogy az ott maradó népesség lényegében "érzéketlen" maradt az intézkedésekre.

A jelzett tendencia az 1980-as évek elejéig fokozódott, 1980-1985 között pedig az élveszületések száma alacsony szinten (100-130 fő között) állandósult a vizsgált települések összességében.

Az említettek következtében az 1000 lakosra jutó élveszületések száma az 1960-as évtizedben 11,5 volt, s a mutató minden település csoporton meghaladta a 10 főt. A következő évtizedben 9,9 élveszületés jutott minden 1000 lakosra, s ebben az időszakban csak az 1. csoportban volt a mutató értéke 10-nél magasabb. A 2. és 3. csoportban 8,4 és 8,6 a 4. csoportban csak 3,2 volt a mutatószám értéke. 1980-1985 között 8,0-10,5 fő között változott az 1000 lakosra jutó élveszületések száma.

Az élveszületések számának csökkenésével egyidejűleg a halálozások számának emelkedése volt tapasztalható. Az 1960-as évtizedben a vizsgált községekben 2804-en haltak meg. Az azt követő évtizedben viszont már 4,7 százalékkal többen. Az 1970-es évek végétől, de különösen 1980-tól a halálozások száma magas szinten (évi 300 fő körül) állandósult. A magasabb halálozási arányszámok lakosságra vetített aránya is jelentősen meghaladja az élveszületéseket 1960-1969 között 1,1; 1970-1979 között 6,0; 1980-1985 között 13,3 fővel többen haltak meg 1000 lakosra vetítve, mint ahányan megszülettek. A csoportonkénti halálozási arányszámok és a népességfogyás mértéke szerint kialakított csoportok között szoros kapcsolat tapasztalható. Ezeknek a településeknek a halálozási arányszámai 1980-1985 között átlagosan 8-10 százalékponttal haladták meg a többi községét.

Az élveszületések és halálozások közti nagymértékű eltérés rendkívül kedvezőtlenül érintette a vizsgált községek népességszámát. 1960-1985 között egyetlen csoportban sem jelentkezett még átmenetileg sem természetes szaporodás, minden esetben a fogyás volt a jellemző.

A természetes népmozgalom főbb mutatói

Megnevezés	A természetes fogyás, fő (-)			Az 1000 lakosra jutó természetes fogyás, fő		
	1961-1969	1970-1979	1980-1985	1960-1969	1970-1979	1980-1985
	években					
1. csoport	-118	-763	-740	-0,7	-5,3	-12,3
2. csoport	-92	-282	-209	-2,1	-8,0	-16,3
3. csoport	-21	-52	-38	-2,9	-9,7	-21,2
4. csoport	-21	-17	-9	-13,6	-13,7	-32,0
Összesen	-252	-1114	-996	-1,1	-6,0	-13,3

1960-1969 között a természetes népmozgalomból adódóan mindössze 252 fővel csökkent a települések lakónépessége. A csoportonkénti differenciáltság jelentős volt. (Gosztolán 21-gyel, míg a 3. csoportban lévő 4 településen szintén 21-gyel csökkent a népesség 10 év alatt. Ugyanakkor az első csoportba tartozó 34 településen a 10 év alatti népességcsökkenés településenkénti átlagos száma 3,5 fő volt.)

1970-1979 között az évenkénti népességcsökkenés mértéke csoportonkénti sorrendben egy községre vetítve átlagosan 2,2; 1,9; 1,3; és 1,7 fő volt. A népességfogyás 1980-1985 között az említett sorrendet követve 3,6; 2,3; 1,6; és 1,5 fő volt.

A vizsgált 26 évben az élveszületések száma összességében több mint 5 ezer fővel növelte, a halálozásoké 7,4 ezer fővel csökkentette a lakónépesség számát. Összességében tehát a 2,4 ezer fős természetes népességfogyás valamennyi település létét rendkívül kedvezőtlenül változtatta meg.

A lakóhely változtatások és a foglalkozási szerkezet alakulása

A vizsgált aprófalvak népességének elvándorlása - melyet a megyében elsősorban az ipari bázis hiánya okozott - a legintenzívebb az 1960-as évtizedben volt. Ekkor az 54 településről több mint 7 ezren vándoroltak el, ebből 5,6 ezren állandó lakhelyüktől váltak meg. Mind az állandó, mind az ideiglenes népességmozgás rendkívül intenzív volt. Állandó jelleggel mintegy 15,7 ezer fő költözött, kétharmaduk elhagyta a lakóhelyét. Az ideiglenes vándorlás még ettől is nagyobb mértékű volt, ugyanis 40,1 ezer ember közül 59 % elvándorolt az adott településről.

Az ipari termelőerők hiánya, és aránytalan elhelyezkedése miatt a népmozgás az agrártérségekből az iparosodó területek felé irányult, az 1960-1969 közötti időszakban megyén kívülre, majd részben Zalaegerszegre és Nagykanizsára. A megerősödő vándorlási folyamat tovább csökkentette a községek népességét, fokozta elaprózottságukat, egyidejűleg jelentősen gyarapította a városok lakosságát.

Az 1970-es évtizedben megkezdett ipartelepítés - az új munkalehetőségek létrejötte - ekkor már mérsékelte az elvándorlások szükségességét. Állandó jelleggel több mint 4500-an, ideiglenesen közel félszázan váltak meg lakóhelyüktől. Az 1970-es évek végére az élelmiszeripar kiépülésével egyidejűleg lényegében kialakult a megye iparszerkezete, így az 1980-as években a vándorlások száma jelentősen mérséklődött. Ezekről a településekről a foglalkoztatási struktúra stabilizálódásával egyidejűleg viszont jelentősen megnőtt az ingázók száma.

A vándorlási veszteségeket elsősorban az állandó vándorlások magas aránya határozta meg, mely 1960-1969 között 79,9; 1970-1979 között 90,7; 1980-1985 között 102,1 százalékát adta a vándorlási veszteségeknek. (1980-1985 között az ideiglenes vándorlások különbözete pozitív volt.) 1960 és 1985 között a vizsgált településekre összességében 28,2 ezren költöztek oda, míg az elköltözők száma ennek 1,6-szerese volt.

A vándorlások 1000 lakosra jutó száma az említett nagyságrendeket figyelembe véve, mind a költözés jellege, mind a vizsgált csoportok szerint differenciált volt.

Az állandó elvándorlók 1000 lakosra jutó száma (28,3 fő) 1971-1979 között volt a legmagasabb, az ideiglenes vándorlóké 1960-1969 között, amikor minden 1000 lakosból 6,4-en elköltöztek. 1960-1980 között a megye vizsgált településein átlagosan minden 3. ember vált meg a lakóhelyétől.

Az 1000 lakosra¹⁷ jutó vándorlási különbözetek

Évek	1.	2.	3.	4.	Összesen
	csoport				
Az állandó vándorlások különbözete					
1960-1969	-24,1	-28,8	-37,8	-20,1	-25,5
1970-1979	-23,6	-43,9	-45,3	-87,1	-28,3
1980-1985	-12,6	-8,1	-17,9	32,3	-11,8
Az ideiglenes vándorlások különbözete					
1960-1969	-6,4	-5,9	-9,6	-5,2	-6,4
1970-1979	-1,5	-6,6	-12,8	-25,8	-2,9
1980-1985	-0,2	1,2	3,4	19,4	0,2
Az összes vándorlások különbözete					
1960-1969	-30,5	-34,8	-47,4	-25,3	-31,9
1970-1979	-25,2	-50,5	-58,1	-112,9	-31,2
1980-1985	-12,8	-6,9	-14,5	51,6	-11,6

¹⁷ A lakónépesség átlaga alapján.

Csoportonként is differenciált volt az elköltözés mértéke, aránya. (A 4. csoportú Gosztolát ezen vizsgálatban nem értékelem, ugyanis a község alacsony népesség-száma miatt - 1986. január 1-én 54 fő - bármely kismértékű népességmozgás a mutatószámot érzékenyen befolyásolta.)

A legnagyobb lélekszámú (a viszonylag stabilabb 34 települést magába foglaló) első csoportban az 1000 lakosra vetített mutatószámok is jól tükrözik a megye egészében - de különösen ezekben a községekben - végbement vándorlási folyamatokat. A 2. és 3. csoportba tartozó településeknél 1970-1979 között, mind az állandó, mind az ideiglenes vándorlások esetében emelkedés tapasztalható, melyet az előző évtizedhez hasonló vándorlási nagyságrend, ugyanakkor egy lényegében csökkenő népességszám egybevetése okozott. Összességében az 1960-1980 között érvényesülő magas vándormozgalom az 1980-1985-ös évekre harmadára csökkent. Kedvezőtlen, hogy ezekről a településekről - munkahely és egyéb feltételek hiánya miatt - éppen az a mobil aktív korosztály költözött el, aki reprodukciójával, munkájával ezeknek a községeknek a létét biztosíthatta volna.

A természetes népmozgalom kedvezőtlen irányú változása, a vándormozgalom, ezáltal a korszerkezet jelentős módosulása is befolyásolta a foglalkozási struktúra változását. A megváltozott társadalmi-gazdasági élet, az erőteljes ipartelepítés, a nagyüzemi mezőgazdaság kialakulása, illetve a nők fokozatos munkába lépése következtében nőtt a lakosság gazdasági aktivitása. 1960-ban a népesség 54,4; 1970-ben 62,6; 1980-ban már 73,2 %-a volt kereső, egyidejűleg jelentősen mérséklődött az eltartottak száma. (A keresők arányában a vizsgált években csoportonként lényeges eltérés nem volt tapasztalható.)

A kereső népességen belül - a korszerkezet erőteljes romlásából adódóan - az 1970. évi 79-ről 1980-ra 60 százalékra mérséklődött az aktív keresők aránya. Az inaktív keresők 10 év alatti mintegy 20 százalékpontos emelkedése a nyugdíjasok magasabb arányával függ össze elsősorban.

Ezekben az években a termelőszövetkezetben dolgozók nagy része nyugdíjassá vált, illetve a nyugdíjkorhatár fokozatos leszállításával - majd a népgazdaság más területein dolgozókéval azonos időtartamúvá válásával - egyre többen érték el a nyugdíjjogosultságot. A visszaesés részben annak is következménye, hogy a nyugdíjkorhatárt átlépők közül egyre kevesebben dolgoztak tovább aktív keresőként, s ehhez még az is hozzájárult, hogy az egyre kisebb létszámú évjáratokba tartozók léptek munkaképes korba. (A munkaképes korba lépők közül ebben az évtizedben erőteljesen megemelkedett a különböző fokon továbbtanulók aránya.) A vizsgált településeken - a már említett rossz arányú korszerkezet miatt - a munkába lépő kis létszámú évjáratokba tartozók az utóbbi években egyáltalán nem tudták fedezni a nyugdíjazásokból és a halálozásokból adódó veszteségeket.

1960-ban a népesség közel fele (45,6 %-a) eltartott volt. Ez részben a gyermekek népességen belüli magas arányával, részben a női foglalkoztatottság alacsony színvonalával volt összefüggésben. 1970-re ez az arány 37,4 %-ra mérséklődött, amelyben je-

lentős szerepe volt a 60-as évtized alacsony születési hányadának, illetve a nők fokozatos munkába állásának. Az eltartottak népességben belüli aránya az 1970-es évtizedben jelentősen visszaesett megyei szinten és a vizsgált településeken is. Az eltartottak körét ma már szinte teljes egészében olyan emberek alkotják, akik életkoruknál, helyzetüknél fogva nem vállalhatnak munkát. (Pl. a gyermekek, öregek, tartós betegségben szenvedők stb.)

A népesség egyes csoportjainak különböző irányú változása következtében érvényesül az a tendencia, miszerint a 100 aktív keresőre jutó inaktív keresők száma tovább növekszik, az eltartottaké pedig fokozatosan csökken. A mutatók értéke az alábbiak szerint alakult:

100 aktív keresőre jutó	1970	1980
- inaktív kereső	26	68
- eltartott	75	61

Az aktív keresők népgazdasági ágankénti összetétele alapvetően átalakult 1960-1980 között. 1960-ban a keresők¹⁸ 76,2 százaléka dolgozott a mezőgazdaságban. Az arányok 1970-ben 62,6 %, 1980-ban 48,3 %-osak voltak. (Az általunk vizsgált településeken - a sajátos helyzetből adódóan - magasabb a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya, mint a megye többi községében.) Együttal 1980-ra 24,3 százalékra (20 év alatt 13,7 százalékponttal) nőtt az iparban, és 9,6 százalékra (5 százalékponttal) az építőiparban foglalkoztatottak aránya.

Az 1970-es évtized végére lelassult a mezőgazdaság és erdőgazdálkodás területén dolgozó aktív keresők számának csökkenése, ugyanis az utóbbi években megszűnt a más népgazdasági ágakba - elsősorban az iparba és építőiparba - irányuló tömeges eláramlás. E változásban szerepet játszott a mezőgazdaság és a más népgazdasági ágak között korábban meglévő jövedelemkülönbségek kiegyenlítődése, valamint a műszaki haladással, a melléküzemági tevékenység fokozatos előtérbe kerülésével kapcsolatban tapasztalható ágazaton belüli átrétegződés.

Az életmód és életkörülmények változása maga után vonta a nem anyagi ágak területén dolgozók létszámának emelkedését. (Ez a tendencia az általunk vizsgált településeken éppen a funkcionális létesítmények hiánya, szegényes volta miatt nem érvényesült úgy, mint a megye többi településén.) 1960-ban a keresők 5,8; 1980-ban 8,7 százaléka dolgozott a nem anyagi ágakban.

Az aktív keresők népgazdasági ágankénti összetételében csoportonként kicsi a differenciáltság. A legnagyobb népességű első csoportban viszonylag alacsonyabb a mezőgazdasági, és némileg magasabb a más népgazdasági ágakban foglalkoztatottak aránya.

¹⁸ 1960-ban az adatok a keresőkre vonatkoztak. Az arányoknál jelentkező minimális eltérések miatt a további években alkalmazzuk az összehasonlítást az aktív keresőkkel.

A települések népességcsökkenését befolyásoló egyéb tényezők

A demográfiai tényezőknél túl, és részben azok következményeként más alapvető feltételek sem biztosítottak a vizsgált települések nagyrészen. A fiatalabb népesség évtizedek óta tartó elvándorlásának nem csupán gazdasági, hanem összetett, egymást erősítő társadalmi okai is voltak, mint pl. a jobb élet és munkakörülmények iránti igény kielégítése.

A megyében az erősen fogyó népességű 54 település három, viszonylag zárt egységű térségre tagozódik. Jelentősebb egységet Lenti, Letenye, illetve Zalaszentgrót környékén alkotnak. Ennek oka elsősorban az, hogy egészen 1979-ig Zala megye városszerű településszerkezetű volt. Ezek a települések távol estek Zalaegerszeg és Nagykanizsa vonzásától, megközelítési lehetőségük rendkívül kedvezőtlen volt. A lakosság részére - a koncentrált ipartelepítés miatt - ezeken a területeken foglalkoztatási lehetőséget csak a helyi termelőszövetkezet jelentett. A bekötőutak tényleges kiépüléséig a közelebb eső nagyobb település, illetve város megközelítése csak földuton volt lehetséges. Az utazási időszükséglet a legközelebbi városba még ma is több településről - átszállások után - meghaladja az egy órát.

Az országosan kijelölt gazdaságilag elmaradott megyék közül Zala megyében 96 települést soroltak e kategóriába. E települések közel harmada (30) tartozik az általunk vizsgált erősen fogyó népességű települések közé. Ez a vizsgált települések 56 százalékát érinti. Lenti és Letenye gazdaságilag elmaradt térségei, illetve az általunk vizsgált ezen települések egybeesése azonosnak mondható.

A már említett koncentrált iparszerkezet a 70-es évtized végére némileg módosult. Lentiben több önálló és kihelyezett üzem működik. A Letenyére és Zalaszentgrótra történő minimális ipartelepítés az utóbbi 5-10 évben már lekötötte az itt jelentkező munkaerőt. A foglalkoztatási lehetőségeket nehezítette és jelenleg is nehezíti, hogy az intézményrendszer is rendkívül hiányos. A közművelődést szolgáló épületek állaga rossz, vagy hiányoznak az alapvető tárgyi és személyfeltételek. Az iskolakörzetesítések folytán éppen e településekről kerültek el az iskolák, a tanácsközrzetek kijelölése folytán a tanácsháza, az orvosi rendelő stb. E folyamat következtében ezeken az egyébként is hátrányos kistépüléseken nem épült tovább, illetve más településekre került az intézményrendszer, ami a helyi lakosság egy részét megköthette volna.

1985-ben az 54 település közül mindössze 2 volt tanácsszékhely. Egyben volt pénzügyintézet, gyógyszertár. Óvoda 5, általános iskola 3 településen található. (Ezen intézmények közül valamennyi a legkisebb népességfogyású kategóriához tartozó első csoportban volt.)

Távolsági autóbusszmegálló még 1985-ben sem volt Felsőszenterzsébeten és Gosztlán. A posta segélykérő telefonhálózat rendszerébe Felsőszenterzsébetet 1986-ig nem kapcsolták be. A foglalkozási lehetőség alapbázisát nyújtó mezőgazdasági tsz székhely a vizsgált települések közül egyet sem érintett. Postahivatal a települések negyed részén volt található. Művelődési otthon jellegű intézmény Magyarföldön és Dötkön nem volt.

A vizsgált települések egy részében az alapvető ellátási feltételek sem biztosítottak. 1985-ben Szi jártóházán, Felsőszenterzsbeten, Iborfián és Gosztolán nem volt bolt, s a többi településen sem megoldott egyértelműen az alapvető élelmiszerellátás, amit részben a tárgyi feltételek hiánya is okoz. Ezek a falusi boltok kis alapterületűek, raktározási lehetőség nincs, hűtőpulttal nem rendelkeznek stb. A problémák enyhítésére szervezett mozgó ABC-rendszer csak mérsékli, de meg nem oldja a problémákat. Az említett települések közül 6-ban van vezetékes ivóvíz, csatornarendszer egyáltalán nincs. A megyében magas a kútvizek nitráttartalma, emiatt a csecsemők és idősök részére a települések nagyrészébe ún. palackvizet szállítanak.

A fejlesztéseknek ésszerű gazdasági korlátai voltak és vannak is, azonban a demográfiai folyamatok mellett ezek a tényezők is jelentősen hozzájárultak a népesség mozgásához, a falvak elaprózódásához.

Az itt élő ifjú, s aktív korosztályok részére továbbra sincs perspektíva ezeken a településeken. Ezt jelzi az a tény is, hogy 1970-1979 között 290-nel bővült a lakásállomány mindössze. 1980-1985 között összesen 61 új lakás épült, míg 153 megszűnt. (Gosztolán egyetlen új lakás sem épült 1970 óta.) A 3. csoportba tartozó 4 településen 6 év alatt 1 lakás épült míg 8 szűnt meg. Legrosszabb volt a helyzet a 2. csoportban (15 település tartozik ide) ahol 15-ször több (31) lakás szűnt meg, mint amennyi épült. Ugyanez az arány az első csoportban 1,9-szeres volt. Emiatt a lakásállomány átlagkora magas. A lakások kétharmada a II. világháború előtt épült, mintegy 14 %-a pedig a századforduló előtt. 1945-1959 között pedig a lakásállomány egyötöde került felépítésre.

Az említett kedvezőtlen folyamatokat figyelembe véve a jövőben várhatóan még tovább romlik a korstruktúra, nő a differenciáltság. Néhány kisebb település léte bizonytalan, fennmaradási esélyük alacsony. Az aprófalvak létének meghatározója már nem a vándorlás, hanem a természetes szaporodás lesz elsősorban, ami az említett korstruktúra miatt várhatóan minimálisan alakul. Az időskorúak részarányának emelkedésével egyidejűleg a halálozások száma tovább emelkedik. A vizsgált települések "létének" meghatározói az 1980-as évtizedben lényegében az addig lezajlott folyamatok következményei lesznek.

IV. ÖSSZEFOGLALÁS

Az ország, és ezen belül a faluhálózat népesedési viszonyainak ismeretében községeink demográfiai jövőjét a következőkben vázolhatjuk fel:

- Az ország össznépsége hosszú távon abszolút mértékben csökkenni fog. A "nulla vándorlás" elméleti feltételezése mellett is - a természetes szaporodási tényezők alakulásából adódóan - a városok népességének növekedésével, a községi népesség számának jelentős (valószínűleg az eddigit is meghaladó mértékű) csökkenésével kellene számolnunk, amelynek előidézője az eddiginél nagyobb mértékben a természetes fogyás. Ezt a folyamatot csak erősíti, hogy a migrációs folyamat teljes megállítása értelemszerűen lehetetlen.
- A községeken belül a következő évtizedekben is igen erős lesz a differenciálódás. A községek egy erre alkalmas köre egyre érezhetőbben kerül bele a szélesen értelmezett urbanizációs folyamatba, kisvárosivá váló felszereltségük, az itt elérhető életkörülmények nem csupán népességük megtartását, hanem bizonyos mértékű vonzó hatás kialakulását is eredményezhetik.
- A községek egy további, viszonylag széles sávja - mindenekelőtt a viszonylag nagyobb népességszámú községek, az alsófokú igazgatás, a mezőgazdasági irányítás és az ellátás intézményrendszerét befogadni képes települések, az agglomerációkban és agglomerálódó térségekben fekvő községek, valamint egyes speciális funkciójú települések - esetében is bizonyos stabilizálódás alakulhat ki, mert természetes fogyásukat részben vagy egészben kompenzálhatja egy mérsékelt bevándorlás. (Emellett egészséges fejlődésüknek nem feltétele a népességszám megtartásának túlzottan mechanikus értelmezése.)
- A legproblematicusabb kisközségekből a további elvándorlás csak erősíti, fokozza a növekvő természetes fogyás által kiváltott csökkenési ütemet. Esetükben a fiatalabb népesség elvándorlásának nem csupán gazdasági okai vannak, hanem összetett, egymás hatását gyakran felerősítő olyan társadalmi okai is, mint a lényegesen jobb életkörülmények iránti igény (amelyet helyben hosszabb távon sem lehet kielégíteni), az életmód-életstílus megváltoztatása iránti igény, a foglalkoztatási átrétegződés iránti igény (az embereket nemcsak települési helyhez, de foglalkozáshoz sem lehet kötni, márpedig e kistelepülések zömében szegényes, egyoldalú a lehetséges foglalkozások struktúrája) stb.

Mindezek következtében az e településkörből való elvándorlást teljesen megállítani nem lehet, és ebből következően az aprófalvak - törpefalvak számának növekedése visszafordíthatatlan és törvényszerű folyamat, miközben a községi népesség egyre inkább a fejlődőképes községekben koncentrálódik.

A megvizsgált 207 község még az aprófalvak csoportján belül is kedvezőtlen demográfiai helyzetűnek bizonyult, népességük eróziós folyamata igen előrehaladott állapotban van. Ma már kérdésesnek tűnik, hogy a terület- és településfejlesztés hosszú távú feladatairól szóló országgyűlési határozat, a gazdaságilag elmaradott községek fejlesztéséről a Minisztertanács által elfogadott társadalmi program - amelyek kedvező hatásai jó esetben is évek múlva kezdenek kibontakozni - eredményesen segíthetnek-e ezt a folyamatot megállítani, annál is inkább, mert e települések jó részének demográfiai jellemzői már olyanok, hogy stabilizálódásukra, a most jellemző tendenciák megállítására, megfordítására saját jelenlegi népességükön belül már kevés a lehetőség.

V. MELLÉKLET

1. ÖSSZEFOGLALÓ ADATOK

1. A lakónépesség számának alakulása

Megnevezés	A települések száma	A lakónépesség száma január 1-én				A lakónépesség számának fogyása (fő)				
		1960	1970	1980	1986	1960-1969	1970-1979	1980-1985	1960-1979	1960-1985
1. csoport	143	94 059	69 913	52 760	43 927	-24 146	-17 153	-8 833	-41 299	-50 132
2. csoport	46	18 043	12 680	8 520	6 957	- 5 363	- 4 160	-1 563	- 9 523	-11 086
3. csoport	11	3 280	1 955	1 147	961	- 1 325	- 808	- 186	- 2 133	- 2 319
4. csoport	7	4 085	2 919	958	817	- 1 166	- 1 961	- 141	- 3 127	- 3 268
Összesen	207	119 467	87 467	63 385	52 662	-32 000	-24 082	-10 723	-56 082	-66 805

2. A népességszám csökkenésének mutatói

Megnevezés	A lakónépesség fogyásának évi átlaga (fő)					A lakónépesség fogyása (%)				
	1960-1969	1970-1979	1980-1985	1960-1979	1960-1985	1960-1969	1970-1979	1980-1985	1960-1979	1960-1985
1. csoport	-2 415	-1 715	-1 472	-2 065	-1 928	-25,7	-24,5	-16,7	-43,9	-53,3
2. csoport	- 536	- 416	- 261	- 476	- 426	-29,7	-32,8	-18,3	-52,8	-61,4
3. csoport	- 132	- 81	- 31	- 107	- 89	-40,4	-41,3	-16,2	-65,0	-70,7
4. csoport	- 117	- 196	- 23	- 156	- 126	-28,5	-67,2	-14,7	-76,5	80,0
Összesen	-3 200	-2 408	-1 787	-2 804	-2 569	-26,8	-27,5	-16,9	-46,9	-55,9

3. A népesség nemek szerint (január 1-én)

Megnevezés	A férfiak száma				A nők száma			
	1960 ¹⁹	1970	1980	1986	1960 ¹⁹	1970	1980	1986
1. csoport	43 613	33 076	25 494	21 299	46 668	36 456	27 266	22 628
2. csoport	8 330	6 072	4 044	3 324	8 743	6 597	4 476	3 633
3. csoport	1 479	935	556	462	1 603	1 020	591	499
4. csoport	1 843	1 410	453	428	1 940	1 490	505	389
Összesen	55 265	41 493	30 547	25 513	58 954	45 563	32 838	27 149

¹⁹ Jelenlevő népesség.

4. A nemek számának és arányának változása

Megnevezés	A férfiak számának csökkenése (%)			A nők számának csökkenése (%)			Az 1000 férfira jutó nők száma		
	1960-1969 ²⁰	1970-1979	1960-1979	1960-1969 ²⁰	1970-1979	1960-1979	1960 ²⁰	1970	1980
1. csoport	-22,5	-22,9	-41,5	-21,3	-25,2	-41,6	1 070	1 102	1 070
2. csoport	-25,0	-33,4	-51,5	-23,5	-32,2	-48,8	1 050	1 086	1 107
3. csoport	-34,3	-40,5	-62,4	-35,3	-42,1	-63,1	1 084	1 091	1 063
4. csoport	-23,3	-67,9	-75,4	-23,2	-66,1	-74,0	1 053	1 057	1 115
Összesen	-23,4	-26,4	-44,7	-22,1	-27,9	-44,3	1 067	1 098	1 075

²⁰ 1960. évben a jelenlevő népesség szerint.

5. A népesség korösszetétele, 1960²¹

Megnevezés	Szám szerint					Százalékos megoszlás				
	0-14	15-29	30-39	40-59	60-	0-14	15-29	30-39	40-59	60-
1. csoport	24 664	17 590	12 652	21 702	13 573	27,3	19,6	14,0	24,1	15,0
2. csoport	4 592	3 390	2 362	4 157	2 572	26,9	19,9	13,8	24,3	15,1
3. csoport	816	577	472	730	487	26,5	18,7	15,3	23,7	15,8
4. csoport	1 138	722	540	831	552	30,1	19,1	14,3	21,9	14,6
Összesen	31 210	22 379	16 026	27 420	17 184	27,3	19,6	14,0	24,0	15,1

6. A férfiak korösszetétele, 1960²¹

Megnevezés	Szám szerint					Százalékos megoszlás				
	0-14	15-29	30-39	40-59	60-	0-14	15-29	30-39	40-59	60-
1. csoport	12 576	8 470	6 053	10 276	6 238	28,8	19,4	13,9	23,6	14,3
2. csoport	2 382	1 685	1 149	1 944	1 170	28,6	20,2	13,8	23,3	14,0
3. csoport	410	268	234	347	220	27,7	18,1	15,8	23,5	14,9
4. csoport	574	349	251	401	268	31,1	18,9	13,6	21,8	14,5
Összesen	15 942	10 772	7 687	12 968	7 896	28,8	19,5	13,9	23,5	14,3

7. A nők korösszetétele, 1960²¹

Megnevezés	Szám szerint					Százalékos megoszlás				
	0-14	15-29	30-39	40-59	60-	0-14	15-29	30-39	40-59	60-
1. csoport	12 088	9 220	6 599	11 416	7 335	25,9	19,8	14,1	24,5	15,7
2. csoport	2 210	1 705	1 213	2 213	1 402	25,3	19,5	13,9	25,3	16,0
3. csoport	406	309	238	383	267	25,3	19,3	14,8	23,9	16,7
4. csoport	564	373	289	430	284	29,1	19,2	14,9	22,2	14,6
Összesen	15 268	11 607	8 339	14 452	9 288	25,9	19,7	14,1	24,5	15,8

²¹ Jelenlevő népesség.

8. A népesség korösszetétele, 1970²²

Megnevezés	Szám szerint					Százalékos megoszlás				
	0-14	15-29	30-39	40-59	60-	0-14	15-29	30-39	40-59	60-
1. csoport	16 872	14 530	8 442	18 855	15 387	22,8	19,6	11,4	25,4	20,8
2. csoport	2 942	2 555	1 505	3 485	2 952	21,9	19,0	11,2	25,9	22,0
3. csoport	409	383	217	558	484	19,9	18,7	10,6	27,2	23,6
4. csoport	772	684	323	722	541	25,4	22,5	10,6	23,7	17,8
Összesen	20 995	18 152	10 487	23 620	19 364	22,7	19,6	11,3	25,5	20,9

9. A férfiak korösszetétele, 1970²²

Megnevezés	Szám szerint					Százalékos megoszlás				
	0-14	15-29	30-39	40-59	60-	0-14	15-29	30-39	40-59	60-
1. csoport	8 791	7 802	4 032	8 770	6 997	24,2	21,4	11,1	24,1	19,2
2. csoport	1 521	1 444	717	1 596	1 350	22,9	21,8	10,8	24,1	20,4
3. csoport	195	207	97	261	240	19,5	20,7	9,7	26,1	24,0
4. csoport	410	352	146	335	266	27,2	23,3	9,7	22,2	17,6
Összesen	10 917	9 805	4 992	10 962	8 853	24,0	21,5	11,0	24,1	19,4

10. A nők korösszetétele, 1970²²

Megnevezés	Szám szerint					Százalékos megoszlás				
	0-14	15-29	30-39	40-59	60-	0-14	15-29	30-39	40-59	60-
1. csoport	8 081	6 728	4 410	10 085	8 390	21,4	17,8	11,7	26,8	22,3
2. csoport	1 421	1 111	788	1 889	1 602	20,9	16,3	11,6	27,7	23,5
3. csoport	214	176	120	297	244	20,4	16,7	11,4	28,3	23,2
4. csoport	362	332	177	387	275	23,6	21,7	11,6	25,2	17,9
Összesen	10 078	8 347	5 495	12 658	10 511	21,4	17,7	11,7	26,9	22,3

²² Jelenlevő népesség.

11. A népesség korösszetétele, 1980

Megnevezés	Szám szerint					Százalékos megoszlás				
	0-14	15-29	30-39	40-59	60-	0-14	15-29	30-39	40-59	60-
1. csoport	9 542	9 055	4 935	15 614	13 614	18,1	17,2	9,4	29,6	25,8
2. csoport	1 264	1 386	705	2 651	2 514	14,8	16,3	8,3	31,1	29,5
3. csoport	165	205	77	396	304	14,4	17,9	6,7	34,5	26,5
4. csoport	129	181	83	283	282	13,5	18,9	8,7	29,5	29,4
Összesen	11 100	10 827	5 800	18 944	16 714	17,5	17,1	9,2	29,9	26,4

12. A férfiak korösszetétele, 1980

Megnevezés	Szám szerint					Százalékos megoszlás				
	0-14	15-29	30-39	40-59	60-	0-14	15-29	30-39	40-59	60-
1. csoport	5 050	5 032	2 485	7 053	5 874	19,8	19,7	9,7	27,7	23,0
2. csoport	648	781	388	1 176	1 051	16,0	19,3	9,6	29,1	26,0
3. csoport	78	112	40	181	145	14,0	20,1	7,2	32,6	26,1
4. csoport	61	102	47	122	121	13,5	22,5	10,4	26,9	26,7
Összesen	5 837	6 027	2 960	8 532	7 191	19,1	19,7	9,7	27,9	23,5

13. A nők korösszetétele, 1980

Megnevezés	Szám szerint					Százalékos megoszlás				
	0-14	15-29	30-39	40-59	60-	0-14	15-29	30-39	40-59	60-
1. csoport	4 492	4 023	2 450	8 561	7 740	16,5	14,8	9,0	31,4	28,4
2. csoport	616	605	317	1 475	1 463	13,8	13,5	7,1	33,0	32,7
3. csoport	87	93	37	215	159	14,7	15,7	6,3	36,4	26,9
4. csoport	68	79	36	161	161	13,5	15,6	7,1	31,9	31,9
Összesen	5 263	4 800	2 840	10 412	9 523	16,0	14,6	8,6	31,7	29,0

14. Az élveszületések száma

Megnevezés	1960- 1969	1970- 1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1980- 1985
1. csoport	11 432	8 184	646	550	539	501	533	498	3 267
2. csoport	1 975	1 258	79	78	57	76	68	79	437
3. csoport	338	195	17	18	29	13	12	10	99
4. csoport	587	245	11	7	10	4	5	11	48
Összesen	14 332	9 882	753	653	635	594	618	598	3 851

15. A halálozások száma

Megnevezés	1960- 1969	1970- 1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1980- 1985
1. csoport	9 707	9 826	1 003	1 008	1 008	1 018	1 004	941	5 982
2. csoport	1 840	1 814	161	127	179	204	181	170	1 022
3. csoport	309	295	23	35	27	28	20	22	155
4. csoport	442	280	19	22	17	18	11	11	96
Összesen	12 298	12 215	1 206	1 192	1 231	1 266	1 216	1 144	7 255

16. A természetes szaporodás, illetve fogyás

Megnevezés	1960- 1969	1970- 1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1980- 1985
1. csoport	1 725	-1 642	- 357	- 458	- 469	- 517	- 471	- 443	-2 715
2. csoport	135	- 556	- 82	- 49	- 122	- 128	- 113	- 91	- 585
3. csoport	29	- 100	- 6	- 17	2	- 15	- 8	- 12	- 56
4. csoport	145	- 35	- 8	- 15	- 7	- 12	- 6	-	- 48
Összesen	2 034	-2 333	- 453	- 539	- 596	- 672	- 598	- 546	-3 404

17. Az élveszületések 1000 lakosra jutó száma

Megnevezés	1960-1969	1970-1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1980-1985
1. csoport	13,9	11,7	12,4	10,9	11,0	10,5	11,5	11,1	11,2
2. csoport	12,9	9,9	9,4	9,6	7,3	9,9	9,2	11,1	9,4
3. csoport	12,9	10,0	15,4	16,6	27,8	12,6	11,9	10,2	15,7
4. csoport	16,8	8,4	11,8	8,0	11,9	4,7	5,9	13,3	9,3
Összesen	13,9	11,3	12,0	10,8	10,8	10,3	11,1	11,2	11,0

18. A halálozások 1000 lakosra jutó száma

Megnevezés	1960-1969	1970-1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1980-1985
1. csoport	11,8	14,0	19,3	20,0	20,5	21,3	21,7	21,1	20,7
2. csoport	12,0	14,3	19,2	15,7	22,8	26,6	24,5	24,0	22,1
3. csoport	11,8	15,1	20,2	32,2	25,8	27,2	19,8	22,4	24,6
4. csoport	12,6	9,6	20,5	25,3	20,2	18,8	13,0	13,3	18,5
Összesen	11,9	14,0	19,3	19,7	20,9	22,1	21,9	21,3	20,9

19. Az 1000 lakosra jutó természetes szaporodás, illetve fogyás

Megnevezés	1960-1969	1970-1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1980-1985
1. csoport	2,1	-2,3	-6,9	- 9,1	- 9,5	-10,8	-10,2	-10,0	- 9,5
2. csoport	0,9	-4,4	-9,8	- 6,1	-15,5	-16,7	-15,3	-12,9	-12,7
3. csoport	1,1	-5,1	-5,2	-15,6	2,0	-14,6	- 7,9	-12,2	- 8,9
4. csoport	4,1	-1,2	-8,7	-17,3	- 8,3	-14,1	- 7,1	0,0	- 9,2
Összesen	2,0	-2,7	-7,3	- 8,9	-10,1	-11,8	-10,8	-10,1	- 9,9

20. Az állandó lakóhelyváltozás

Megnevezés	Odaköltözők száma			Elköltözők száma			Vándorlási különbözet		
	1960-1969	1970-1979	1980-1985	1960-1969	1970-1979	1980-1985	1960-1969	1970-1979	1980-1985
1. csoport	25 981	16 647	8 263	44 757	32 413	14 362	-18 776	-15 766	-6 099
2. csoport	4 835	3 422	1 854	8 873	7 496	2 923	-4 038	- 4 074	-1 069
3. csoport	1 443	897	464	2 605	1 756	646	-1 162	- 859	- 182
4. csoport	1 474	834	465	2 582	2 686	731	-1 108	- 1 852	- 266
Összesen	33 733	21 800	11 046	58 817	44 351	18 662	-25 084	-22 551	-7 616

21. Az ideiglenes lakóhelyváltozás

Megnevezés	Odaköltözők száma			Elköltözők száma			Vándorlási különbözet		
	1960-1969	1970-1979	1980-1985	1960-1969	1970-1979	1980-1985	1960-1969	1970-1979	1980-1985
1. csoport	42 117	33 002	14 208	49 637	36 556	14 387	-7 520	-3 554	- 179
2. csoport	6 824	6 687	2 930	8 272	7 574	2 839	-1 448	- 887	91
3. csoport	1 480	1 094	728	1 569	1 270	676	- 179	- 176	52
4. csoport	1 299	1 634	1 143	1 540	1 502	970	- 241	132	173
Összesen	51 720	42 417	19 009	61 108	46 902	18 872	-9 388	-4 485	137

22. Az összes lakóhelyváltozás

Megnevezés	Odaköltözők száma			Elköltözők száma			Vándorlási különbözet		
	1960-1969	1970-1979	1980-1985	1960-1969	1970-1979	1980-1985	1960-1969	1970-1979	1980-1985
1. csoport	68 098	49 649	22 471	94 394	68 969	28 749	-26 296	-19 320	-6 278
2. csoport	11 659	10 109	4 784	17 145	15 070	5 762	- 5 486	- 4 961	- 978
3. csoport	2 923	1 991	1 192	4 264	3 026	1 322	- 1 341	- 1 035	- 130
4. csoport	2 773	2 468	1 608	4 122	4 188	1 701	- 1 349	- 1 720	- 93
Összesen	85 453	64 217	30 055	119 925	91 253	37 534	-34 472	-27 036	-7 479

23. A foglalkozási szerkezet, 1960²³

Megnevezés	A népességből		Az aktív és inaktív keresőkből					
	az aktív és inaktív keresők együtt	az el-tartottak	ipar	építő-ipar	mező-gazdaság	szállítás és hírközlés	kereskedelem	nem anyagi ágak
1. csoport	46 377	43 904	3 464	2 145	35 752	942	793	3 281
2. csoport	8 989	8 084	683	365	7 132	160	129	520
3. csoport	1 614	1 468	112	63	1 289	16	18	116
4. csoport	1 719	2 064	75	66	1 399	19	28	132
Összesen	58 699	55 520	4 334	2 639	45 572	1 137	968	4 049

24. A foglalkozási szerkezet, 1970²³

Megnevezés	A népességből			Az aktív keresőkből					
	aktív	inaktív	eltartott	ipar	építő-ipar	mező-gazdaság	szállítás és hírközlés	kereskedelem	nem anyagi ágak
	kereső								
1. csoport	33 128	9 341	31 617	4 336	3 029	21 633	1 211	910	2 009
2. csoport	6 023	1 700	5 716	819	512	4 066	206	149	271
3. csoport	1 022	246	783	103	89	723	27	27	53
4. csoport	1 330	329	1 383	76	92	1 034	24	36	68
Összesen	41 503	11 616	39 499	5 334	3 722	27 456	1 468	1 122	2 401

25. A foglalkozási szerkezet, 1980

Megnevezés	A népességből			Az aktív keresőkből					
	aktív	inaktív	eltartott	ipar	építő-ipar	mező-gazdaság	szállítás és hírközlés	kereskedelem	nem anyagi ágak
	kereső								
1. csoport	22 451	14 065	16 244	3 988	1 632	12 569	1 154	1 013	2 095
2. csoport	3 735	2 504	2 281	684	252	2 224	190	162	223
3. csoport	528	306	313	81	56	319	22	15	35
4. csoport	390	294	274	33	13	291	16	13	24
Összesen	27 104	17 169	19 112	4 786	1 953	15 403	1 382	1 203	2 377

²³ Jelenlevő népesség.

26. A foglalkozási szerkezet, 1960 (%) ²⁴

Megnevezés	A népességből		Az aktív és inaktív keresőkből					
	az aktív és inaktív keresők együtt	az el-tartottak	ipar	építő-ipar	mező-gazdaság	szállítás és hír-közlés	keres-kedelem	nem anyagi ágak
1. csoport	51,4	48,6	7,5	4,7	77,0	2,0	1,7	7,1
2. csoport	52,7	47,3	7,6	4,1	79,3	1,8	1,4	5,8
3. csoport	52,4	47,6	6,9	3,9	79,9	1,0	1,1	7,2
4. csoport	45,4	54,6	4,4	3,8	81,4	1,1	1,6	7,7
Összesen	51,4	48,6	7,4	4,5	77,6	1,9	1,7	6,9

27. A foglalkozási szerkezet, 1970 (%) ²⁴

Megnevezés	A népességből			Az aktív keresőből					
	aktív	inaktív	eltartott	ipar	építő-ipar	mező-gazdaság	szállítás és hír-közlés	keres-kedelem	nem anyagi ágak
	kereső								
1. csoport	44,7	12,6	42,7	13,1	9,1	65,3	3,7	2,7	6,1
2. csoport	44,8	12,7	42,5	13,6	8,5	67,5	3,4	2,5	4,5
3. csoport	49,8	12,0	38,2	10,1	8,7	70,7	2,7	2,6	5,2
4. csoport	43,7	10,8	45,5	5,7	6,9	77,8	1,8	2,7	5,1
Összesen	44,8	12,5	42,7	12,8	9,0	66,2	3,5	2,7	5,8

28. A foglalkozási szerkezet, 1980 (%)

Megnevezés	A népességből			Az aktív keresőből					
	aktív	inaktív	eltartott	ipar	építő-ipar	mező-gazdaság	szállítás és hír-közlés	keres-kedelem	nem anyagi ágak
	kereső								
1. csoport	42,6	26,7	30,8	17,8	7,3	56,0	5,1	4,5	9,3
2. csoport	43,8	29,4	26,8	18,3	6,7	59,5	5,1	4,3	6,0
3. csoport	46,0	26,7	27,3	15,3	10,6	60,4	4,2	2,8	6,6
4. csoport	40,7	30,7	28,6	8,5	3,3	74,6	4,1	3,3	6,2
Összesen	42,8	27,1	30,2	17,7	7,2	56,8	5,1	4,4	8,8

²⁴ Jelenlevő népesség.

2 . M E G Y É N K É N T I   A D A T O K

29. A lakónépesség számának alakulása

Megnevezés	A települések száma	A lakónépesség száma január 1-én				A lakónépesség számának fogyása (fő)				
		1960	1970	1980	1986	1960-1969	1970-1979	1980-1985	1960-1979	1960-1985
Baranya megye										
1. csoport	17	9 871	7 420	5 604	5 123	-2 451	-1 816	- 481	-4 267	-4 748
2. csoport	5	1 522	1 145	715	640	- 377	- 430	- 75	- 807	- 882
3. csoport	2	1 476	880	507	441	- 596	- 373	- 66	- 969	-1 035
Összesen	24	12 869	9 445	6 826	6 204	-3 424	-2 619	- 622	-6 043	-6 665
Borsod-Abaúj-Zemplén megye										
1. csoport	31	21 649	15 990	12 194	9 547	-5 659	-3 796	-2 647	-9 455	-12 102
2. csoport	10	4 418	3 200	2 127	1 639	-1 218	-1 073	- 488	-2 291	- 2 779
3. csoport	3	590	350	184	171	- 240	- 165	- 14	- 405	- 419
4. csoport	1	150	78	42	26	- 72	- 36	- 16	- 108	- 124
Összesen	45	26 807	19 618	14 548	11 383	-7 189	-5 070	-3 165	-12 259	-15 424
Somogy megye										
1. csoport	20	14 957	11 330	8 495	7 297	-3 627	-2 835	-1 198	-6 462	-7 660
2. csoport	4	1 956	1 398	924	754	- 558	- 474	- 170	-1 032	-1 202
3. csoport	1	250	142	98	72	- 108	- 44	- 26	- 152	- 178
4. csoport	2	1 985	1 198	468	376	- 787	- 730	- 92	-1 517	-1 609
Összesen	27	19 148	14 068	9 985	8 499	-5 080	-4 083	-1 486	-9 163	-10 649
Szabolcs-Szatmár megye										
1. csoport	7	10 105	7 612	5 454	4 402	-2 493	-2 158	-1 052	-4 651	-5 703
4. csoport	2	1 524	1 419	344	323	- 105	-1 075	- 21	-1 180	-1 201
Összesen	9	11 629	9 031	5 798	4 725	-2 598	-3 233	-1 073	-5 831	-6 904
Vas megye										
1. csoport	22	12 475	9 331	6 973	5 935	-3 144	-2 358	-1 038	-5 502	-6 540
2. csoport	8	2 859	1 979	1 379	1 106	- 880	- 600	- 273	-1 480	-1 753
3. csoport	1	66	46	20	21	- 20	- 26	+ 1 ²⁵	- 46	- 45
4. csoport	1	242	100	65	38	- 142	- 35	- 27	- 177	- 204
Összesen	32	15 642	11 456	8 437	7 100	-4 186	-3 019	-1 337	-7 205	-8 542
Veszprém megye										
1. csoport	12	5 464	3 967	3 120	2 562	-1 497	- 847	- 558	-2 344	-2 902
2. csoport	4	2 138	1 411	1 025	823	- 727	- 386	- 202	-1 113	-1 315
Összesen	26	7 602	5 378	4 145	3 385	-2 224	-1 233	- 760	-3 457	-4 217
Zala megye										
1. csoport	34	19 538	14 263	10 920	9 061	-5 275	-3 343	-1 859	-8 618	-10 477
2. csoport	15	5 150	3 547	2 350	1 995	-1 603	-1 197	- 355	-2 800	-3 155
3. csoport	4	898	537	337	256	- 361	- 200	- 81	- 561	- 642
4. csoport	1	184	124	39	54	- 60	- 85	+ 15 ²⁵	- 145	- 130
Összesen	54	25 770	18 471	13 646	11 366	-7 299	-4 825	-2 280	-12 124	-14 404

²⁵ Növekedés.

30. A népességszám csökkenésének mutatói

Megnevezés	A lakónépesség fogyásának évi átlaga (fő)					A lakónépesség fogyása (%)				
	1960-1969	1970-1979	1980-1985	1960-1979	1960-1985	1960-1969	1970-1979	1980-1985	1960-1979	1960-1985
Baranya megye										
1. csoport	-245	-182	- 80	-213	-182	-24,8	-24,5	- 8,6	-43,2	-48,1
2. csoport	- 38	- 43	- 13	- 40	- 34	-24,8	-37,6	-10,5	-53,0	-58,0
3. csoport	- 59	- 37	- 11	- 49	- 40	-40,4	-42,4	-13,0	-65,7	-70,1
Összesen	-342	-262	-104	-302	-256	-26,6	-27,7	- 9,1	-47,0	-51,8
Borsod-Abaúj-Zemplén megye										
1. csoport	-566	-380	-441	-473	-484	-26,1	-23,7	-21,7	-43,7	-55,9
2. csoport	-122	-107	- 81	-115	-111	-27,6	-33,5	-22,9	-51,9	-62,9
3. csoport	- 24	- 16	- 2	- 20	- 17	-40,7	-47,1	- 7,6	-68,6	-71,0
4. csoport	- 7	- 4	- 3	- 5	- 5	-48,0	-46,2	-38,1	-72,0	-82,7
Összesen	-719	-507	-527	-613	-617	-26,8	-25,8	-21,8	-45,7	-57,5
Somogy megye										
1. csoport	-362	-284	-200	-323	-295	-24,2	-25,0	-14,1	-43,2	-51,2
2. csoport	- 56	- 47	- 28	- 51	- 46	-28,5	-33,9	-18,4	-52,8	-61,5
3. csoport	- 11	- 4	- 4	- 8	- 7	-43,2	-31,0	-26,5	-60,8	-71,2
4. csoport	- 79	- 73	- 16	- 76	- 62	-39,6	-60,9	-19,7	-76,4	-81,1
Összesen	-508	-408	-248	-458	-410	-26,5	-29,0	-14,9	-47,9	-55,6
Szabolcs-Szatmár megye										
1. csoport	-249	-216	-175	-233	-219	-24,7	-28,3	-19,3	-46,0	-56,4
4. csoport	- 10	-107	- 4	- 59	- 46	- 6,9	-75,8	- 6,1	-77,4	-78,8
Összesen	-259	-323	-179	-292	-265	-22,3	-35,8	-18,5	-50,1	-59,4
Vas megye										
1. csoport	-315	-236	-173	-275	-252	-25,2	-25,3	-14,9	-44,1	-52,4
2. csoport	- 88	- 60	- 46	- 74	- 67	-30,8	-30,3	-19,8	-51,8	-61,3
3. csoport	- 2	- 3	0	- 2	- 2	-30,3	-56,5	+ 5,0 ²⁶	-69,7	-68,2
4. csoport	- 14	- 3	- 4	- 9	- 8	-58,7	-35,0	-41,5	-73,1	-84,3
Összesen	-419	-302	-223	-360	-329	-26,8	-26,4	-15,8	-46,1	-54,6
Veszprém megye										
1. csoport	-150	- 85	- 93	-117	-112	-27,4	-21,4	-17,9	-42,9	-53,1
2. csoport	- 73	- 38	- 34	- 56	- 50	-34,0	-27,4	-19,7	-52,1	-61,5
Összesen	-223	-123	-127	-173	-162	-29,3	-22,9	-18,3	-45,5	-55,5
Zala megye										
1. csoport	-528	-334	-310	-431	-403	-27,0	-23,4	-17,0	-44,1	-53,6
2. csoport	-160	-120	- 59	-140	-121	-31,1	-33,7	-15,1	-54,4	-61,3
3. csoport	- 36	- 20	- 13	- 28	- 25	-40,2	-37,2	-24,0	-62,5	-71,5
4. csoport	- 6	- 8	+ 2 ²⁶	- 7	- 5	-32,6	-68,5	+38,5 ²⁶	-78,8	-70,7
Összesen	-730	-482	-380	-606	-554	-28,3	-26,1	-16,7	-47,0	-55,9

26 Növekedés.

31. A népesség korösszetétele

(százalék)

Megnevezés	1960					1970					1980				
	0-14	15-29	30-39	40-59	60-	0-14	15-29	30-39	40-59	60-	0-14	15-29	30-39	40-59	60-
Baranya megye															
1. csoport	27,0	21,2	13,5	23,4	14,9	25,1	20,4	12,9	23,2	18,4	20,3	20,8	11,2	27,6	20,1
2. csoport	24,6	21,5	13,5	24,7	15,7	25,7	19,0	11,9	23,5	19,9	19,2	20,4	9,8	27,7	22,9
3. csoport	26,8	18,3	15,8	23,6	15,5	20,9	19,3	10,9	27,4	21,5	19,5	20,1	7,9	32,3	20,1
Összesen	26,6	20,9	13,8	23,6	15,1	24,8	20,1	12,6	23,7	18,8	20,1	20,7	10,8	28,0	20,4
Borsod-Abaúj-Zemplén megye															
1. csoport	28,5	21,0	14,0	22,4	14,1	24,7	19,3	12,1	24,6	19,2	18,9	14,5	9,5	30,9	26,2
2. csoport	32,7	21,0	14,7	20,4	11,2	26,3	21,1	12,2	23,5	16,9	16,8	15,7	9,1	32,5	25,9
3. csoport	28,2	19,4	13,6	26,1	12,7	23,4	16,8	10,0	25,5	24,2	9,7	13,0	3,8	36,2	37,3
4. csoport	19,9	21,3	14,0	25,0	19,9	22,8	15,2	5,4	31,5	25,0	-	-	4,8	42,9	52,4
Összesen	29,2	20,9	14,1	22,1	13,6	24,9	19,6	12,1	24,5	19,0	18,4	14,6	9,3	31,3	26,4
Somogy megye															
1. csoport	24,1	18,9	14,4	26,7	15,8	21,0	18,3	11,7	26,8	22,3	18,3	17,9	9,3	29,3	25,2
2. csoport	23,2	17,3	13,4	28,7	17,4	18,5	16,6	10,9	29,3	24,8	13,5	13,9	8,5	29,3	34,7
3. csoport	26,8	12,3	19,7	24,6	16,7	14,0	14,7	12,0	36,7	22,7	6,1	17,3	3,1	44,9	28,6
4. csoport	27,4	18,4	13,6	25,2	15,4	24,9	19,0	9,0	25,2	21,8	13,9	19,7	11,1	26,3	29,1
Összesen	24,4	18,6	14,3	26,8	16,0	21,0	18,2	11,4	27,0	22,5	17,5	17,6	9,2	29,3	26,3
Szabolcs-Szatmár megye															
1. csoport	37,5	20,9	13,7	18,4	9,5	29,8	22,0	11,9	21,8	14,5	23,6	18,2	8,8	28,0	21,4
4. csoport	35,8	20,3	15,2	16,8	11,9	26,5	26,3	12,5	21,1	13,6	15,4	20,1	6,4	33,1	25,0
Összesen	37,3	20,8	13,9	18,2	9,8	29,3	22,6	12,0	21,7	14,4	23,1	18,3	8,7	28,3	21,6
Vas megye															
1. csoport	26,0	17,8	13,7	25,6	16,9	20,0	19,5	10,5	26,6	23,4	15,1	17,0	8,7	30,0	29,1
2. csoport	27,2	19,3	12,6	24,9	16,0	20,5	19,7	10,5	25,6	23,7	14,6	15,9	8,1	29,3	32,1
3. csoport	20,3	30,5	17,0	10,2	22,0	28,0	16,0	16,0	20,0	20,0	10,0	30,0	10,0	35,0	15,0
4. csoport	27,2	16,8	13,6	20,8	21,6	23,8	17,8	8,9	33,7	15,8	16,9	27,7	6,2	23,1	26,2
Összesen	26,2	18,1	13,5	25,4	16,8	20,2	19,5	11,5	26,4	23,4	15,1	16,9	8,6	29,9	29,5
Veszprém megye															
1. csoport	25,9	17,8	13,2	26,4	16,7	21,0	20,1	10,1	25,4	23,4	17,5	17,6	9,8	26,6	28,5
2. csoport	26,4	20,0	13,2	23,6	16,8	21,8	18,4	10,3	26,4	23,1	17,1	17,8	7,9	30,3	26,9
Összesen	26,1	18,4	13,2	25,6	16,7	21,2	19,7	10,1	25,7	23,3	17,4	17,6	9,4	27,5	28,1
Zala megye															
1. csoport	24,9	18,7	14,6	25,2	16,6	19,2	19,2	10,2	27,8	23,6	15,2	17,1	8,9	30,7	28,1
2. csoport	24,2	19,7	14,2	25,9	16,0	18,7	17,9	10,9	27,7	24,8	11,4	16,1	7,2	33,0	32,3
3. csoport	25,2	19,9	14,3	23,0	17,6	17,0	20,1	9,6	26,2	27,1	11,9	16,6	7,4	33,8	30,3
4. csoport	23,8	17,1	15,0	25,9	18,2	20,0	20,0	8,8	27,2	24,0	-	5,1	7,7	33,3	53,8
Összesen	24,7	18,9	14,5	25,3	16,6	19,1	10,3	10,3	27,7	23,9	14,4	16,9	8,5	31,2	29,0

32. Az élveszületések 1000 lakosra jutó száma

Megnevezés	1960- 1969	1970- 1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1980- 1985
Baranya megye									
1. csoport	16,6	13,4	14,8	14,4	13,7	11,4	11,5	12,1	13,0
2. csoport	18,7	12,4	12,8	10,0	8,6	11,9	10,6	7,7	10,3
3. csoport	14,6	12,3	19,9	22,7	12,8	17,3	15,3	13,4	16,9
Összesen	16,7	13,1	15,0	14,5	13,1	11,9	11,7	11,7	13,0
Borsod-Abaúj-Zemplén megye									
1. csoport	15,9	12,0	12,4	9,8	9,3	9,8	11,3	13,8	11,1
2. csoport	14,9	10,6	9,1	10,1	7,8	10,2	7,9	9,5	9,1
3. csoport	15,3	8,3	11,0	11,2	11,0	5,4	5,5	-	7,5
4. csoport	15,8	6,4	-	-	-	-	-	-	-
Összesen	15,7	11,7	11,9	9,8	9,1	9,8	10,7	13,0	10,7
Somogy megye									
1. csoport	12,5	11,6	13,5	10,7	12,3	12,5	11,3	11,5	12,0
2. csoport	10,9	9,7	15,2	13,4	5,8	4,7	8,8	13,1	10,2
3. csoport	4,1	4,9	30,3	22,2	38,5	26,0	38,0	13,0	28,0
4. csoport	17,5	13,4	15,5	12,2	13,5	5,6	11,0	21,7	13,3
Összesen	12,7	11,5	13,9	11,2	11,9	11,7	11,3	12,1	12,0
Szabolcs-Szatmár megye									
1. csoport	17,9	14,0	13,6	11,3	9,9	12,2	11,3	10,5	11,5
4. csoport	17,8	4,9	11,9	6,2	15,1	5,6	2,8	5,9	7,9
Összesen	17,9	12,6	13,5	11,0	10,2	11,7	10,7	10,2	11,2
Vas megye									
1. csoport	10,9	10,2	11,5	10,4	9,4	9,5	11,9	9,6	10,4
2. csoport	10,6	10,0	9,5	6,7	7,6	15,1	7,5	9,7	9,4
3. csoport	16,1	10,9	-	-	-	-	-	-	-
4. csoport	7,0	5,0	-	-	-	-	-	26,3	4,4
Összesen	10,8	10,2	11,0	9,7	9,0	10,3	11,1	9,7	10,1
Veszprém megye									
1. csoport	13,1	11,6	14,0	11,3	14,1	12,9	11,7	11,8	12,6
2. csoport	13,5	10,5	10,7	15,2	8,6	11,1	20,6	17,8	14,0
Összesen	13,2	11,3	13,2	12,3	12,8	12,4	13,9	13,3	13,0
Zala megye									
1. csoport	11,7	10,4	9,9	10,4	10,9	8,2	11,7	8,6	10,0
2. csoport	11,0	8,4	5,7	6,9	6,1	7,5	6,2	10,9	7,2
3. csoport	10,7	8,6	6,0	9,4	9,9	6,9	3,6	11,4	7,9
4. csoport	10,4	3,2	-	-	-	-	-	-	-
Összesen	11,5	9,9	9,0	9,7	10,0	8,0	10,5	9,1	9,4

33. A halálozások 1000 lakosra jutó száma

Megnevezés	1960- 1969	1970- 1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1980- 1985
Baranya megye									
1. csoport	12,4	12,9	15,2	16,5	17,7	17,5	18,2	16,5	16,9
2. csoport	12,7	14,6	12,8	14,2	15,7	16,3	25,8	16,9	17,0
3. csoport	11,9	12,2	17,9	18,6	17,1	19,4	21,9	17,9	18,8
Összesen	12,4	13,0	15,1	16,4	17,5	17,5	19,2	16,7	17,1
Borsod-Abaúj-Zemplén megye									
1. csoport	11,4	13,7	20,5	18,9	21,1	24,9	21,6	24,5	21,9
2. csoport	9,0	10,4	20,7	16,1	18,3	32,3	23,6	24,9	22,7
3. csoport	9,4	16,0	16,5	39,3	54,9	43,2	27,5	-	30,2
4. csoport	22,8	14,1	51,3	28,6	-	64,5	35,7	38,5	36,4
Összesen	11,0	13,2	20,6	18,8	21,1	16,3	22,1	24,2	22,2
Somogy megye									
1. csoport	13,4	14,5	17,9	20,0	20,0	19,2	18,3	21,5	19,5
2. csoport	15,0	15,8	20,6	20,0	13,8	27,3	18,8	22,2	20,5
3. csoport	12,2	15,5	20,2	22,2	12,8	64,9	0,0	51,9	28,7
4. csoport	14,8	12,6	17,7	29,3	21,6	27,8	11,0	13,6	20,2
Összesen	13,7	14,5	18,2	20,4	19,4	20,7	17,9	21,5	19,7
Szabolcs-Szatmár megye									
1. csoport	8,3	9,5	14,1	13,2	18,8	16,5	21,2	16,0	16,6
4. csoport	9,0	5,4	14,8	15,6	27,2	8,4	11,1	11,8	14,8
Összesen	8,4	8,9	14,2	13,3	19,3	15,9	20,5	15,8	16,5
Vas megye									
1. csoport	11,6	15,8	21,9	23,1	22,0	21,7	24,6	21,3	22,4
2. csoport	11,4	15,4	19,0	10,4	28,2	29,4	26,7	22,1	22,6
3. csoport	5,4	16,1	111,1	66,7	-	-	-	-	29,6
4. csoport	7,0	21,0	-	37,0	-	-	25,0	-	10,3
Összesen	11,5	15,8	21,5	21,2	22,8	22,7	24,9	21,2	22,4
Veszprém megye									
1. csoport	13,4	15,1	19,2	24,3	22,4	25,4	23,1	23,2	22,9
2. csoport	13,0	15,0	14,6	15,2	16,1	29,9	27,5	32,0	22,6
Összesen	13,3	15,0	18,0	22,1	20,9	26,5	24,2	25,4	22,9
Zala megye									
1. csoport	12,4	15,7	22,0	23,0	21,1	22,0	24,2	21,3	22,3
2. csoport	13,1	16,3	21,3	17,4	32,5	21,5	24,4	23,8	23,5
3. csoport	13,7	18,3	21,0	50,2	26,5	20,7	18,0	38,0	29,1
4. csoport	24,0	16,9	100,0	40,0	-	16,7	17,2	18,2	32,0
Összesen	12,7	15,9	22,1	22,8	23,0	21,9	24,0	22,1	22,7

A NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZET KUTATÁSI JELENTÉSEI

1982.

1. Népesedés és népesedéspolitika tárcaszintű középtávú kiemelt kutatási főirány (1982-1985).
A KSH Népeségtudományi Kutató Intézet távlati tevékenységének irányelvei (1982-1990).
2. Érték-orientációk a népesedési magatartásban.
3. A sorköteles fiatalok testi fejlettsége, biológiai, egészségi állapota (Előzetes tájékoztató).
4. A népességelőreszámítások néhány módszertani kérdése (Előterjesztés az MTA Demográfiai Bizottságának).
5. A demográfiai átmenet elemzésének néhány gyakorlati nehézségeiről.
6. A területi népességprognózisok előkészítése.
7. A demográfiai tudomány helyzete Magyarországon.

1983.

8. Vélemények és előítéletek az öregségről.
9. Az utolsó nagy kolerajárvány demográfiai képe Európában és az Egyesült Államokban (1872-1873).
10. A népesedéspolitika tartalma, jellege, céljai, eszközei, hatékonysága. Nyugat-európai tapasztalatok.
11. Társadalompolitika, gazdaságpolitika, szociálpolitika, valamint a népesedéspolitika kapcsolatai a szocialista országokban.
12. Születési súly és születési hossz standard az 1973-78 évben élveszületett újszülöttek adatai alapján (angol és orosz nyelven).
13. Fiatalkori terhések társadalmi, demográfiai vizsgálata.
14. A népesedéspolitika eszközei, különös tekintettel a gazdasági jellegű eszközök alkalmazásának gyakorlatára és az ezekkel összefüggő nézetekre a szocialista országokban.

1984.

15. Területi népességelőreszámítás 1981-2001.
16. Családok és háztartások néhány jellemzőjének alakulása, 1981-2001 (Előzetes változat).
17. Társadalmi-demográfiai prognózisok. A Népességtudományi Kutató Intézet tudományos szemináriuma Budapest, 1983. május 17-18.
18. A családtervezési programokon kívüli népesedéspolitikai intézkedések hatása a termékenységre (angol nyelven).
19. Települési tényezők és az öngyilkosság. Az öngyilkosság egyes demográfiai összefüggései egy összetételhatást vizsgáló elemzés eredményei.
20. A 18 éven aluli nők házasságkötéseinek néhány demográfiai jellemzője Magyarországon.
21. A népesedéssel összefüggő tudományos kutatások főbb eredményei, a jövőbeni kutatás fő irányai
22. Budapest és Pest megye népességfejlődése, az ezredfordulóig várható tendenciák.

1985.

23. Veszélyeztetett gyermekek szocializációjának vizsgálata a családtípusok kialakításával.
24. Népesedéspolitikai tartalmak a sajtóban.
25. A népesség területi elhelyezkedése és mozgása. Pécs, 1984. április 25-26.
26. "Szigorúan titkos".
27. A népesség gazdasági aktivitásának demográfiai tényezői.

1986.

28. A termékenység és az iskolai végzettség néhány összefüggése Magyarországon az elmúlt negyedszázadban.
29. Népesedési folyamatokat befolyásoló kulturális-tudati tényezők. A Népességtudományi Kutató Intézet tudományos szemináriuma Budapest, 1985. november 12-13.
30. Népesedés és foglalkoztatás.

1987.

31. A népesedéspolitika; tudományos kutatás és társadalmi cselekvés. A Népességtudományi Kutató Intézet nemzetközi szemináriuma Budapest, 1986. október 14-15.
32. Serdülőkori terhességek társadalmi-demográfiai vonatkozásai.

Демографические особенности территорий с сильно сокращающимся населением

Резюме

В Венгрии в последние сорок лет общественно-экономические процессы основополагающего значения вызвали территориальное перераспределение населения. Затронувшее большие массы крупное внутреннее переселение середины 60-ых годов начало спадать в основном из-за интенсивной индустриализации провинции и все в большей мере сменялось миграцией населения на более короткие расстояния - обычно внутри области.

Основная тенденция миграции населения в основе имела одно направление, из неразвитых территорий в развитые, направляясь в массе из деревень в города.

Изменяющее структуру воздействие такого значительного и единого направленного движения населения однозначно: из деревень в города переселилось самое мобильное с отношении изменения места жительства и самое продуктивное с точки зрения народонаселения поколение. Население в группах населенных пунктов, характеризующихся устойчивым и значительным миграционным сокращением, стареет, здесь меньше возможность того, что сокращение населения в результате переселений будет компенсировано естественным приростом.

Поселения с сильно сокращающимся населением в решительном большинстве составляют села, они встречаются в массе в областях, поселенческую структуру которых определяют мелкие деревни. Для раскрытия демографических особенностей поселений с самым быстрым сокращением населения были выбраны такие поселки, население которых за два десятилетия, прошедшие между переписями населения 1960 и 1980 годов, сократилось на 40 или больше процентов.

Сокращение населения в обследуемых поселениях и их демографические и профессиональные воздействия помимо значительного сходства имеют и значительные различия - между различными частями страны или различными группами поселений внутри отдельных областей.

Фигурирующие в статье 207 поселений соответствуют тем поселениям, которые анализируются в двух меньших статьях по двум областям. Настоящий материал стремиться обобщить выводы меньших статей.

DEMOGRAPHIC FEATURES OF THE SETTLEMENTS WITH RAPIDLY DECREASING POPULATION

Summary

In the past four decades in Hungary the socio-economic processes of basic importance have given rise to the regional restratification of the population. This large internal migration moving great masses of people began decreasing in the middle of the sixties mainly as a consequence of the more dynamic industrialization of the country and gave place to a population movement on a smaller distance, generally within the county.

The fundamental tendency of the movement of the population was essentially one-way, from the undeveloped regions towards the more developed ones, mostly from the villages into the towns.

The effect of structure modification of such a large scale and one-way population movement is of one value: from the point of view of the change in the place of residence the most mobile and from the point of view of population the most productive age group migrated from the villages into the towns. The population of the groups of settlements to be characterized by a lasting and significant migration loss is growing older, there is less possibility for the compensation of the population decrease from the natural growth.

The settlements with rapidly decreasing population can be found mostly in the scope of small villages, in the counties of the structure of small village settlements. For the disclosure of the demographic features of villages where the population is most rapidly decreasing those settlements were selected in which the population number decreased by 40 per cent or more in the two decades between the population censuses of 1960 and 1980.

The population decrease of the investigated settlements and the demographic employment effects, besides a great number of similarities, show great differences in the individual parts of the country and in the various settlement groups within the individual counties. The 207 settlements in the paper are the same as those investigated in the part papers of two counties. The present paper intends to summarize the results of the part papers.

Statisztikai Kiadó Vállalat
Felelős vezető: Kecskés József igazgató
Nyomdaüzem - 38-5803-10
Formátum: A/4 Terjedelem: 15 /A/5/ iv